An anatomical illustration of a human torso, showing the head, neck, and upper chest. The drawing is in a classic, engraved style with fine lines and cross-hatching. A large, dark brown, sans-serif font is overlaid on the image, reading 'vita' across the top, 'nostra' across the middle, and '-tra' at the bottom. The background of the illustration is a textured, golden-brown color. Various anatomical labels are visible, including 'Intellectus', 'Rationis', 'Pyrexia', and 'Vita'. A yellow star is placed on the left side of the chest, and a yellow heart is on the right side.

**vita
nostra**

1/97

**časopis
3. lékařské
fakulty
university
karlovy
praha**

r e v u e

VITA NOSTRA REVUE 1/97
sborník statí, článkú, dokumentú, komentárú a textú
3. lékařské fakulty University Karlovy v Praze

Cena čísla: 15 Kč, pro studenty 5 Kč
Předplatné na rok: 60 Kč
Složenko k předplacení obdržíte na děkanátě fakulty.

Redakce:
Pavel Gregor, Radana Königová, Jiří Ježek,
Jiří Šimek, Milan Kment, Vladimír Špalek

Sazba, grafická úprava a obálka
DIVUS

Kontaktní adresa:
VITA NOSTRA REVUE
Prof. Mudr. Pavel Gregor, DrSc.
II. interní klinika - pavilon S
Fakultní nemocnice Královské Vinohrady

Své příspěvky zasílejte pouze na disketě
v textovém editoru T602 na kontaktní adresu.
Diskety Vám budou po zkopírování vráceny.

Poděkování příspěvatelům.

Časopis si můžete zakoupit v prodejně skript
v budově děkanátu 3. LF UK.

FAKULTA

Prof. Michal Anděl, nový děkan 3LF UK 7

Laťka děkana Höschla je nastavena pro skok o tyči 9
Michal Anděl

AKTUÁLNÍ OTÁZKY

Rozhovor s profesorem Normanem Sartoriusem 14
Cyril Höschl

STUDENTI

Rok v Praze 25
David Anděl

TEXTY

Emanuel Rádl - portrét člověka a filosofa 32
Pavčina Kalousová

Bolehlav pijme na ex 38
Stanislav Minařík

Je ekonomie naukou o chování 60
*Přepis pořadu „Setkávání“, vysílaného živě stanicí ČR 3 Vltava 22.9.1996
Hostem Prof. Dr. Cyrila Höschla byl premiér vlády České Republiky, prof. Ing. Václav Klaus*

FAKULTA

PROF. MICHAL ANDĚL

NOVÝ DĚKAN 3LF UK

Profesor MUDr. Michal Anděl, CSc. se narodil 2.6.1946 v Praze. Jeho manželka je rovněž lékařka a pracuje v Ústavu péče o matku a dítě v Praze - Podolí. Má dvě dcery - Michaelu (12) a Kristinu (10).

Po absolvování Základní devítileté školy se vyučil chemikem ve Spolaně Neratovice a v letech 1964-66 pracoval jako sanitář v Thomayerově nemocnici v Praze. Ve stejném období vystudoval tehdejší Střední školu pro pracující v Praze na Vinohradech. Na fakultě všeobecného lékařství promoval v roce 1973.

Po absolvování základní vojenské služby nastoupil v roce 1974 jako vědecký aspirant v IKEM v oboru metabolismus a výživa. Na tomto pracovišti působil dále jako vědecký pracovník, v letech 1981-1990 jako vedoucí jednotky intenzivní metabolické péče (I. IVZ IKEM). 1988-1990 zastával funkci zástupce přednosty uvedeného pracoviště. Atestoval z oboru vnitřní lékařství (I. atestace 1976, II. atestace 1979).

Do Fakultní nemocnice Královské Vinohrady nastoupil v roce 1990 po vítězném konkurzu na místo přednosty II. interní kliniky, v roce 1995 se stává i vedoucím oddělení výživy Centra preventivního lékařství 3.LF UK.

Kandidátskou dizertační práci na téma "Metabolický odraz podání glukagonu se zvláštním zřetelem k hyperlipoproteinemiím" obhájil v roce 1978, habilitační práci ("Nutriční intervence jako prostředek k ovlivnění lokálního i globálního metabolismu u nemocných v těžkých stavech) obhájil v roce 1991 na 3.LF UK. V následujícím roce byl jmenován profesorem po proslovení inaugurační přednášky na téma Intenzifikovaná terapie inzulinem u diabetes mellitus II. typu.

Pedagogické činnosti se věnoval s nesmírným zápalom od r.1980. Zpočátku působil nako externí učitel na interní katedře LF v Praze a subkatedře diabetologie ve Zlíně. Frekventanti předatesťtačních kurzů vzpomínají na jeho skvělé přednášky v kurzech před 2. atestací z vnitřního lékařství a diabetologie. Od příchodu na naši fakultu se začal s neobyčejným zápalom věnovat výuce mediků. Jeho přednášky patří mezi posluchači fakulty k nejvyhledávanějším a opakovaně získává v hodnocení studentů nejvyšší hodnocení.

Velmi bohatá je i vědecko-výzkumná a publikační aktivita prof. Anděla. Publikoval na 340 prací, z toho 142 původních článků v českých a mezinárodních časopisech. Je koordinátorem skript vnitřního lékařství 3.LF UK, autorem 5 skript v oblasti parentální výživy, řady monografií a členem autorského kolektivu s 4 přijatými patenty v ob-

lasti monitorace glykemie. Za svoji práci získal i řadu významných ocenění (např. cenu České diabetologické společnosti, Českého literárního fondu, České internistické společnosti a dalších). Od roku 1996 působí jako visiting professor Georgetown University Medical Center ve Washingtonu, D.C.

Prof. Anděl je členem redakčních rad řady časopisů (např. Central European Journal of Public Health, Vesmír a.j.), členem vědecké rady 3.LF UK. Dále je členem European Association for Study of Diabetes, Group of European Nutritionists, 1.místopředsedou výboru České diabetologické společnosti, místopředsedou výboru České společnosti pro parenterální a enterální výživu. Na půdě 3.LF UK působí v řadě komisí (pro vědu a výzkum, reformu studia a dalších).

Od roku 1990 pracuje v Radě výživy MZd ČR (od 1991 její předseda), dále je členem komise pro reformu vědeckovýzkumné základny MZd ČR, grantové subkomise IGA pro endokrinologii, metabolické nemoci a výživu MZd ČR (1994-94 předseda této komise), členem Vědecké rady MZd ČR a jejího užšího předsednictva, správní rady IGA MZd ČR, komise VR MZd ČR pro Generel pražského zdravotnictví. Prof. Anděl je i členem Rady vlády ČR pro vědeckou činnost a rozvoj technologií (v roce 1996 byl znovu jmenován na další čtyřleté období).

Všechny, kdo prof. Anděla znají, překvapují jeho vynikající jazykové schopnosti. Kromě výtečné znalosti angličtiny a němčiny je schopen komunikovat i v dalších, méně obvyklých jazycích (kupř. holandštině), a to na velmi dobré úrovni.

Hlavním znakem působení prof. Anděla na II.interní klinice je jeho koncepčnost. Svoji představu o podobě kliniky s určitými dominujícími obory, doplňující komplementární uspořádání vedoucích oborů I.interní kliniky FNKV, dovedl do zdárného konce (pokud je ovšem tento proces vůbec někdy ukončen). Pracovníky různých odborností neustále překvapuje rozsáhlými znalostmi široké problematiky vnitřního lékařství, které uplatňuje v klinické práci i jako diskutér na nejrůznějších seminářích a jiných fórech včetně vědecké rady 3.LF UK. Pro mnoho mladších kolegů může být příkladem ztělesnění humanity v medicíně, projevující se v až úporné snaze o záchranu pacienta bez ohledu na jeho věk a další nepříznivé choroby apod., což zvláště pro některé utilitárně uvažující kolegy působí jako krásný příklad etiky a smyslu lékařského povolání vůbec. V hodnocení charakteru prof. Anděla se pravděpodobně shodnou všichni, kteří jej znají : nesmírně slušný, rovný, seriózní a poctivý člověk.

Skutečnost, že prof. Anděl byl ve volbách zvolen děkanem 3.LF UK odráží jak jeho odborné kvality, které byly ve zkratce uvedeny výše, tak i jeho morálněř lidský profil. Přejeme mu mnoho zdaru v jeho nelehké práci děkana v nastávajícím funkčním období.

Redakční rada VNR

LAŤKA DĚKANA HÖSCHLA JE NASTAVENA PRO SKOK O TYČI

Michal Anděl

Někdy v polovině osmdesátých let jsem sháněl pro jednoho svého pacienta, známého sportovce, psychiatra. Tuším, že to byl Jan Liebiger, můj spolužák z ročníku a letitý kamarád, který mi řekl o Cyrilovi Höschlovi, že patří mezi psychiatry nejlepší a nejvzdělanější. Z dálky jsem to slychal na konci osmdesátých let opakovaně. Osobně jsem se s ním setkal až několik dní před mým nástupem na II. interní kliniku. Potřeboval jsem si ujasnit ještě nějaké podrobnosti a vyhledal jsem ho v Psychiatrickém centru v Bohnicích. Bylo právě poledne a panu řediteli přinesli oběd. Zeptal se mne, jestli jsem již obědval. Když jsem odpověděl, že ne, nechal přinést další talíř a nabídl mi půlku svého oběda. Dodnes nevím, zda toto přátelské gesto nebylo také trikem psychoterapeuta, ale na mne obrovsky zapůsobilo. Rozdělit se s někým o jídlo a sedět u společného stolu jsou po generace staré techniky, jimiž se vyjadřuje přátelství a vstřícnost.

Od té doby jsem seděl s profesorem Höschlem u jednoho stolu mnohokrát. Na vědecké radě naší fakulty, na vědecké radě ministerstva zdravotnictví či v jeho pracovně. To, čeho jsem si na něm vždy nejvíce vážil, bylo pozitivní ladění a snaha nacházet pozitivní východiska ze všech situací. Připočítáme-li k tomu jeho intelektuální brilanci a schopnost se obklopit schopnými lidmi není se co divit, co se stalo s naší fakultou v posledních šesti či sedmi letech. S fakultou, jejíž zvuk za hranicemi vinohrad

ského areálu nebyl zrovna nejlepší se nyní počítá jako s lékařskou fakultou zcela rovnocennou všem ostatním. Podívejme se na naše studenty šestého ročníku. Podívejme se na naše absolventy. Dobře obstávají u mnoha konkurzních řízení. A to nejen u nás, ale také v západní Evropě či Americe. V nedávné době vydala Universita Karlova přehled publikační aktivity všech svých fakult. Mezi lékařskými fakultami je naše na místě druhém, hned za 1. lékařskou fakultou, před dalšími třemi. To je jistě jeden ze zázraků, ke kterým na naší fakultě došlo. Zázrak, který má značný význam právě nyní, kdy se v Praze hodnotí všechny zdravotnické areály.

Fakulta pod vedením děkana Höschla přišla s mnoha novými iniciativami, které byly přejaty nejen jinde na naší universitě, ale které se staly předmětem diskuse i na lékařských fakultách jiných universit. Stačí jmenovat dva příklady: zavedení volného, tzv.

sabatického roku pro docenty a profesory jako příklad malé iniciativy a zahájení komplikovaného procesu reformy studia jako příklad velké iniciativy. Profesor Höschl byl iniciátorem obou těchto aktivit. Mít nápad či vizi je jistě důležitou podmínkou pro úspěch. Další nezbytnou podmínkou úspěchu je však tuto vizi naplnit. Cyril Höschl má tyto schopnosti obě dobře vyvážené. Nejen že řadu věcí inicioval, ale také je začal provádět.

Schopnost obklopit se správnými spolupracovníky je jinou jeho vlastností. Podařilo se mu to od sekretářek až po proděkany. Díky tomu byl tým děkana Höschla velmi efektivní. Nelze nezpomenout profesora Horáka a jeho zásluhy o reformu studia, profesora Rokyty a jeho úsilí o vědeckou i zahraniční politiku fakulty, docent Svobodu a jeho schopnost udržovat vztahy mezi děkanátem a nemocnicí za klidné a vyvážené a konečně (i když zdaleka ne nakonec) docentku Provazníkovou a její důsledně a přitom vlídně přístup ke všem studijním problémům.

Fascinující je Höschlova posedlost počítači. Díky tomu je děkanát nyní vybaven mnoha možnostmi, které jsou běžné u našich západních kolegů a o kterých se nám před několika lety ani nesnilo. Máme možnosti rešerší a kvalitní grafiky. Máme možnosti se zapojovat do sítí, komunikovat, být součástí těch obrovských světových sítí. Zatím tuto možnost využíváme z mnoha důvodů jen trochu.

Proslulé a krásné jsou děkanovy proslavy v Karolinu. Nenechávají člověka chladným. Několikrát mne Cyril Höschl svým projevem dojal, několikrát mne mrazilo při jeho projevu v zádech, jednou mne jeho řeč naštvála. Vždy jsem se však cítil osobně osloven. Z formální akademické slavnosti učinil tak děkan Höschl slavnost intelektuální. Ještě chvíli před předáním diplomu doktora medicíny ukázal studentům, že intelektuální aspekty universitního života jsou tím posledním poselstvím, které si z University odnášejí.

Asi za týden poté, co mne Akademický senát naší fakulty zvolil novým děkanem, mne profesor Höschl pozval znovu ke stolu. Tentokrát na večeři do jedné restaurace na Kampě. Seděli jsme u okna, ze kterého byl překrásný výhled na Karlův most, na Staré město a na Národní divadlo. Cyril Höschl mne seznamoval s některými z mnoha podrobností týkajících se chodu děkanátu. Hodně jsme mluvili o studentech a o výuce. O tom zejména universita je. Myslím, že se na naši fakultu hlásí stále lepší studenti a že o fakultu je stále větší zájem. I to je výrazem hodnocení fakulty, hodnocení možná nejpránsnějšího.

Nemohl jsem si nezpomenout na naše první setkání před šesti a půl rokem. Nemohl jsem nezpomenout si na celých šest let, která jsem na fakultě. A samozřejmě si neuvědomit, že převzetí funkce děkana po Cyrilovi Höschlovi je nejen závazek, ale také výzva. Když jsme po večeři vyšli ven, ze světa ideí do světa reálných problémů na uvedla botička městské policie na levém zadním kole děkanova Formana. Snad jako symbol a připomenutí toho, že problémy, kterými se musíme zabývat, jsou velmi pozemské.

Na co jsem ještě zapomněl? Na krásné koncerty v Karolinu či v Lobkovickém paláci, které dokládají největší Höschlovu zálibu: totiž hudbu. Mnoho posluchačů vzpomíná na jeho rozhlasové pořady. Na CM club jako výraz snahy integrovat učitele fakulty i v prostředí mimo fakultu. Zejména však na to, že se prof. Höschlovi podařilo zůstat plně orientovaný v mnoha oblastech výzkumu. Svědčí o tom jeho diskuse při habilitačních a profesorských řízeních. Za neméně důležité považuji to, že si uchoval schopnost být výkonným praktickým psychiatrem. V posledním roce jsem s ním konzultoval dva neobyčejně závažné případy a vždy se mi dostalo perfektního konzilia. Ještě pozorhodnější je kniha, kterou se mu při všem jeho profesionálním vytížení podařilo sepsat. Je čtivá, moderní a velmi vyvážená.

Laťka, kterou mi odcházející děkan nastavil visí velmi vysoko. Není pro obyčejný skok do výšky, je připravena na skok o tyči. Naštěstí bude prof. Höschl vtažen do řízení fakulty i nadále. Po nastartování reformy studia se mu nepodaří uniknout do tichých pracoven Psychiatrického centra v bohnickém parku. Zůstane proděkanem pro reformu studia, kterou zahájil.

AKTUÁLNÍ OTÁZKY

ROZHOVOR S PROFESOREM NORMANEM SARTORIUSEM

Cyril Höschl

(Nezkrácená verze původního rozhovoru prof. Cyrila Höschla s profesorem Normanem Sartoriusem pro Lidové noviny. Zkrácená verze otištěna v LN dne 7. listopadu 1996, str. 5.)

V listopadových dnech navštívil Prahu jeden z prominentních zdravotnických „diplomatů“, Norman Sartorius. Narodil se 1935 v Záhřebu, vystudoval medicínu a psychologii, od roku 1968 žije v Ženevě ve Švýcarsku. Celkem 16 let pobýval v zemích třetího světa (Indie, Afrika aj.). Byl ředitelem Divize duševního zdraví Světové zdravotnické organizace (1977-1993), nyní je prezidentem Světové psychiatrické asociace a zvoleným prezidentem Asociace evropských psychiatrů. Přednáší na universitách v Ženevě, Velké Británii a na 3. lékařské fakultě University Karlovy v Praze. Hovoří plyně anglicky, německy, francouzsky, španělsky, rusky a srbochorvatsky. V dobách komunistického útisku byl v československu prohlášen za nežádoucí osobu a byl mu zakázán vstup do země. Naší psychiatrii tehdy pomohl udržet mezinárodní kontakty.

Které psychiatrické poruchy jsou v současném světě v popředí?

Usuzujeme-li podle počtu postižených lidí a podle míry zneschopnění, které tyto poruchy působí, pak na 1. místě jsou zřejmě afektivní poruchy (poruchy nálady) těsně následovány mentálními retardacemi, organickými duševními poruchami a psychózami různého typu. Velice časté jsou také neurotické poruchy, ale počet lidí, kteří by jimi byli výrazně zneschopněni, je relativně malý.

Jaké je postavení psychiatrie mezi ostatními lékařskými obory?

Bohužel ve většině zemí na světě nemá psychiatrie takové místo, které jí vzhledem k důležitosti problémů, jimiž se zabývá, přísluší. Je na ni stále pohlíženo jako na chudou příbuznou. Je to disciplína, která stále není rovna takovým oborům jako je chirurgie nebo vnitřní lékařství.

Mění se tato situace nějak?

Postupně ano. Mění se jednak díky explozivnímu nárůstu znalostí v oblasti neurověd, díky rostoucímu pochopení, že psychiatrické poruchy těžce narušují produktivitu jednotlivých států a také díky tomu, že v terénní praktické medicíně se lékaři setkávají s duševními poruchami velmi často a dosud vlastně nevěděli, jak s nimi zacházet.

Jsou nějaké významné transkulturní rozdíly mezi psychiatrickými nemocemi, mezi psychiatrickými službami a v postavení, které psychiatrie mezi ostatními lékařskými obory zaujímá?

V našich studiích jsme s překvapením zjistili, že rozdíly ve výskytu duševních chorob v různých zemích nejsou příliš velké. Je sice stále přece jen víc duševních poruch v rozvojových zemích než v rozvinutých, avšak jsou to poruchy dané především organickým postižením mozku vinou nedostatečné perinatální péče či vinou mozkových úrazů. Ale odhlédneme-li od toho, pak výskyt jednotlivých duševních poruch je v různých zemích velice podobný. Rozdíl však existuje v takových jevech jako je alkoholismus a drogová závislost. V tom jsou v různých oblastech světa podstatné rozdíly. Velké rozdíly jsou také v poskytovaných psychiatrických službách. V zemích jako je např. Anglie, Francie nebo jiné evropské země, je podstatná část zdravotnického rozpočtu investovaná do psychiatrických služeb. V chudších zemích je psychiatrii věnována podstatně menší část rozpočtu. A když už tyto země investují do psychiatrických služeb, pak zpravidla do velkých psychiatrických léčeben spíše než do modernějších forem psychiatrické péče. Co se týče postavení psychiatrie, pak v rozvinutých průmyslových zemích se jako disciplína postupně blíží postavení oboru, ze kterého vzešla, zatímco v rozvojových zemích tomu tak stále ještě není. Když si vezmete takové země jako např. Indie, tak tam se psychiatrie teprve nedávno dostala jako řádný předmět na lékařské fakulty a teprve pomalu se dostává do povědomí jako lékařský obor. Ale i v těch nejrozvinutějších zemích je psychiatrie jakožto obor stále ještě „nízkoprioritní“.

Jaké jsou hlavní rozdíly mezi psychiatrií v severní Americe a v Evropě? Hlavní rozdíl je přístup k ekonomice zdravotní péče. V západoevropských zemích stále přetrvává nižší ekonomické povědomí než v USA, kde vznikají nové způsoby financování zdravotní péče - například tzv. „managed care“ a mnoho dalších. Ekonomický zájem tam vévodí způsobu, jakým je péče poskytována. V Evropě můžeme pozorovat podobné trendy, ale nejsou stále zdaleka tak silné. Druhým rozdílem je, že v Evropě jsou také mnohé rozdíly mezi jednotlivými zeměmi. Evropa není jednotná, není uniformní co do způsobu poskytování péče. A tak je velice těžké hovořit o „evropském typu“ lékařské

nebo zdravotní péče, neboť zdravotní systém v Řecku, ve Španělsku nebo v Norsku je velmi odlišný.

Učíte na různých univerzitách v Evropě. Jaké jsou hlavní dojmy a rozdíly, které cítíte?

To je velmi těžké říci. Mohu se zde zmínit o několika specifitách, které mne zarazily. V Praze na mne neobyčejně zapůsobila vážnost a vynikající úroveň studentů medicíny. Mohu říci, že zde jsou studenti mnohem způsobilější a mnohem oddanější ke svému poslání. Ve Francii jsem např. zjistil, že akademický život je - a teď mi odpustte to slovo, není zcela přesné - dezorganizovaný. Ztrácí se poněkud řád služeb poskytovaných učiteli, ale jsou v tom velké rozdíly mezi jednotlivými univerzitami. Záleží to velice mnoho na tom kterém zodpovědném profesorovi. V Anglii jsem byl ohromen neobyčejnou pozorností, jakou university věnují přijímání svých nových studentů, svých nových žáků. Větší část úsilí celé fakulty tam je věnována výběru těch pravých studentů: osobními rozhovory, zkouškami, vyhodnocením doporučujících dopisů a dobrozdání, která jsou poskytnuta lidmi, kteří uchazeče znají, a to všechno je použito k výběru lidí, kteří pak universitu již zpravidla dostudují. Jejich odpad během studií je již malý.

A co v Ženevě?

V Ženevě je to prapodivná směs vlivu francouzského a vlivů ostatních částí Evropy. Co tam nyní vidím na poli psychiatrie: Ženeva klade ve skutečnosti méně pozornosti, méně důrazu na praktickou výuku psychiatrie, má stále početné takové formy jako jsou přednášky či skupinové seminární formy spíše než individuální styk studenta s pacientem. Z tohoto důvodu si myslím, že výuka je méně užitečná pro studenty než např. v Anglii, kde student stráví hodně času s nemocnými a učí se jak s nimi komunikovat a jak jednotlivého pacienta léčit.

Domníváte se, že současná medicína je skutečně dehumanizována?

Ano. Myslím, že je nejenom dehumanizována, ale že dokonce tato dehumanizace je stále hlubší v tom smyslu, že se nesmírně zdůrazňuje lékařská technologie, laboratorní vyšetřování a efektivita zdravotní péče. A tak lidské (humanitní) aspekty, které nevedou zase až tak moc k efektivitě, jsou tudíž zanedbány. A je to také chyba lékařského vzdělávání, které nezdůrazňuje dostatečně důležitost mezilidských vztahů v lékařské péči, psychologických aspektů nemocí atd. Myslím si, že lékaři nebo spíše mladí studenti, kteří přicházejí na školu, mají mnoho citu pro pacienta a sociálního zaujetí, ale jak tak výuka běží dál, jsou stále víc a víc fascinováni možnostmi vědy a zapominají na skutečný objekt medicíny a to je samozřejmě pacient.

Jsou v tomto ohledu nějaké větší rozdíly po světě?

V tomho ohledu rozdíly ve světě nejsou velké. Proces dehumanizace medicíny, který je souběžný s procesem dehumanizace sociálních služeb vůbec, probíhá v mnoha částech světa. Tato dehumanizace je zjevná přece i v takových oblastech jako je veřejná správa, kde je stále menší důraz na jednotlivce, na styk s jednotlivcem atd. Možná je to také dáno rostoucí velikostí institucí a neověřitelnou spletitostí byrokracie. A je to nepochybně proces, který probíhá ve většině zemí v Evropě.

Domníváte se, že osnovy lékařského vzdělávání na konci 20. století odpovídají stavu medicíny?

Ve většině případů neodpovídají. Nikdy jsme nebyli tváří v tvář medicíně rozvíjející se tak rychle jako nyní. A naše vzdělávání skutečně nedrží s tímto rozvojem krok. Nacházíme se tudíž v situaci, kdy naše osnovy jsou vskutku zastaralé. A tak možná uvidíme, že absolventi lékařských fakult v roce 2002, 2003 budou trpět tím, že změny osnov, jež je zastihly, byly tak pomalé. Osnovy se totiž mění mnohem mnohem pomaleji než medicína.

Je rozdělení psychiatrie na „duchařskou“ a „biologickou“ nevyhnutelné a všudy přítomné?

Toto rozdělení není ani nezbytné ani užitečné. Na mnoha místech k němu však opravdu dochází. Ale myslím si, že silou daleko všestrannějšího pochopení předmětu se dají najít mosty, které spojují psychodynamický přístup, který se v současné době stává stále racionálnější a hodnotnější, a biologický přístup, který se stává méně namyšlený a lze si tak uvědomit fakt, že lékař nemůže spoléhat výlučně na působení farmak či biologických intervencí. Takže na obou stranách nyní nabývá vrchu přesvědčení, že i druhá strana má co nabídnout a to je k sobě přibližuje. A tak si myslím, že jednou přecejenom dojde ke znovusjednocení.

Jaký je Váš názor na léčitele, alternativní praktiky atd.?

To je velmi těžké vyjádřit paušálně, protože léčitelé jsou nesmírně různorodí. V zemích jako je Čína, se akupunktura a tradiční lékařství vyučují v organizovaných řádných kursech a jsou státem akreditovány. V jiných zemích, jako např. v Indii, jsou dokonce vysoké školy ayurvédské medicíny, které jsou „alternativní“ a jsou velmi dobře organizovány. Víme, co dělají a lze objektivně vyhodnocovat účinky jejich působení. V Africe a mnoha částech Evropy je obrovské množství tradičních léčitelů i druhů jejich činnosti. Velmi často nevíme, co dělají, nemůžeme hodnotit jejich výsledky, vůbec si nemůžeme být jisti etikou jejich postupu, nevíme ani zda oni sami mají pod kontrolou etický dopad své činnosti, často používají praktik, které pacienty poškodí a toto všechno se vlastně přesně neví. Takže obecně si myslím, že je obtížné odpovědět na takovou

otázku. Specifická odpověď ovšem je, že tradiční léčitelství zahrnuje mnoho užitečných metod a mnoho užitečných poselství, které by se měly řádně vyhodnotit a použít v rozvinuté medicíně.

Jaký je poměr vědy a umění v medicíně a zvláště v psychiatrii?

Myslím si, že to je otázka, která se může týkat jakékoliv činnosti. Např. i řízení auta. To je také zčásti věda, zčásti pocit a zčásti intuice. A toto platí o téměř každém společenském úsilí. To je vždycky směsice vědy a umění ve všem, co děláme. Někdy si to připouštíme, někdy ne. Totéž platí o psychiatrii, ve které v současné době je docela solidní vědecké jádro, které musíme znát a užívat, ale je zde také část naší psychiatrické činnosti, u které si nejsme zcela jisti, jak ji vysvětlit a jak ji kvantifikovat, ale o které víme, že je důležitá a že činí psychiatrii tím, čím je.

Které změny v české psychiatrii jsou nevyhnutelné v procesu evropské integrace?

Já si myslím, že velice důležitý je jazyk, ve kterém jsou psychiatři instruováni, jazyk, ve kterém čtou, jazyk, ve kterém přednášejí své příspěvky, jazyk, ve kterém publikují. Nenaučí-li se čeští psychiatři jazykově i formálně srozumitelným způsobem prezentovat své výsledky za hranicemi, pak zde bude stále velká část jejich cenné zkušenosti, která zůstane ostatnímu světu skryta a to je velká škoda. Také si myslím, že bude nesmírně důležité, aby české laboratoře pracovaly na společných projektech s laboratorními západními a vytvářely tak mosty v rámci přírodních věd; tyto mosty jsou nesmírně důležité. Také se domnívám, že bude nezbytné pochopit, že držet krok jak s ekonomickým blahobytem, tak vědeckým pokrokem, bude čas od času vyžadovat od českých psychiatrů mnohem větší úsilí než od jejich kolegů v jiných zemích. Musí totiž splnit dva úkoly najednou. A to je velmi obtížné a stojí to mnoho námahy a energie.

Slyšíme o nepřipustném nárůstu vlivu farmaceutického průmyslu jak na pacienty, tak na lékaře. Stále větší investice vedou k většímu vlivu, ale také k vyšším cenám léků, což se zdá být začarovaným kruhem. Můžete vyslovit svůj názor na tuto věc?

Myslím si, že stále žijeme ve staromódním způsobu myšlení, které řadí průmysl na jednu stranu, doktory na druhou stranu a vládu na třetí stranu. Myslím si, že už je konečně čas vytvořit aliance mezi průmyslem, lékaři, pacienty a státem za účelem najít ten nejlepší kompromis při řešení spousty úkolů, které neustále vyvstávají. Bez takovýchto aliancí sklouzneme do nežádoucích protivenství a to je základna pro spoustu všech možných problémů od korupce až po podvody na straně mnohých. Důležité je zde ovšem připomenout, že máme na mysli samozřejmě na prvním místě farmaceutický průmysl, ale zapomínáme přitom, že je zde mnoho jiných průmyslových subjektů, které souvisí se zdravotní péčí přinejmenším ve stejné míře: od výrobců postelí po stavařské firmy budující nemocnice. A to jsou všechno průmysly, které touží po zisku stejně jako

farmaceutické firmy. Takže když mluvíme o nutnosti společného úsilí spolu s průmyslem, pak bychom měli mít na mysli všechny tento průmysl a ne pouze farmaceutický průmysl.

Říká se, že lékaři jsou korumpováni farmaceutickými firmami. Jsou zde nějaká pravidla, která upravují vztah mezi lékařem a farmaceutickou firmou? Co by se na tomto poli mělo udělat?

Pravidla jsou nezbytná. Vztahy mezi doktorem a průmyslem, průmyslem a vládou a vládou a doktorem musí být průhledné. Musí být zcela jasné, co je povoleno a co ne. Tady vidím obrovské pole působnosti pro profesní lékařské společnosti. V našem případě pro Psychiatrickou společnost. Ty totiž mohou dát dohromady lidi, kteří by se měli sejit, sednout si a tato pravidla napsat, takže by si je každý mohl přečíst a lidé by tak mohli vědět, jak by se měli chovat.

Můžete krátce popsat hlavní smysl a činnost organizací jako je Světová zdravotnická organizace a Světová psychiatrická asociace?

SZO je mezivládní organizace. Snaží se vydávat materiály a pořádá činnosti z pověření Světového zdravotnického shromáždění, které je reprezentantem vlád po celém světě. Světová psychiatrická asociace je naproti tomu zcela odlišnou organizací. Je to organizace, která spojuje různé psychiatrické společnosti, je to unie profesních společností, která zahrnuje znalosti a technické dovednosti z celého světa na poli psychiatrie. Takže zatímco SZO se zodpovídá vládním přáním, WPA má svůj základ v povaze psychiatrické disciplíny a požadavky na ni přicházejí z vědy tak, aby bylo možno pacienty lépe léčit a lépe jim sloužit.

Jaké jsou hlavní problémy třetího světa? Zvětšuje se propast mezi bohatými a chudými nebo ne?

Propast mezi bohatými a chudými se bohužel zvětšuje víc než kdykoli předtím. Také se v posledních letech zvětšuje rozdíl mezi bohatými a chudými uvnitř jednotlivých zemí. Já vidím hlavně dva základní problémy: za prvé je to tzv. dvojí břímě. Zatímco problémy včerejška v rozvojových zemích stále přetrvávají (různé přenosné choroby, podvýživa), zároveň se tam ale objevují i problémy, které přináší moderní svět (díky znečištění prostředí, kardiovaskulární poruchy atd.). A tak země, které mají nejméně peněz, mají zároveň nejvíce problémů. Mají problémy jak starého, tak nového typu. Toto dvojí břímě je naprosto v popředí ve všech chudých rozvojových zemích a činí přežití v těchto zemích obtížným. Druhým problémem v těchto zemích je naprostá závislost na kulturách, které jim nejsou vlastní a jsou jim importovány.

Jaké hlavní cíle hodláte sledovat jako nový prezident Světové psychiatrické asociace?

Jsou takové tři oblasti, které shledávám obzvláště důležitými. První je kontrola kvality, zajištění, aby psychiatrické společnosti byly garanty úrovně psychiatrické péče a zajišťovaly, aby psychiatrická praxe byla provozována eticky na vysoké odborné vědecké úrovni. Druhým cílem je podívat se, co můžeme udělat pro mladé začínající psychiatry a vůbec pro lidi, kteří vstupují do oboru, neboť to jsou nositelé budoucnosti a je naší povinností pomoci jim, aby se stali strážci správné péče a nositeli výzkumu. Třetí prioritou, kterou vidím, je nalézt způsob, jakým bychom mohli pomoci rozvíjejícím se zemím a také zemím východní Evropy srovnat krok s tím nejlepším, co v současné psychiatrii je.

Myslíte, že z toho plyne nějaké zvláštní poselství nebo nějaké důsledky pro Českou republiku?

Myslím si, že teď je pravý čas pro Českou republiku do duševního zdraví investovat. Česká republika se rozvíjí nesmírně rychle. Socioekonomické změny po převratu jsou opravdu velmi rychlé. Je zde sice mnoho zátěže, zklamání, nesplněných přání, ale je zde také mnoho ohromných úspěchů. A v takhle prudce běžícím procesu je důležité myslet nejenom na duševní nemoci, ale také na duševní zdraví a na cesty, kterými se může socioekonomický pokrok sladit s vývojem lidských bytostí.

Proč jste se rozhodl vyučovat také v Praze na Karlově universitě?

Chovám nesmírný obdiv a úctu ke Karlově universitě. Je to jedna z velkých univerzit světa a já jsem byl nesmírně poctěn pozváním vyučovat na ní. Také otevřenost a přátelství, s jakým bylo pozvání na Karlovu universitu učiněno, sehrálo důležitou roli, takže jsem byl velmi potěšen. Cením si té vřelé a družné atmosféry, která tady panuje, takže jsem zde nesmírně rád. Další důvod také je, že bych velice rád přispěl se svou troškou do mlýna zemím východní Evropy učinit rychlejší pokrok. K tomu mohu přispět např. vyučováním zde.

Co si myslíte o Praze jako o městě?

Je to nádherné město, jedno z nejkrásnějších měst na světě vůbec. Má všechny předpoklady k tomu stát se středobodem nejenom vědy, ekonomiky a kultury, ale také psychiatrie. To je také jedním z důvodů, proč plánujeme uspořádat v Praze řadu různých významných mezinárodních setkání a také se těšíme, že uvidíme jak toto město samo přispívá k rozvoji oboru a naopak jak jeho mezinárodní ohlas přispívá k rozvoji města.

Říká se, že strávíte většinu času v letadle, netrpíte únavou, netrpíte časovými posuny. Jak zvládáte tuto mimořádnou zátěž cestování, spánku v cizích hotelích, exotických jídel a rychlého střídání počasí a času již po tolik let?

Myslím si, že tím trpím jako každý jiný. Ale jaksi cítím, že to stojí za to, protože obvykle na druhém konci cesty mne čeká něco, co stojí za to, abych dělal, přátelé, kteří na Vás čekají a dobré nápady, které by se měly uskutečnit. Takže i když přecejenom trpíte, stojí to za to. Myslím si, že dnes není nikdo, kdo by mohl cestovat moderním způsobem bez vyčerpání. Zároveň ale musím přiznat, že jsem měl v životě ohromné štěstí, že jsem měl příležitost pracovat v mnoha zemích a mít uspokojení z práce s lidmi po celém světě.

Jak vidíte současnou situaci v tzv. postkomunistických zemích? Jsou mezi nimi podle Vašeho názoru nějaké rozdíly?

Zde je nesmírně důležité upozornit, že s těmito zeměmi se zachází z mezinárodního hlediska, jako by to byla jedna země a to je nesmírná chyba. Teprve teď mezinárodní společenství shledává, že jsou nesmírně různorodé a že jsou mezi nimi veliké rozdíly. Jsou to rozdíly v tradici, ve velikosti, v přátelství a v politických vztazích, které mezi sebou měly v minulosti, liší se národním charakterem, takže zkrátka není fér říci, že to je „skupina zemí“. Jsou to ve skutečnosti velmi individuálně rozdílné země. Měli bychom brát v úvahu naprosto individuální strategie v jednání s každou z těchto zemí. Největším úkolem v mezinárodním měřítku tedy je to, co bych nazval „individualizací“ těchto zemí. Mnoho může být učiněno s relativně malým úsilím, kdybychom byli schopni soustředěného zaměření beroucího v potaz jak zájmy, tak možnosti té které konkrétní země.

Jaké máte oblíbence v literatuře, vědě, filozofii, umění a hudbě?

Dám Vám několik jmen, ale není to příliš poctivé, protože nikdy to nejsou jenom ti praví, které najmenujete do takovýchto anket. Berte to tedy s rezervou. Ale řekl bych, že mezi těmi, které mám nejradši, je Bruce Chatwin, Jaroslav Hašek, Ilf a Petrov. Jsou to představitelé tří různých epoch a tří různých tradic. Ve vědě je to myslím Leonardo da Vinci. Ve filozofii Lao-Ce a K. R. Popper. Ve výtvarném umění bych řekl Canaletto, Hiroshige, holandští malíři 16. století. V hudbě je to Beethoven, Rossini a Mozart - možná právě v tomto pořadí.

Kdo je Vaším obdivovaným anebo milovaným hrdinou?

Moje žena.

Máte něco, co byste rád vzkázal čtenářům?

Nesmírně na mě působí ohromný pokrok, který můžu pozorovat vždy znovu a znovu kdykoli jsem přijedu. V tomto ohledu si myslím, že by Češi mohli být nesmírně pyšní na to, čeho dosáhli v tak krátkém čase. Vím, že někdy musí být obtížné být účastníkem v takovém procesu, ale někdo, kdo přichází zvenčí a pozoruje to, vidí, že pokrok je neuvěřitelný a věřte, že stojí za všechny frustrace a oběti, které zde samozřejmě jsou. Mám Vaši zemi rád a držím jí palce.

STUDENTI

ROK V PRAZE

David Anděl

Jmenuji se David Anděl, narodil jsem se 1969 ve Švýcarsku jako syn českých emigrantů a tento rok jsem využil možnosti studovat na 3. lékařské fakultě University Karlovy čtvrtý ročník medicíny. Byl to pro mě první dlouhodobý pobyt v zahraničí a zanechal na mě hluboký dojem. O mých zážitcích a o srovnání švýcarské a české společnosti na jedné straně a basilejské a pražské fakulty na straně druhé bude pojednávat tento článek. Zdůrazňuji že se vztahuje z převážné části na studentské a akademické skupiny, protože lidi z jiného prostředí jsem nepoznal v dostatečném rozsahu abych o nich mohl napsat něco neanekdotického.

Co ihned po příjezdu upoutalo mojí pozornost je jistá autoritativnost této společnosti s jakou jsem se dosud nesetkal. Zdá se mi, že jsou tu hierarchické struktury postavené velmi striktně od zhora až dolů, co mě překvapilo nejvíc na těch nižších úrovních (např. některých úředníků a sekretárek chovajících se k lidem opovržlivě) a ve vztahu studentů a profesorů na universitě. Než jsem se dozvěděl, že se tu oslovují lidé titulem, dostal jsem opakovaně vynadáno, protože jsem přijel se zvyklostí švýcarskou, kde studenti říkají profesorům příjmením. Podobně vyjeveně a nechápavě jsem musel vypadat na první zkoušce, když jsem tam poprvé v životě zahlédl studenty v oblecích a kravatách.

Srovnání švýcarské a české společnosti

Ke zmíněnému rozdílu postavení autorit ve společnosti a přístupu lidí k nim je možné vedle zmíněných protivných úředníků a sekretárek demonstrujících snad z jakéhosi komplexu méněcennosti jejich důležitost a oslovování lidí titulem uvést také všudypřítomný obličej pana prezidenta Havla a význam předsedy vlády Klause. Ve Švýcarsku předseda vlády žádný neexistuje a prezident se liší od těch ostatních šesti vládnoucích Bundesrate (spolkových radních) jenom jeho úlohou jako mluvčí. To je zřejmý důsledek politického systému takzvané přímé demokracie, spočívajícího ve spoluvládě těch čtyř největších politických stran a tedy úplném chybění politicky organizované opozice, v nutnosti předložit každé závaznější rozhodnutí lidu k odhlasování a možnosti každého občana zavázat parlament k vyšetření a předložení libovolného návrhu lidu

k odhlasování jakmile nasbírá 100000 podpisů. Tím se stává švýcarská politika nesmírně pomalá, opozičním silám velmi vzdorná, zato stabilní. O hodně později se mi ozřejmil te pro mě zvláštní protiklad poslušnosti a klanění se autoritám na jedné straně spojený s nadáváním až nenávistí na straně druhé.

Zajímavé jsou ještě jiné protiklady uvnitř každé z těchto společností. Tady jsem se setkal sice s tolika protivnými a nepříjemnými lidmi, že jsem tomu nemohl uvěřit, ale také s mírou skupinové soudružnosti a bezproblémového přátelství, jež jsem dosud marně hledal. Švýcaři jsou sice málokdy opravdu nepříjemní nebo neslušní, ale zato v osobním kontaktu často také chladnější až lhostejní. Tam se Vám skoro nestane, aby s Vámi na úřadě nejednali velmi vstřícně a příjemně, ale budete-li hledat přátele, musíte mít velkou trpělivost a výdrž, protože se setkáte z velké části se spíše uzavřenými lidmi. Toto se netýká konverzace s lidmi z vlastního oboru, zejména ne z akademických, a taky ne dlouhodobých pevných přátelství. Obávám se, že Češi brzy budou také uzavřenější nežli teď a to proto, že půjde veliké části obyvatelstva především o vlastní zisky.

Přestože se mi ta zdejší otevřenost líbí, nezvykl jsem si za celý rok na český způsob slavení. Ve Švýcarsku jsem zvyklý chodit v sobotu večer s jedním nebo s malým počtem kamarádů do hospody na pivo a diskutovat, nebo nějakého kamaráda navštívit doma či pozvat ke mně. necítím se dobře ve velké skupině připitých a hlučných lidí, kteří neříkají skoro nic zajímavého a jenom se smějí vtipům. Jediné co se mi na těchto akcích líbí, je když se hraje na kytaru a zpívá se. Česká veselost se mi sice obecně líbí, ale musím říct, že vážné diskuze s kamarády mi tento rok trochu chyběly. Velmi výrazně je tento rozdíl patrný na způsobu komunikace o sexu. Zde se o něm skoro výhradně vtipkuje, zatímco u nás se spíše otevřeně diskutuje. Je např. zcela běžné, že si dobří známí, přičemž pohlaví nehraje skoro roli, povídají o osobních přístupech, zážitcích, popřípadě problémech se sexem s partnerem (partnerkou). Zdá se mi, že je něco takového zde vzácnější.

Prožil jsem v Praze jednu zimu - a to stačilo. Měl jsem totiž asi dva týdny skutečně nepříjemné tělesné obtíže v podobě bolestí při nádechu, tachykardie a částečně i palpitace. Pro můj vkus se tady dbá příliš málo na životní prostředí. Hlavně mě doslova bolí vyhazovat sklo, baterky, hliník i plech do odpadu. Alespoň že se začal sbírat polyetylén a papír.

Od prvního dne jsem byl šokován televizní stanicí Nova, zejména z jejich akčních filmů vysílaných v hlavní vysílací době a z jejich někdy až nechutně agresivních reklam, ty jsou obecně agresivnější než ve Švýcarsku. Oproti tomu jsem tu objevil druhou televizní stanicí opravdu kvalitní-zatím jsem toto mohl tvrdit jedině o stanici BBC-a to ČT2.

Na tomto příkladě jsou zřejmé ty prolínající se síly před- a porevoluční. V současnosti se mi jeví tento stát jako soubor velkého počtu extrému. Doufám že se to brzy dostane do nějakých rozumných kolejí a zklidní se tyto „divoká léta“ a hlavně ta snaha nespočetných lidí zbohatnout leccjakou blbostí. Zajímavé taky je pro mě pokračování

tradičních hodnot v soužití lidí přes všechny sociální reformy. Příkladem mohou být vztahy mezi muži a ženami, kde je patrný sklon k patriarchy s očekáváním, že muž bude velký a silný, statečný, nebojácný, průbojný a zároveň zdvořilý k ženě. Žena zase že bude k muži vzhlízet, bude poslušná, pracovitá v domácnosti a hlavně dobrá matka. Ve Švýcarsku tyto klasické role už zdaleka nejsou tak jasné, hlavně ne u mladší generace. To vede k větší osobní svobodě, ale také k nárůstu společenské zmatenosti. Osobně se mi zdá svízeli, že patrně nese vybudování rovnoprávnosti s sebou také rozpad zdravého chování mezi pohlavími ve smyslu biologického podmínění.

Obecně mi připadá škoda, že je zde silná tendence příliš nekriticky přebírat věci a způsoby ze západních zemí (tady se nazývají „rozvinuté“, dosud nechápu proč) a opomíjet vlastní zdroje a schopnosti.

Srovnání basilejské a pražské fakulty

Zde především bije do očí nedostatek peněz ve zdravotnictví, co je na naší fakultě vidět např. v podobě starých budov obsahujících špinavé a páchnoucí pokoje, ale taky na podle mého názoru vyšší vzdělanosti lékařů českých než švýcarských, zřejmě protože ti druzí příliš spoléhají na moderní technické vymoženosti. Je sice strašné když v nemocnici v Karlových Varech lékaři z finančních důvodů pacientovi nemohou poskytnout lék, jež potřebuje, ale taky strašné je, že ve Švýcarsku studuje přibližně 35% lidí medicínu aby zbohatli. To je velmi bolestivě poznat na způsobech, jimiž se u nás lékaři chovají k pacientům, zacházejí s nimi ve velké míře jako s věcmi. Přístup lékařů k pacientům a jejich zájem o ně se mi ve zdejší klinice líbil snad ze všeho nejvíc a přál bych si, aby si toto chování ponechali. Jinou obtíž tady je stravování, protože cesta do nejbližší menzy trvá alespoň půl hodiny a bufet na naší fakultě je plný drahých a nezdravých věcí.

Úroveň výuky je naprosto stejná, ačkoliv tato výuka je úplně jinak uspořádána. O přednáškách nemohu nic říci, protože jsem typ, jež si z přednášek moc neodnese a tudíž je nenavštěvuje, jak v Basileji tak i tady. Největší rozdíl spočívá v tom, že účast na seminářích je zde povinná a velmi striktně kontrolována. S málo výjimkami však tyto semináře jsou z velké části ztrátou času - myslím, že pro všechny zúčastněné, studenty i vyučující. Mohu tento způsob chápat jedině s přihlédnutím na vyloženě katastrofální situaci co se týče nabídky kvalitních učebnic, i když se teď s velkou rychlostí lepší. Zatoťim je ale většina dobrých knih přeložena z cizích jazyků a hodně drahá.

V Basileji jsou povinná jenom praktika a ta jsou ve třetím ročníku dvakrát týdně. Není pravda, že by při takovém uspořádání studia nikdo nechodil na přednášky ani semináře. Chodí tam u nás zhruba polovina studentů. Ti ostatní se učí doma z knih, a nebo s pomocí počítače. Asi polovina z nich se připravuje na zkoušky průběžně, ta druhá si dělá přes rok více či méně něco mimo školu, zato před zkouškami se jenom

učí. Přes povinnou školní docházku si nemyslím, že se ze zdejších studentů učí víc než jedna čtvrtina průběžně přes rok. Jenom v celé době mají méně času se věnovat vlastním aktivitám. Opravdu donutit studenty se učit průběžně by se dařilo podle mého názoru jedině systémem podobným jako se provozuje ve Spojených Státech, a to že se ustavičně trénuje praxe a myšlení a neztrácí se čas předčítáním učebnic.

I když si tady studenti stěžují na příliš málo praktických zkušeností, pro mě tento rok byl z tohoto hlediska ohromným přínosem, přesto, že jsem ztratil doslova stovky hodin každodenním ježděním přes celou Prahu za účelem posedávání na většinou nesmyslných seminářích, protože jsem neměl tu odvahu si číst přitom knížku nebo noviny, tak jak to zcela pochopitelně a rozumně dělá 90% ostatních. Na konci studia zřejmě mohou mít studenti basilejské a pražské university přibližně stejný počet hodin praxe, ale rozložení je zcela jiné: tady průběžně velmi řídké, zato v pátém ročníku v čisté podobě. V průběhu studia jeden celý rok jenom 100% pracovat mi připadá sice dobré a moc se na to těším, i když značná část studentů tam nastoupí naprosto nepřipravená co se týče praktických znalostí. U nás totiž po čtvrtém ročníku nejsou žádné zkoušky, takže hodně studentů v tomto roce si dá nohy nahoru a sundá je až před nástupem do nemocnice. A kdo chce-ačkoliv musí buď vědět že nebude dělat klinickou medicínu a nebo bude mít obrovské potíže-si může i ten pátý rok udělat volno, protože předepsané je jedině doložení práce v libovolných medicínských institucích po dobu deseti měsíců, což je možné zejména ve třetím světě převést na rok prázdnin. Jiní si tento rok prodlouží na dva, aby získali co nejvíce praktických zkušeností.

Také systém zkoušek je naprosto odlišný. Ve Švýcarsku jsou zkoušky z medicíny především celostátně stejné a ze všech universit centrálně vyhodnocované ve zvláštním ústavu. To jde samozřejmě jenom s multiple-choice-testy. Obsahují vždy 100 otázek čtyř různých typů, každá s pěti možnými odpovědi, na jejichž řešení jsou k dispozici čtyři hodiny. Tím je garantována co největší objektivita výsledků. Dodatečně se provádí různě velký počet ústních zkoušek. V detailu to vypadá takto:

1. ročník: fyzika, chemie, biologie A a B multiple-choice
2. ročník: anatomie, histologie s embryologií, fyziologie a biochemie ústně a multiple-choice
3. ročník: mikrobiologie a sociální lékařství ústně, patologie, patofyziologie a farmakologie multiple choice
6. ročník: státní zkouška z 14 předmětů
(Po 4. a 5. ročníku se zkouška nekoná)

Základní rozdíl je vpočítání výsledků. Zatímco tady se dělá každá jednotlivá zkouška sama o sobě, u nás se dělají všechny dohromady jako blok v průběhu krátké doby, tak že se koná skoro každý den zkouška. Oba systémy mají samozřejmě svoje klady a zápory. Tady je příjemné, že se dá s každou zkouškou jednotlivě nakládat a tedy si rozdělit čas co nejlépe to každému vyhovuje a že na každou jsou jednotlivě tři pokusy.

Trochu nepříjemné je nutnost, každou jednotlivě také udělat. Ve Švýcarsku je příjemné, že neúspěch v jedné jednotlivé zkoušce může být vyvážen úspěchem v jiných. Počítá se to tak, že šestka je nejlepší, jednička nejhorší známka a čtyřka je nejnižší dostatečná. Průměr známek všech zkoušek musí být alespoň čtyři, nesmí se vyskytovat jednička. Tak např. jedna známka 2 se dá vyrovnat jednou známkou 6 nebo dvěmi známkami 5. Nepříjemné ale je přidělení zkouškových termínů a nutnost při neúspěchu opakovat celý blok buď tentýž podzim nebo v příštím létě.

Úplně skvělá mi připadá nabídka povinné volitelných kurzů. Víím, že mnozí studenti ostře kritizovali kvalitu těchto kurzů, ale já jsem tedy asi měl štěstí, protože jsem se dozvěděl a naučil spoustu věcí, kterým jsem se chtěl naučit. Toto bude jedna z věcí jež navrhnu v Basileji jako velmi žádoucí inovaci.

Také jsem měl radost z přístupu k počítačům připojeným k síti, i když nechápu, jaktože tam není možný přístup po celý den.

Ještě bych se rád zmínil o jednom maličkém zážitku. Přijdu pozdě do školy. Studenti sedí na chodbě a asistent (nebo profesor - já nevím) vyvolává jména na kontrolu účasti. Protože jsem na začátku abecedy, tak moje jméno bylo vyvoláno málo desítek vteřin před mým příchodem. Jako velmi často v tomto specifickém ústavu studenti seděli už deset minut na chodbě, aniž by si jich někdo povšiml. Když se mě asistent zeptal, proč jdu pozdě, řekl jsem mu, že nevím co mu na to mám odpovědět. On se rozhněval. Já jsem nechápal. Kamarádi odpověděli za mě, že bydlím daleko. Na to se uklidnil. Později jsem byl kamarády poučen, že jsem byl neslušný a že si v takové situaci mám něco vymyslet. "Tak on ode mně požadoval, abych mu lhal?", ptal jsem se a uslyšel jsem „Ano, tady se od tebe očekává společenská lež“. Dobrá..., zas o něco chytřejší.

TEXTY

EMANUEL RÁDL

PORTRÉT ČLOVĚKA A FILOSOFA

Pavλίna Kalousová

Emanuel Rádł je znám zejména svou veřejnou činností v období první republiky, kdy působil jako univerzitní profesor, politik, publicista a „moralista“. Zapsal se do povědomí především svými nekonformními názory na společnost a tehdejší politické i morální klima.

Jeho spisy i ostatní práce byly charakteristické tím, že jejich jazyk byl srozumitelný pro každého. Rádł psal své práce z hlediska jejich vlivu a působnosti na společnost.

Z hlediska některých svých postojů a principů, které uznával je považován za jakéhosi nástupce či pokračovatele Masaryka, resp. jeho prakticko-pragmatické filosofie. Ovšem tento vztah „učitel-žák“ je v podstatě u Rádla přeceňován, neboť koncept Rádlovovy filosofie je převážně originální a přímá návaznost na Masaryka zde není. Je však zcela zřejmé, že princip „praktické filosofie“ nacházíme u obou z nich. Stylem psaní jsou si ovšem vzdáleni, neboť Rádlovu touhu provokovat u Masaryka nenalezneme.

Kde se vlastně vzal onen „Don Quijot české filosofie“?

Emanuel Rádł se narodil 21. prosince 1873 v Pyšelicích. Po studiu na gymnáziu se stal studentem Filosofické fakulty Karlovy univerzity, oboru biologie. Zde se habilitoval v roce 1904 na fyziologii smyslových orgánů zvířat a dějiny přírodních věd. Třebaže se okamžitě začal věnovat vědecké práci a pedagogické činnosti na univerzitě, řádným profesorem se stal až po vzniku samostatné republiky v roce 1919.

Zmíňme se nyní o Rádlově díle. Jeho rané spisy jsou plně věnovány problematice biologie, a to zejména struktuře smyslů zvířat. Tato problematika se odráží v dílech jako: „*Dějiny vývojových teorií v biologii novověku*“, „*Nové učení o ústředním nervovém systému*“ atd. Ve svém názoru na vývoj vědeckých teorií se je snaží vidět ne jako jakási objektivní fakta, nýbrž jako plody kulturní činnosti geniálních lidí a víry určité doby. Jednotlivé teorie podle něj obsahují národní a subjektivní prvky.

Určitý přechod k filosofickým tématům bychom našli až ve spise „*Úvahy vědecké a filosofické*“, který je z období první světové války, z roku 1914. V tomto spise vystupuje Rádł kriticky proti tehdejší pozitivistické vědě, neboť se podle něj naprosto odcizila

reálnému životu. Jako protipól navrhuje Rádl zavedení „subjektivní vědy“, která by se opírala o živé lidi více než o pochybnou vědeckou tradici.

Rádlovo filosofické období se dá rozdělit zhruba na tři fáze: První období jeho filosofie je myšlenkově nesourodé a jsou pro něj typické spisy jako „*Rasové teorie a národ*“, ve kterém kritizuje rasový nacionalismus a kritika „*Filosofie F.X. Šaldy*“.

Po první světové válce se, zhruba ve dvacátých letech, v jeho pracech začíná objevovat jakési znepokojení z osudu západní civilizace, která je podle něj ohrožena jednak odklonem od křesťansko-liberální hodnotové tradice a jednak příklonem k pouhému jsoucnu, spojenému s absolutizací biologických instinktů, kultem národa atd. Společné kořeny, které jsou viníkem nastalého vztahu vidí ve vědě a filosofii 19. století. Hlavní vinu přičítá německé romantice a nadšení pro orientální svět a filosofii.

V této fázi své filosofie se kloní k praktickým a racionalistickým principům, a zde též nalézáme ono zmíněné přiblížení k „Masarykově realismu“. V tomto období nacházíme několik ústředních témat jeho spisů a polemik. Například v knize „*Válka Čechů s Němci*“ zřetelně kritizuje „malost“ českého národa a ukazuje ji na příkladě účelově vykládaných českých dějin či na zacházení s menšinami v Československu. Tématu nástupu moderních ideologií se věnuje např. ve spise „*O německé revoluci*“ z roku 1933, kde se snaží analyzovat kořeny nacistické ideologie, základy moderní civilizace, romantismu a liberalismu, což vše nakonec vyústilo v národní socialismus, ve kterém se artikuluje jakási vzpoura proti odklonu od evropské civilizace.

Kromě politických problémů se Rádl v této době zabývá náboženstvím, a to v jeho nejdůležitějších náboženských spisech: „*Náboženství a politika*“ nebo např. „*Křesťanství po válce ve světě a u nás*“.

Počátkem třicátých let se Rádl vyjadřuje k problematice potratů a k emancipaci žen např.: „*O ženském hnutí*“. V této době také jakoby ustupuje Rádlova neúprosná kritičnost. I jeho úvahy původně orientované na vitalistickou filosofii nabývají spíše orientace metafyzické a částečně i teologické. V letech 1932-33 vychází jeho největší dílo, dvoudílné „*Dějiny filosofie*“.

Na konci života napsal ještě Rádl, ovšem již zcela nemocný, „*Útěchu z filosofie*“. V této knize se ovšem odklonil od svého dosavadního myšlenkového a názorového postoje. Zatímco celá jeho dosavadní filosofie směřuje k vyzdvihování aktivity a zodpovědného jednání, najdeme v *Útěše* postoj hájící poslušnost a službu autoritám, morálnímu zákonu, který je „přirozenou vlastností lidí“ a ne jakýmsi postulátem, což hájil doposud. Snad proto je mnohdy *Útěcha* záměrně v komplexním Rádlově myšlenkovém systému opomíjena a vrchol jeho tvorby je spatřován v „*Dějínách filosofie*“.

Rádl byl svým vzděláním biolog, což se promítalo do jeho původních filosofických úvah. Jde především o jeho výzkum v oblasti smyslových orgánů, který vede Rádla k úvahám, že některé základní smysly jako zrak, hmat a gravitace patří k základní struktuře života, neboť je nalézáme u nižších živočichů i u rostlin. Struktura světa je nám

tudíž dána ještě předtím, než si ji začneme skládat z vědomých počítků. „Smyslové orgány nejsou organickému tělu vstřípeny okolím, jsou to produkty samotné organické bytosti. Ne zvenčí dovnitř, nýbrž zevnitř ven se tvoří živá bytost.“² Na základě těchto svých úvah vyvozuje Rádl činnost subjektu, který ze svých vrozených principů konstituuje svůj okolní svět i své tělo. „Struktura organismu je daná a priori a přizpůsobení se životním podmínkám spočívá pouze v tom, že živočich z podkladu svých vrozených možných součástí určité orgány uskutečňuje.“³

Pro Rádla tvoří smysly a rozum jednotu, protože smyslové vnímání není možné bez současného zpracovávání rozumem. Část procesu je podle něj vrozená a zbytek je založen na zkušenosti, která předpokládá historičnost života. Činnost ducha a zkušenost jako intencionální zaměření pozornosti na nějaký objekt - předpokládá už určitou znalost tohoto objektu, jde tedy o poznání ve smyslu znovurozpoznání - jsou dvě základní podmínky poznání vůbec. Rádl tedy vedle sebe staví empirismus a sensualismus s racionalismem jako dva extrémní noetické směry, které vždy zdůrazňují pouze jeden aspekt procesu poznání.

Rádlův subjektivismus znamená čistě individuální, osobní subjektivitu, jako je např. intuice vědců a filosofů. Jejich jedinou zárukou správnosti poznání je upřímnost a kritický rozum, neboť ani rozum či dohoda mezi lidmi nemůže zaručit nějaké absolutní poznání. Tímto Rádl nejenom legitimuje, nýbrž i uznává jako jediné možné subjektivně-individuální poznání.

Rádl ve svém přístupu k vědě zdůrazňoval, že objektivistická věda není jediná možná, protože správnost či nesprávnost vědeckých teorií se liší od člověka i od doby, kdy vznikají. Rádl se více zajímal o přístup lidí ke světu a k životu více než o platnost vědeckých teorií. Všude vždy hledal konkrétního tvůrce. Vědecké teorie nejsou podle něj absolutní pravdy, nýbrž plody kulturní činnosti geniálních lidí a víry jejich doby. Vědecké teorie neznamenaají tedy nikdy cosi navždy správného, nýbrž individuální pojetí světa určité doby, ve které tyto teorie žijí a s ní i umírají.

V pozdějším období se sice Rádl od těchto myšlenek neodklání, ale jejich důležitost či význam v jeho myšlenkovém celku se mění. Intuice, která byla pro raného Rádla tak důležitá, ustupuje do pozadí. Vědeckou metodou se pro něj stává diskurzivní myšlení, logika, důkaz, a teprve potom přicházejí na řadu geniální myšlenky. „Věda jest dílem génia jako umění a jako poesie. Jenže geniálnost, bez vzdělání odborného, bez metody a bez kritičnosti nezmůže nic ani v umění ani ve vědě.“⁴

Jak jsme se již zmínili, zaujímá logika v Rádlových úvahách o vědě a poznání pevné místo. Logika je u Rádla stavěna vedle estetiky či práva, neboť je definována jako myšlení lidí, kteří přemýšlejí o svých skutečných problémech, ale zároveň je něčím, co umožňuje vědecké poznání vůbec. Jde v ní o důvody a ne o příčiny, o správnost výsledků. Důvod je tedy logické vysvětlení daného jevu, které chce dokázat správnost souvislosti, a který je třeba odlišit od příčiny samotného dějství.

Od toho se odvíjí i tvrzení, že deterministická historie podle Rádl spočívá v tom, že dilema svoboda-příčinnost je nesprávně postavené již od počátku. Determinismus totiž zkoumá příčiny jednání, ale neptá se po důvodech. „Důvod předpokládá vždycky rozumnou jednající bytost, která něčím jednání odůvodňuje: existují tedy příčiny zvířecího jednání, ale o důvodech můžeme mluvit jen v tom smyslu, že myslíme na člověka, pro něhož toto jednání chceme odůvodnit.“⁵ Svoboda vůle tedy spočívá v možnosti podřídit své jednání rozumovým důvodům. Předpokládá určitou zaměřenost, vztah k něčemu nebo někomu, a správnost jako důvod, který člověk pro své jednání uvádí.

V tomto smyslu rozlišuje Rádl dva druhy svobody: přírodní svobodu a svobodu pod zákonem. Přírodní svoboda souvisí podle něj s kultem „přirozeného člověka“, s anarchismem, vedoucím k fatalismu. Vrozené vlastnosti nejsou v tomto případě ničím omezovány. V druhém případě na sebe bere rozumný člověk závazek, čímž se pozvedá na vyšší úroveň, než je pouhá příroda. Člověk se stává pánem nad svým osudem, což bez odpovědnosti nejde.

Dalším problémem, kterým se Rádl ve svých úvahách zabýval je problém mýtu, mystiky a pověr. Mýtus vidí Rádl jako výraz duševního života někde na hranici mezi živočišným a civilizovaným životem. Tento jeho postoj nacházíme též v pozitivismu. Podle Rádl jde o pouhé vyprávění, jehož účelem je sugerování nálady, jež je symbolem jakéhosi tušeného nadpřirozeného dějství. Jde o přirozenou filosofii primitivních národů, která je fatalistická, mystická, pesimistická a pasivní. Mýtus spočívá v chybějící vůli prozkoumat ono tušení.

Lidová pověra je druhem mýtu. Je jakousi polovědeckou teorií, která vylučuje jakoukoli kritiku a priority a chce být pouze slepě přijímána. Též mystika je určitým stavem mysli, který člověk pocituje. Je postojem, odmítajícím racionální poznání, popírajícím rozum a individualitu.

Ve dvacátých letech se Rádl velmi sblížil se scientismem. Hovoří o vědě jako o celku, kdy i filosofie má své místo v rámci vědy. Je však „vyšší“ než pozitivní vědy, protože dává teoretickému chápání smysl. Člověk je jedna bytost s jedním srdcem a jednou hlavou a věda stejně jako náboženství či poezie je lidskou záležitostí. Vědec i filosof jsou tedy odpovědní ideálu pravdy, tj. správnosti úsudku a mravnosti. „Pravda a mravnost jsou normy jedné a téže mysli, obojí je konec konců správné, proto, kde se vyskytne rozpor mezi vědou a mravností, buďto věda, anebo mravnost se mylí o svém ideálu.“⁶ Přestože se Rádl snažil pevně hájit tato svá programová tvrzení, narážel velmi často na praxi. Tvrdí proto, že rozpory, které existují, jsou dočasné a pocházejí z nedokonalého vědění. Příkladem je, že přestože zjistil podstatné rozdíly mezi evropskou a orientální etikou tvrdí, že existuje jeden mravní zákon pro celé lidstvo a morálka není relativní. Ukazuje se tedy, že Rádl hájí postulát nemožnosti nemravné pravdy. Všechno poznání se potom podřizuje morálce a vědec tedy je vždy povinen říkat pravdu, ale není povinen říkat vše, co ví.

Rádlovi jde v jeho úvahách o jakousi rekonstrukci tradičního metafyzického způsobu myšlení, podle něhož člověk není pánem světa, nýbrž součástí vyššího celku, což není jen příroda. Jde mu o morální určení člověka, které ovšem u něj souvisí s civilizovaným životem. V morálnosti vidí vyšší stupeň života, jehož smysl není totožný se smyslem přírodních organismů. Jde o smysl pro někoho, pro jiné lidi.

Je zcela zřejmé, že Rádl je svými myšlenkami velmi blízký moderní „filosofii života“. Nelze ho však zcela jednoznačně zařadit mezi filozofy života, kteří navazují na tradici Friedricha Nietzscheho, zahrnují křesťanskou etiku jako morálku otroků ve jménu vyššího života. Rádl totiž pojímá kulturu a duchovní život z morálního stanoviska.

Kulturou rozumí Rádl výraz tvůrčího ducha ve smyslu rozumného a morálního, civilizovaného života. V jeho ontologii vzniká trojí rozdělení světa: 1. chaos prvků bez smyslu a významu, 2. živá příroda s účelným, zacíleným řádem a objektivním smyslem, 3. lidské civilizace s hodnotami a ideály, normativním rozumem a etikou vytvářený svět, nabývající myšlením a jednáním lidí subjektivní smysl pro jiné lidi, vlastní svět ducha. „Tak dostáváme tři stupně zjevů: zjevy fyzikálně-chemické, život a civilizaci.“⁷

Vedle tohoto dělení světa najdeme v Rádlově filosofii ještě druhé dělení, které je jakýmsi základem pro jeho společensko-kritické a historické úvahy. Dualismus toho, co jest a toho, co má být, je podle něj kořenem života, neboť člověk stojí mezi dvěma světy. Náš život je jakoby napjatý mezi říší slepého osudu a říší svobody, kde vládnu ideje.

Důležitou součástí Rádlových historických úvah je i jeho interpretace českých dějin. Známa je jeho polemika se Zdeňkem Nejedlým, kterému Rádl vyčítá závislost na Pekařovi a vyčítá mu tzv. „vyšší princip“ historické zákonitosti, tj. víru v sílu společenské síly.

Velkou část knihy *Válka Čechů s Němci* věnuje kritice nacionalistickému pojetí českých dějin, a to hlavně v koncepci Františka Palackého. Kritizuje například jeho umělé vinterpretování vědomí sounáležitosti Němců přes hranice Českého království, což je pouze jeden případ umělého nafouknutí „národnostního“ problému mezi Slovany a Germány. Kritické názory na tuto problematiku nalézáme v díle *Válka Čechů s Němci* či *Národ a stát*.

Svým životem i dílem se Rádl jednoznačně zařadil do specifického myšlenkového proudu české filosofie. Jak o něm napsal jeho poslední vydavatel Josef Navrátil, „opět jednou promlouvá k nám a k světu český filosof rodnou řečí své země, aby nám pomohl najít cestu z labyrintu světa do ráje srdce“.^{8/} Filosofie se stala Rádlovým osudem. Ve své předmluvě k *Útěše* z filosofie se sám vyznává: „Vzpomínám s vděčností na tiché návštěvy filosofů, které mne už dříve těšily... Neboť měl jsem a mám filosofii rád, a tento rukopis, psaný tužkou v posteli, je vyznáním této lásky, chválou filosofů a jejich důvěrnou obranou. ... Tak jsem se vrátil k zájmům svého mládí s tím rozdílem, že tehdy jsem se za filosofii styděl, a dnes je mi jediným štěstím.“^{9/}

Odkazy:

- 1/ Jan Patočka: Česká vzdělanost v Evropě
- 2/ Emanuel Rádl: **Nové učení o ústředním nervovém systému**, s. 486
- 3/ tamtéž, s. 483
- 4/ Emanuel Rádl: **Moderní věda**, s. 124
- 5/ tamtéž, s. 168
- 6/ tamtéž, s. 48
- 7/ tamtéž, s. 214
- 8/ Josef Navrátil: **Poznámka vydavatele k prvnímu vydání Útěchy z filosofie**
- 9/ Emanuel Rádl: **Útěcha z filosofie**, Předmluva

Použitá literatura:

- Antologie z dějin československé filosofie
Bednář, Miloslav: České myšlení
Filosofie v dějinách českého národa
Král, Josef: Česká filosofie
Löwensteinová, Šimona: Emanuel Rádl
Patočka, Jan: Péče o duši, sv. 1
Rádl, Emanuel: Moderní věda
Rádl, Emanuel: Útěcha z filosofie

BOLEHLAV PIJME NA EX

Stanislav Minařík

Stanislav Minařík (7.11. 1948 - 5.8. 1992) je autor zvláštního stylu, zrozeného ze zvláštního osudu jeho rodiny, s důsledky i pro jeho životní dráhu. Dá se jen tušit, jaké životní dílo by odvedl v jiné situaci - kdyby mohl od dětství růst přirozeně a svobodně. Jeho děd byl známý pražský nakladatel. Po válce převzal podnik jeho otec, ale brzy ho postihlo znárodnění a navíc vězení. Stanislav tedy vyrůstal bez otce a po nějaké době i bez matky v dětském domově. Rodinná tragédie ovlivnila jeho životní osud tak, že nejen nemohl svobodně rozvinout svou inteligenci a tvořivost, podle všech indicií schopnou vysokoškolského vzdělání a uplatnění, ale ještě dramatičtěji. Vyučil se typografem, avšak psychické poruchy ho na mnoho let vyřadily do invalidního důchodu. Koncem osmdesátých let ho přivedl přítel do výběrového klubu psychotiků v Polské ulici (v Praze na Vinohradech), kde se mohl postupně dostávat ze své hluboké vnitřní izolace a začít se věnovat kulturním aktivitám. Jeho osobní kvality - tvořivost, odpovědnost, noblesní jednání s lidmi - se začaly projevovat do té míry, že ho členové klubu po roce zvolili vedoucím. Zároveň po mnoha letech začal pracovat v tiskárně a o dovolené dokonce v cizině. Od roku 1988 měl podstatnou účast na vydávání časopisu Mosty - periodika pro dialog o duševním zdraví. V něm také vycházely jeho články, básně a aforismy. Listopad 1989 probudil jeho aktivitu ve směru rodinné tradice: chystal se založit nakladatelství Psýché pro autory s psychiatrickou zkušeností. Rovněž pacientské hnutí za humanizaci psychiatrie v něm nalezlo čelného průkopníka. Nečekaný konec života této nadějně rozvíjené osobnosti způsobila velmi nešťastná souhra okolností: v takřka banální situaci rozkolísané psychiky ho nemohla podržet - v době dovolených - jeho svědomitá psychiatrička; drobná krize se prohloubila, takže se dostal do pražské psychiatrické léčebny, kde se podle sdělení očitých svědků i podle lékařského záznamu udusil soustem pomeranče. To, co po něm zůstalo z jeho písemné tvorby, aspoň zprostředkovaně poskytuje vhled do duše kultivovaného, skromného, radostného člověka. Knížka aforismů z pozůstalosti tohoto „básníka života“ právě vychází v nakladatelství JEZEK.

DOBŘÉ RADY

Jiskření v hlavách můžeme docílit dvěma způsoby: buď zajímavými myšlenkami,
nebo perlíkem.

Co nemůžeš udělat dnes, nečelej ani zítra.

Když jste po ústa v hnoji, dýchejte nosem, i přes ten nesnesitelný zápach.

Snaž se svůj život obohatit nevšedními zážitky, tak se ti při vzpomínkách bude zdát,
že jsi žil.

Máte-li obě ruce levé, přiložte je do kamen.

Neumíš lhát bez zardění? Nauč se zardívat, i když nelžeš.

Kdo si neví rady sám se sebou, ten ať si pořídí děti.

Bojíte se výšek? Naučte se létat.

Bolehlav pijme jen na ex.

Nemůžete-li něco odložit na zítřek, odložte to na pozítří.

Šišlej, ať příště šišláš líp.

Chceš-li vidět, musíš vystrčit hlavu.

Chcete někoho opít rohlíkem? Máčejte ho v rumu.

Nestačíte na práci? Zkuste to bez ní.

Nemůžete pochopit některé dílo? Nezaoufejte, třeba byl autor na tom zrovna tak.

Zachovej si svou lidskou tvář, i při průjmu se lidským bytí snaž.

Nemůžete-li to se sebou zmoci po dobrém, zkuste to po zlém.

Mluv jen za sebe, ale pracovat můžeš i za jiné.

Přitahuje vás obsah popelnic? Dejte se do toho!

Schůzuj, pracovat už nebudeš muset.

Jen ten, kdo hledí dopředu přes minulost,
se dovede dobře orientovat v přítomnosti.

Máte moc práce a jste ženatý? Plivněte své manželce do dlaní.

Nevíte, co s penězi? Pošlete je poštovní poukázkou na adresu: Stanislav Minařík, ...

Netrpte, aby vaši podřízení brali úplatky, už by se na vás třeba nedostalo.

Hledejte spojitosti, nejlépe se páře ve švu.

Můžete-li někomu udělat libovolný skutek, přikláním se na stranu dobrého skutku.

Jdi trochu do sebe, ale pozor, ať nezabloudíš!

Nezáleží na tom, co společnosti dáváme, ona si to už nějak přebere.

Nedávejte všechny hříšníky do jednoho pytle, nevejdou se tam.

Nespoléhejte se na dějiny, co když se při opakování spletou?

Šlechetný lupič nekrade, ale půjčuje si.

V mléce pravdu nenajdeš.

Když vám zavřou dveře před nosem, můžete se utěšit tím, že vám dveřmi nos nepřivřeli.

Kniha v igelitovém obalu, dobrý přítel do nepohody.

Točí se vám hlava, když se sehnete k jezevčíkovi? Poříd'te si dogu.

Nebud'te veřejně pohoršeni, nejlepší je když spí.

Nejjednodušší způsob jak se zbavit pravopisných chyb je přestat psát.

Pokud máte problémy, je nejlepší nařezat druhým, aby měli také problémy.

Hledáním ztraceného času ztratíte čas, který jste dosud neztratili.

Kašlat na povinnosti nemá smysl, ty se nenastydnou.

Co můžeme dělat se životem, než ho zkusit na vlastní kůži.

Když volají sláva, tak alespoň otvírej ústa.

Nepleťte si prostotu se sprostotou.

Trváme v čase a prostoru, ale jen tehdy, když na tom trváme!

Šetřte se pro život, nebude se s vámi mazlit.

Výhodou toho, že máte jednu velkou chybu, je, že ostatní malé chyby za tou velkou nejsou vidět.

Než něco pláceme, podívejme se kterým směrem.

Šťastný je ten, kdo dává, ale ještě šťastnější je ten, kdo bere.

Osvobodme se od předsudků. První předsudek, který zavrhneme, bude: věřit na předsudky.

Jediný způsob, jak zabránit tomu, aby nás pomlouvali za zády, je stavět se ke svým pomlouvačům čelem.

Chcete se tvářit otráveně? Kupte si o číslo menší boty.

Vidíš-li cíl, zmáčkni spoušť.

Co můžeš udělat dnes zadarmo, dělej radši zítra za peníze.

S úspěchem jde všechno líp!

Nejlépe se bloudí v kruhu!

Hledáš-li štěstí, nehledej je v neštěstí jiných!

Vadí ti lidé? Nestřílej vedle.

Pomstěte se svým psychiatrům, pište na ně vtipy!

Chcete, aby se vám sladká jablka zdála kyselá? Snězte lžičku medu!

Překonej svou malost a postav sám sobě pomník.

Nebojíš se kritiky. Tak kritizuj!

Když tě vodí za nos, dýchej ústy.

Tanči, jak pískáš!

K tomu, aby po vás zbyla stopa, musíte chodit.

Vybírej si své nepřátele co nejbezpečněji.

Jediné, co můžeme udělat se závažnými problémy, je přežít je.

COGITO ERGO SUM

Myslím, tedy si myslím, že jsem.

Nemyslím, tedy nejsem.

Nemyslím, tedy jsem.

Myslím si své, tedy jsem.

Myšlení je složitý pochod, při kterém vás obvykle napadne něco,
co je zhola k ničemu.

Přemýšlením se dopravujeme k leckajé pitomosti.

Myšlení je způsob, jak se po urputném přemítání dobrat toho,

co bychom měli vědět bez rozmyslu.
Když vás něco napadne, zavolejte lékaře.

Možná, že kdysi bylo moderní myslet si své, dnes si myslím,
že nejmodernější je nemyslet si nic.

Jediný způsob, jak se vyhnout škodlivému přemýšlení,
je nemyslet si nikdy o ničem a nikom nic.

Jedině ten, kdo myslí, si může myslet, že myslí málo.
Jsou lidé, které napadne jen mor.

Nic není potřeba úzkostlivěji šetřit než zbytek své inteligence.

Krásné myšlenky jsou jako krásné ženy - všichni je obletují a všichni tvrdí,
že na ně nemohou zapomenout.

Nejkrásnější je ta myšlenka, kterou jsme zapomněli.

Kdo zabíjí myšlenky, zabíjí tím i sebe.

Nakonec nám zůstane ze života jenom jedna rozkoš, totiž myslet si své.

O všem si myslel své, ale o svém si myslel jiné.

Právě tehdy, když si myslíme, že jsme neomylní, jsme na omylu.

Přemýšlení brzdí práci, i když je schopné ji urychlit.

Teprve absolutní jasnost může způsobit, že dotyčnou myšlenku lehce přehlédneme.

Zamotal se tak do svých výkladů, až najednou s úděsem zjistil, že si nerozumí.

Vlastní myšlenky pronásledují člověka jako průjem.

Krása myšlení je v tom, že můžeme být v duchu skutečně svobodní.

Chytrý člověk přemýšlí, jak na to. Hloupý to tak dělá.

Někdy je lepší nerozumět než snažit se pochopit za každou cenu.
Jak je pošetilé vtloukat do hlavy myšlenky zadkem.

PF 1990: Do nového roku s novou myšlenkou. $1 + 1 = 3$

Krásné myšlenky sotvakdy jdou do hloubky, a když jdou do hloubky,
už nebývají krásné.

Myšlenky jsou jako mouchy, občas některou chytíme, ale stane se,
že i ta nám ještě uletí.

Myšlenky skáčou jako blechy, chytíme je snadno, ale to ještě neznamená,
že je držíme v ruce.

Hubením myšlenek docílíme jenom to, že na sebe budou brát různé převleky.

Ukřížovat jdou jen velké myšlenky, u malých není kam zatlouci hřebíky.

Dnes levný výprodej myšlenek.

Krásná myšlenka je opravdu báječná věc,
zvláště když její provedení nezáleží na nás.

Svět postrkují více líní s mozkiem než pracovití bez mozku.

Dutá hlava je příležitost pro vás, abyste do ní vložil svou myšlenku.

I fráze byla kdysi novou myšlenkou.

Nemůžete se zbavit myšlenek? Chce to jen trochu vůle a bojovat!

Nedotýkejte se myšlenek spadlých na zem.

Mysli tak, aby si ostatní lidé o tobě mysleli, že jsi moudrý.

Myšlenka v pravý čas a na správném místě,
to je zapálená sirka v sudu střelného prachu.

My to už víme, že z vaší hlavy mohou povstat právě tak akorát parohy.

Silné myšlenky užívejte jen rozředené.

Před svými myšlenkami neutečeš.

Někdo, když přemýšlí, kouše, jiní to dělají naopak.

Když nemáte o čem přemýšlet, zkuste přemýšlet o sobě.

Nedostává se vám myšlenek? Kupte si mou knížku aforismů.

Někdo si myslí, že myslí, někdo si nemyslí, že myslí, někdo si vymyslí, že nemyslí, někdo si usmyslí, že myslí, někdo si to promyslí a myslí, že to myslí, ale každý si to rozmyslí říkat takovéhle nesmysly.

Moudrost, to je vlastně rezignace.

Jak se varovat nových myšlenek (desatero) 1. Pamatujte si, že přemýšlení je nemoc a není to zrovna nemoc lehká. 2. Nemyslete si, že právě vy musíte patřit k lidem, kteří si o všem musí něco myslet. 3. Neučte se cizí myšlenky nazpaměť, mohli byste si je zapamatovat. 4. Myšlení je samostatný pochod, proto většinu myšlenek zaženete jen seděním ve společnosti. 5. Držte se zuby nehty starých myšlenek podle přísloví - „Co se dozvíš v mládí, ve staří jako když najdeš“. 6. Největším nepřítelem nových myšlenek je stará dobrá paměť - do přeplněného hrnce se už víc nevejde. 7. Duševní vakuum můžete vyplnit třeba opakováním velké násobilky. 8. Všechno chce řád - duševní hygiena znamená, že se nejlépe udržíte ve zdraví bez zbytečného přemítání. 9. Dbejte na jasnost; když máte ve všem jasno, nemusíte nad ničím přemýšlet. 10. Když už vás náhodou napadne nová myšlenka, nelekejte se, určitě si ji už myslel někdo jiný před vámi. SLOVA

Za všechno může slovo.

Původně byla slova určena k tomu, aby se lidé mohli dorozumět.

Až pominou slova, zemřou i lidé.

Napřed bylo slovo, a pak teprve začali všichni kecat.

Pravá slova jsou slova umazaná od života.

Nejvíce toho namluví právě ti, kdo by mělu neustále mlčet.

Prázdná slova zní nejhlasitěji.

U mnoha lidí si nejsme jisti, jestli to mluví oni nebo ozvěna.

Mnoho slov má často jediný význam, neznamenají nic.

Když už nemáš, co bys řekl, nech mluvit jiné.

Než používat cizí slova, to je lepší používat vlastní myšlenky.

To, co vám slina přinese na jazyk, je nejlepší vyplivnout.

Lepší dobré slovo než nejlepší bič.

Nejkratší forma realizace: slovo - ucho - čin.

Nedostává-li se vám slov, použijte přísloví.

Člověk, který si šlape na jazyk, by měl chodit bos.

Řvi jen dolů, nebo zarvěš.

Zdá se ti, že v tvém životě je málo slov? Tak se ožeň!

Co na srdci, to v diagnóze.

Když vám zakážou diskutovat, nezbyvá než začít pracovat.

Bez diskuse už ani slovo!

Ohnivě knihy nejčastěji hoří na hranici.

Chlebem se člověk sice nají, ale knihou se dorazí.

Čtení nejlépe vyhovuje lenivcům, nemusí nic dělat, a přitom si myslí,
že dělají něco užitečného.

Začátky všech spisovatelů jsou totožné: začínou slabikářem.

Jediný, kdo se skutečně zasloužil o dorozumění mezi národy, je slovníkář.

Je v tom krása - nahá pravda, a to ještě vkusně oblečená do slov.

Proč mluvíte cizími slovy? Používejte svoje!

Nedostává se vám slov? Tak už buďte konečně zticha!

Nedostává se vám slov? Začněte konečně přemýšlet!

Nedostává se vám slov? Začněte konečně jednat!

Nedostává se vám slov? Nechte promluvit své svědomí!

Nejjednodušší je beze slov vyjádřit ticho.

Mlčení vždy platilo víc než pouhá slova.

DUCH A HMOTA

Ideály nás povznášejí do výšin, bahno skutečnosti nás poutá k zemi.

Ideály vidím v dáli, jak létají nad kanály. Zvedají si samy mříže, když přiletí k zemi blíže. Stoka pohlí je snadno, vzhdyť je samé kalné bahno.

Moudrost je velká facka nesmělá, když bít, tak jediné svého anděla.

Odvaha je činnost, kterou děláme dost často nedobrovolně.

Úspěch - to je konec svobody.

Nutnost, to je poznaná svoboda.

Beztvarého ducha nelze zlomit.

Radost nám dává křídla, žalost nám je přistřihuje.

Když jsme chudí, tak jediné bohatství, které můžeme rozmnožovat, je vnitřní.

Nehmotné starosti jsou někdy horší než hmotné.

Tlustý člověk, to je dokument vítězství hmoty nad duchem.

Kdo nejí, nežije.

Nejvíce se šíří tlusťochové.

I tlustý člověk může mít charakter.

Za úspěch můžeme považovat naprosto všechno.

Blížkost nebe závisí na naší výšce.

Laskavost, to není omyl!!!

O BLBOSTI

Blbost je nedostatečná hustota myšlenek na 1 cm³ šedé kůry mozkové.

S blbci se bavte co nejméně, výjimka je jen když trpíte samomluvou.

Ten objev, najednou zjistit, že jsme blbí.

Blbost nemůže být umělá, blbost je jen nefalšovaná.

Moudrosti se nenajíš, ale blbosti se přejiš hned.

Pitomosti se dopracujeme snadno, ale i tady je dokonalost jen pro někoho.

Vlastní blbost přiroste člověku k srdci snadněji než cizí.

Předstírat hloupost může být moudré, ale musíte vydržet to,
že vás všichni mají za pitomce.

Více vychutnáme cizí pitomost než svoji.

Mnoho lidí by spíš vyměnilo hlavu kvůli designu než kvůli obsahu.

Prázdná hlava lépe zní.

Mnoho lidí by si jako novoroční závazek mohlo dát přestat blbnout.

Čím větší blbost člověk řekne, tím víc ji obhajuje.

Blbost může dosáhnout takových rozměrů, až je zblízka neviditelná.

Zkušenost je drahá, ale blbost ještě dražší.

Leckdy nepohrdneme ani pitomým nápadem, obzvláště tehdy,
nemáme-li po ruce nápad chytrý.

Nevěřte lidem, kteří se smějí všemu - buď ze sebe dělají blbce, nebo už blbí jsou.

Kéž by volové mezi námi také nemohli mít potomky.

Chraň se volů, obzvláště když jsi sám vůl.

Mýliti se je lidské, ale mýliti se pořád je nelidské.

Dekoratívni blbec.

Chytrému napověz, hloupého zastřel.

Mentálně momentálně pitomý.

Největší radost můžeme prožít tehdy, když zjistíme, že nejsme tak blbí,
jak jsme si mysleli.

Nejškodlivější blbec je blbec latentní.

NEJLÉPE SE POZNÁ PITOMOST, KDYŽ
JINAPÍŠEME VELKÝMI PÍSMENY
PROLOŽENĚ.

Nejhorší je blbec, který je monumentální.
Když vám chybí rozum, musíte se spolehnout na moc.

I inteligentního člověka napadne občas blbost,
ale na rozdíl od blbce se s ní nevytahuje.

Nejhorší je rozeznat moudrého od pitomce, protože v každém moudrém
je trochu pitomce a v každém pitomém je trochu moudrosti.

Od chytrého se dovíš klišé, od blbého pravdu spíše.

I primitiv má duši a leckdy pěkně složitou.

Špatná je blbost ze strachu, ale ještě horší je strach z blbosti.

Člověk vůbec není omezený, blbost totiž nezná hranic.

Je to špatné mít prázdnou hlavu, ale ještě horší je mít hlavu v prázdně.

Být rozumný, to je argument těch,
kteří nám nepřejí abychom také prožili něco svého.

KRITICKÝ REALISMUS

Dokud člověk nemá o životě šajn, tak je mu v podstatě fajn.

Žít bez iluzí, to je jako být nahý v trní.

Není nad kladný odsudek.

Mnozí, kdo nás posílají k čertu, si myslí, že budeme muset jít až do pekla.

Závažnější je to, co nevidíme, než to, co vidíme na první pohled.

Někdy nám otevře oči jen nálož dynamitu.

Upřímný člověk aby na setkání hned fakcoval.

Nadšení zapaluje a od nadšení jsou tu realisté.

Tomu, kdo tvrdí, že mu neschází nic, schází rozum.

Člověk se může radovat ze všeho, když na to má povahu.

Nalejte mu, ať pozná, zač je toho loket.

Když dostanete od jiného h..., on už se najde, kdo vám bude závidět.

Neváží si vás příbuzní? Asi nemáte dost peněz.

Je cosi milého v lidech - ten jejich úsměv, když uklouznete.

Zdvořilost nám umožňuje vynadat lidem, aniž by si toho zvlášť všimli.

Pronásledovala ho zlá představa dobrých skutků.

Nemělo by být v pořádku jít zdí proti hlavě.

Lítostivý člověk může plakat také proto, že mu nic není.

Lidé se obvykle chytají do pastí, které si sami obtížně vymysleli.

Jsou lidé, kteří vědí všechno o jiných,
a tak by jim měl někdo říci něco o nich samých.

Milujeme, ale láska se nám stala zvykem, však my už to zvládnem cvikem.

Mlčte, ale neopovažujte se tím provokovat!

Není nic pošetilejšího než hvězdář, který by chtěl na oblohu vrátit spadlou hvězdu.

Práce tak polidštila některé lidi, až to bez ní nemohou vydržet.

Lenoch si nejlépe ze všech lidí dovede rozvrhnout síly na ležení.

Nejkrásnější pohled je na pracujícího člověka, který pracuje zdarma pro vás.

Teprve to, co člověk neumí, může dělat s láskou.

Snad se dá chodit tak, aby se ušlapalo co nejméně lidí.

Zavadil o ni pohledem, a jí bylo, jako by jí dal pár facek.

Když jsme někomu vnutili svou vůli, nerozšířili jsme svůj svět,
ale naopak o něco jsme přišli. O dobré srdce.

Manželství, to je pokus, a sami víme, jak některé pokusy dopadají.

Měl na tváři bolestný výraz člověka, který se právě chystá k zubaři.

Utkvělá myšlenka je často to jediné, co jsme si zapamatovali.

Jediná možnost, jak se zbavit cíle a neslevovat přitom, je dát si ho tak vysoko,
až ho neuvidíme.

Nezapomeňme, že značka průměru je vlastně přeškrtnutá nula:

Mnoho malých chyb je možná horší než několik velkých.

Šťastnému fouká do plachet i protivítr.

Impotent to má s věrností jednoduché.

Hrál si tak dlouho s gilotinou, až byl najednou bezhlavý.

Více smluv o míru nám zcela jistě poskytne více úvah o válce.

Jedině na dějinách se může lidstvo poučit o tom, že je nepoučitelné.

V dějinách vždy silní vítězili nad slabými, nebo jim to alespoň tak připadalo.

Každá kočka je pro to, aby byli opeřenci vypuštěni z klecí.

Kolektivním hříchem bylo odjakživa ticho při útoku zla.

Co lékařství schází k opravdovému úspěchu - to je totální náhrada mozku.

Když lidé na setkání nevráždí, už v tom je pokrok.
Co si přát lepšího než manželku, která se vyzná sama v sobě.

Toho, kdo se otáčí několikrát rychleji než ostatní lidé,
není při krádeži prakticky vidět.

Mnozí z nás dělají do umění.

Když trpět citáty, tak jen ze svých vlastních knih.

Jsou lidé, kteří když vaří jídlo, udělají báseň, a jsou lidé,
kteří když dělají báseň, stvoří blaf.

Mnozí si nechávají narůst vousy proto,
aby bylo vidět, že z jejich hlavy přece jen něco vzešlo.

Mezerami ve vzdělání se nám může tlačit na mozek lidskost.

Nekřičte, teď křičím já.

Co se mládí naotravuje, než zestárne a dá pokoj.

Mnozí nekoukají proto, aby viděli, ale proto, aby záviděli.

Stálým opakováním se dožijeme toho, že nás nebude nikdo vnímat.

Kdyby si člověk všechno bral, brzo by ho zavřeli.

V mnoha kolektivních sportech jsou brankáři, v životě to ale schytáte sami.

Kdo v tom uměl nejlépe chodit? Přece kocour v botách.

ŘÁD SVĚTA

Moudřejší ustoupí, blbější vyhraje.

Štěstí je jako dým, než si protřeme usazené oči, už je pryč.

Leckdy nás vlci, s kterými jsme vyli, také sežerou.

Všechno, co není možné, je pravděpodobné.

Všichni víme, v co se promění láska, která prošla žaludkem.

Temperamenty + komplimenty = alimenty.

Důvěřivost se vyléčí sama, zato nedůvěra se může jenom zhoršit.

Člověk snese více než slepice.

Nejhorší je, když si na vás zasedne slon.

Spravedlivý člověk si i jed utrhne od úst, aby se dostalo na ostatní.

Spokojený se spokojí s málem, nespokojený s ničím.

Svoboda, to je pro Čechy větší okov než nesvoboda.

Co se šíří rychlostí větší, než rychlost světla? Pomluvy.

Pomluvy jsou jako mor, než zjistíte původce, už je nakažené celé město.

Jeden krade proto, že měl špatné dětství, druhý proto, že ho rozmazlovali.

Lenivý člověk nejlépe ze všeho ví, co je to námaha.

Lenost lenochů může dojít tak daleko, až jsou líní být líní.

Když je někdo na lidi metr, je na ně obvykle i krátký.

Jsou lidé, pro které je i práce dobrodružství, nikdy nevědí, jak dopadne.

Práce polidštila opici, láska vytvořila člověka.

Čest vítězům, práci poraženým.

Špatný pracovník obvykle i špatně krade.

To, co zavání poctivou prací, alkoholik ze zřetele snadno ztrácí.
Alkoholikovi mléko a strdí docela jednoduše smrdí.

Ne všichni lidé se skládají pouze z masa a krve, jsou i takoví,
co se skládají z masa, krve a alkoholu.

Nejčastěji má pěnu u úst pivař.

Z opilství opilce vyléčí jen poslední štamprle.

Že se kritizuje snadno, to říká kritizovaný, ale nikdy kritik.

Dejte kritikovi autora, psí hlavu si pro něj najde sám.

Nejdokonalejší je nic. Na něm nikdo, ani za nic, neobjeví vadu.

Nejspontánněji děláme nic.

Kdo vlastně zaviňuje zaostalost? Vývoj.

Kolika lidem stačí ke štěstí jen krabička zápalek.

Samota je potřeba, ale příliš netřeba.

Rozčilování vás připravuje o tolik potřebné chvíle pohody.

Na WC: Zde odchází v kraj zapomnění to, co vlastně na nic není.

Člověk, který si myslí, že masové sdělovací prostředky jsou z masa,
je na velkém omylu.

Nejlépe dovedou rozlíceného člověka namalovat kubisté.

Co se stane s člověkem, když už neví, jak se sebou dál? Musí se nutně zamilovat.

Jediná přednost před normální opilostí, když jste opilí láskou je v tom,
že se vám nechce zvracet.

Láska udělá z pastoušky hrad, pohrdání udělá z hradu pastoušku.

Srdce hoří, básník tvoří; srdce žhne, básník neví, jak dál.

A náhle se zjistilo, že všechno je relativní, i teorie relativity.

Ukaž mi, co čteš, a já ti povím, kde jsi tu knihu ukradl.

Otevřená hlava - příležitost pro chirurga.

Síla jednotlivostí je v tom, že si z nich nemůžeme vybrat.

Nejvíce alibismu najdeme u hudebníků, už to jejich oblíbené: „Já nic, já muzikant“.

Stoupání životní úrovně nejvíce ocení velká zvířata,
nebudou se muset u koryta tak shýbat.

Nejsnadněji se nosí na trh hroší kůže.

Čím je polévka řidší, tím se v ní mouše lépe plave.

Nejvíce polepené to mají plakátovací plochy.

Smutná povaha přijímá i štěstí s hrdou zasmušilostí.

Pilnost je vlastnost, ke které se musí člověk dopracovat.

Někdy se stane, že vám sebere odvahu nepřítel a na vás už žádná nezbyde.

Mnozí lidé ukládají spolu s penězi i lepší část svého já.

Ticho zní každému jinak.

Když se perou kritici, vyhrává umění.

Pokrok? Dříve chodil všude pozdě, dnes chodí všude zásadně pozdě.

Když se kácí les, létají ochránci přírody.

Jsou lidé, co se bojí, že se bojí, co se nebojí, že se bojí, co se bojí,
že se nebojí, a co se nebojí, že se nebojí.

S rozumným člověk se můžete domluvit, s nerozumným dořvat.

Myslím, že nejskromnější je ten vědec, který přebírá Nobelovu cenu.

Ten si to za tu cenu skutečně může dovolit.

Pracovitý řezník zpracuje i svého šéfa do buřtů.

Laik žasne, jak umí odborník pojmenovat věci tak, že nikdo neví o co vlastně jde.

Když za vás neudělá práci robot, musí nastoupit manželka.

Nedivte se, že tak často děláte chyby, vždyť chybami se člověk učí.

Co by neobětoval pro své sebevzdělání?

Život bez iluzí je jako loďka bez vesel.

Nevědomost nám v rozhodování nebrání, spíš je usnadňuje.

S přibývajícím množstvím vědomostí lidé vědí stále méně.

Moderní je nevědět nic o ničem, ale všechno o všem.

Svět chce být klamán, ale nikoli zklamán.

Slyšíte? To právě lidstvo zápasí se smrtí.

Lidé stojící nad věcí mají jednu velkou výhodu -
dotyčná věc jim nemůže spadnout na hlavu.

Čím je člověk na společenském žebříku níž, tím víc si může otvírat hubu.

Nejvíce vidí závistivé oči.

S klackem dojdeš jen tak daleko, dokud nenarazíš na větší klacek.

Když někdo tvrdí, že není dnešní, je pravděpodobně včerejší.

Nestačí, že všichni táhnou za jeden provaz, ještě jde o to, za který konec.

Teprve až budou poslední předposledními, mohou se stát první posledními.

Ranní ptáče déle pláče.

Đáblu nepodlehne jen ten, kdo se s ním důvěrně zná.

Nejlepším přítelem člověka nakonec zůstávají peníze.

Ten, kdo jde tvrdě za jednou věcí, je buď osel, nebo gnius.

Člověk si namluvil, že je mírou všech věcí. Pozor ale, všeho s mírou.

Složití lidé se složí častěji než jednoduší.

Čím víc je lidí, tím hůř se hledá opravdový člověk.

Dokud je na světě více otázek než odpovědí, dotud je svět mladý.

Velikost závisí především na měřítku.

Klasickým koncem všech výroků je tečka.

JÁ

Nesnaž se poznat, stejně by ses nepochopil.

Ta hrůza potkat sám sebe. Ta neslušnost nepozdravit sám sebe první.

Potkat jednou sebe sama, nedivte se, že to tak zebe.

Nelíbíte se sami sobě? To je tím, že vyhledáváte tak špatnou společnost.

Nemůžete vyjít sám se sebou? Tak zůstaňte sedět doma.

Co nemůžeš říci o jiných, neříkej ani o sobě.

Kdo se chce zavděčit všem, může být veden záměrem zavděčit se především sobě.

Nejhorší forma závislosti je závidět úspěch sám sobě.

Chceš-li se k sobě chovat spravedlivě, vyslechi si i svou druhou stranu.

Zvláštní způsob pomlouvání je říkat sám sobě pravdu.

Vtipní lidé jdou někdy tak daleko, až vtipkují jenom o sobě.

Ztracený člověk sám sebe najde jen velmi obtížně.

Ztracený člověk, to může být i ten, co šel do sebe bez plánku v ruce.

Občas si sám sobě vykněte; ona úcta k své vlastní osobě,
když se jí nemůžete nadít od jiných, je dobrá věc!!!

Lze mnoho nakousnout, než poznáte, že zkažení jsme my sami.

Nikdo vám nenaruší sebevědomí víc než byrokrati.

Prostor může být vícerozměrný, ale vždy bude chudší o jedn rozměr než má duše.

Někdo je tak záhadný, až se přestane sám řešit!

Být prostý, jako sluneční hodiny.

EPILOG

Poslední báseň Stanislava Minaříka,

napsaná v bohnické léčebně 28. července 1992

Je krásná noc a dýchá štěstím jak vůně z mojí cigarety.

Stíny už spí ve stromech a moje touha, ta mi bere dech.

Řekni to písni, řekni to slovy, jak voní růže a roste mech,

jak sláva hoří v kamenných zdech.

V zámku na pustém ostrově poslední prosí trosečník a zraněný je do krve,
s loutnou spolkl slzy i smích.

JE EKONOMIE NAUKOU O CHOVÁNÍ?

Přepis pořadu „Setkávání“, vysílaného živě stanicí ČR 3 Vltava 22.9.1996.

Hostem Prof. Dr. Cyrila Höschla byl premiér vlády České republiky, prof. Ing. Václav Klaus.

Höschl: Jednou z otázek, které zanedbáváme a které si myslitelé všech dob vždycky kladli, je, jak svět a společnost funguje. To je otázka, kterou si kladli fyzici, přírodovědci, lékaři, sociologové, každý ze svého pohledu. Kladl si ji Albert Einstein¹, když chtěl vytvořit jednotnou fyzikální teorii světa. Kladl si ji biologové (extrémním příkladem je Richard Dawkins²⁶), kladl si ji filozofové. Jedním z posledních tohoto světového rozměru, kteří navštívili Karlovu univerzitu, byl Karl Popper². Kladl si ji ekonomové a politologové (jmenujme za všechny F. A. Hayeka³) a klade si ji také Václav Klaus ve své přednášce, kterou proslavil na Masarykově univerzitě v Brně u příležitosti udělení Ceny Karla Engliš⁴ za r.1995. Je to otázka zdánlivě čistě obecná, zdánlivě pouze filozofická, ale má celou řadu praktických dopadů. Jedním z nosných směrů současného přírodovědného myšlení je evoluční biologie, která nám nabízí sledovat historický vývoj organismů a porozumět mnohým principům jejich fungování. Toto vývojové hledisko ovšem, a to se málo zdůrazňuje, nepostihuje pouze morfologii či uspořádání organismů, ale také jejich chování. Můžeme tedy sledovat vývoj druhů i co do jejich chování. Tento přístup umožnil chápat i některé sociální jevy a principy z biologického hlediska. Vývojový aspekt byl v biologii nesmírně plodný, přinesl řadu pozoruhodných výsledků a dodnes je zdrojem vzrušených diskusí mezi evolucionisty a kreacionisty. Podle mého soudu ekonomika, obchodování a vůbec fungování lidské společnosti z hlediska politického jako oblasti lidské (a možná že ne pouze lidské) formy komunikace, přímo volají po takovém aspektu. A je možné, pane premiére, že Vy ekonomové takové vývojové hledisko máte a používáte, ale není součástí všeobecného vzdělání jako darwinismus, o kterém vědí už i žáci na základní škole, takže my nezasevění o něm ke své škodě nevíme⁵. Čtyřicet let stagnace v této oblasti vedlo k tomu, že zde chybí široké povědomí vývoje ekonomiky (a krucióálních momentů v něm), které Vám, kdož jste to studovali, je možná vlastní, a tak dochází k nedorozumění, kdy Vy se stěráváte s nepochopením, jež je dáno tím, že Vaši partneři mají prostě zcela jinou průpravu, řadu věcí nepřčetli

a s určitého úhlu se nad nimi vlastně nezamýšleli, protože k tomu neměli příležitost. Rád bych tedy využil této příležitosti k diskusi na toto téma.

Klaus: Jsem velmi pro, i když je to téma exkluzivní. Pro mne je ovšem toto téma nesmírně milé a potěšující, a já jsem rád, že tato příležitost tady je. Je třeba vracet se k širším základům našeho myšlení a nemyslet si, že se problémy světa řeší pouze v té podobě, jakou mají bezprostředně v masmédiích. To je strašlivě cenné. Vždycky jsem říkal, že existuje ve společenských vědách a v ekonomii zvláště naprostá nevzdělanost a nepřipravenost a že je naprostou samozřejmostí, že každý zná Ohmův zákon⁶ ve fyzice a že každý zná elementární věcičky o Darwinovi⁷ a možná že si ještě něco pamatuje o Pavlovovi⁸ a jeho pokusech na psech, ale že stejné základní stavební články společensko-vědního uvažování a uvažování ekonomického jsou úplně mimo, tabu, nedotčené. Víím, že tady dochází k rychlému doučování, ale je to spíše doučování se povrchu, nikoli skutečné, hlubší podstaty...

Höschl: ...a metodou pokus - omyl.

Klaus: V praxi je častou metodou „pokus-omyl“. Ale myslím, že lidi také čtou (na jedinou jsou překládány učebnice), ale zase to zůstává v jiném patře, zatímco hlubší stránka, o které zde hovoříte, zůstává mimo. Ekonomie se nesmírně trápila od začátku svou metodologií a svým pohledem na věc: jak uchopit otázku, jak jste řekl, jak svět a společnost funguje, a když to porovnáváte řekněme s oborem, který je Vám blízký, s biologií, tak ekonomie vždy žila ve sporu, jestli je jí metodologicky bližší biologie (tedy vývojový pohled, směr uvažování) anebo fyzika. To byly, jsou a budou strašlivé pŕtky v ekonomii a někteří jsme se tím skutečně léta zabývali.

Höschl: Než Vám položím všemi očekávanou otázku, jaké stanovisko v tomto sporu zastáváte, tak si troufnu odlehčit naše téma příkladem, který se mi v této souvislosti vybavil. Mezi přírodovědci a těmi, kdož se zabývají počítači, je známá hra Věžňovo dilema⁹. Spočívá zhruba v tom, že si představíme, že nějací vězňi chodí na práci, jsou přísně hlídání, takže se nemohou domlouvat, avšak chtějí spolu začít obchodovat. Mají stejné pracovní kabely, takže jedině, co mohou, nenápadně si je venku vyměnit a potom zpět na cele se podívat, co je tam za zboží. Jinými slovy - takový obchod vyžaduje určitou důvěru. Jeden má možnost pašovat třeba cigarety, druhý alkohol. Domluví se tedy tichou poštou, že až budou na práci, vymění si tašky, a ten, který propašoval alkohol, tam pak najde cigarety a ten, který propašoval cigarety, tam bude mít alkohol. Problém je v tom, že dotýčný teprve až na cele zjistí, jestli ho parťák podvedl nebo ne, jestli mu tam dal přiměřené množství zboží nebo nedal. Když se to hraje jako hra o co nejvyšší zisk, tak se brzy zjistí, že se vyplatí jednou za čas podvést: dát tam prázdnou kabelu,

protože tím získám terno. Mám zboží od toho hlupáka, který mi tam své cigarety dal, aHsám jsem přitom o svou whisky nepřišel. Jenomže, když to budu dělat moc často, tak ten druhý to začne dělat také a celá spolupráce se rozpadne. Začneme si vyměňovat prázdné kabely. Když se tato hra matematicky ošetří tak, aby nejvýhodnější bylo získat terno, ale aby obchodovat a mít oboustrannou důvěru bylo přecejenom výhodnější než neobchodovat, tak se ustálí velice zajímavá rovnováha, kdy se vyplatí jednou za dlouhou dobu podvádět. Podvedenému se zas vyplatí okamžitě trestat. Vězňovo dilema hrají proti sobě i počítače a jsou kolem toho celé teorie. Když jste se zmínil o otázce, s jakými vědami ekonomika souvisí, tak jsem si vzpomněl na práci o vztahu hormonů a chování¹⁰, která upozorňuje, že hraje-li pokusná osoba hru Vězňovo dilema, tak její úspěšnost koreluje s určitými parametry její hormonální soustavy. Když se např. zlepší hormonální stav žen v menopauze, tak se zlepší skóre v této hře. To může a nemusí být pravda. Zdá se však, že dispozice k „ekonomicky úspěšnému“ chování, či jakási asertivita, má biologický základ.

Klaus: Já úvahu o vztahu Vězňova dilematu a hormonů zas až tak moc neumím, ale samozřejmě tento na první pohled strašlivě jednoduchý případ, ono „Prisoner´s dilemma“, jako model chování na trhu a nejen na trhu, vůbec v lidské společnosti, jako elementární východisko chování člověka vůbec, to je něco, čím se ekonomie zabývá celá desetiletí. Možná, že to nedovádí až k hormonům jako Vy, biologové, ale tato věc nás nesmírně zajímá. Já si ostatně myslím, že ekonomie je parodována - nejenom ve zcela laickém pohledu, ale i ostatními disciplínami a ostatními intelektuálními oblastmi. Vidí se v ní trošku takové to hokynářství anebo se příliš fyzikalizuje, a pak jako modely dokonalé konkurence slouží tisíce atomizovaných jednotlivců bez vůně a zápachu, bez chuti, bez zvláštností - zdánlivě prázdné buňky, které se pohybují a něco z toho vznikne. Takto je vykreslována ekonomie i mnohými našimi odpůrci, a to prostě vůbec není pravda. Je to pouze jeden z pohledů na ekonomii. Jiný vychází spíše z toho, že jsou dva, a ti spolu vcházejí v interakci, v nějaký vztah. Vězňovo dilema je jedním z modelů ekonomického chování, možná nejznámější a nejsnáze vysvětlitelný studentům. Ve skutečnosti je jich ovšem nepřeberné množství. Tímto se ekonomie opravdu zabývá, chovajíc v sobě ovšem ode dávna metodologický spor, s nímž spojená jména vzdělaný laik možná zná: Adam Smith¹¹ na straně jedné a David Ricardo¹² na straně druhé. Anglická klasická politická ekonomie, jeden na sklonku století osmnáctého, druhý spíše na začátku století devatenáctého. Byli každý jiný a každý táhnul ekonomii někam trošičku jinam.

Höschl: Směl bych Vás poprosit o přiblížení onoho rozdílu?

Klaus: Ten rozdíl je v tom, že Adam Smith (a na něj později navazuje celá větev, které říkáme „rakouská škola“ - Vy jste zmínil Fridricha von Hayeka) vychází důsledně spíše biologicky - abychom to napojili na dnešní diskusi - spíše evolučně, vývojově, a je metodologicky důsledně individualistická: Zde je jednotlivec, subjekt, ten se nějak chová a nemá smyslu moc ho typizovat, agregovat, nemá smyslu dělat z něj reprezentativního jedince jakoby zastupujícího všechny jedince ve společnosti. Je to disciplína daleko metodologicky komplikovanější a náročnější. Smithova větev došla tedy do rakouské školy a ta ji dnes rází důsledně dál a dál. Oproti tomu Ricardův směr, který byl potom převeden do neoklasické ekonomie a do jednoduché učebnicové ekonomie dnešní doby, se vzhlížel více v metodologii fyziky, „z výše“ hledal stav rovnováhy, zatímco vy biologové hledáte více evoluci než rovnováhu. Díky tomu měl onoho „reprezentativního“ jedince, člověka agregoval, subjekt se vytrácel. Už to nebyl metodologický individualismus. Šlo spíše o reprezentanty skupiny, skupinového chování. Ekonomie se agregovala. Nejdále utekl Marx¹³: za skupiny si vybral tři třídy. Ovšem to byla jenom odbočka. Mimochodem - ještě za komunismu, asi před třiceti lety, jsem jednou pronesl projev, který šokoval ideology, protože jsem citoval Paula Samuelsona¹⁴, který to řekl při stoletém výročí Marxova Kapitálu v roce 1967 a já, mladíček drzý, poststudentik, jsem s rozkoší citoval, že Marx byl z hlediska skutečné ekonomie postricardiánc menšího významu. To bylo jedno z mých největších provinení, které jsem tehdy nahlas vyslovil.

Höschl: Tomu říkají anglosaští „understatement“. To je neodpuštělné.

Klaus: Čili, ricardiánci zůstávali víc u „kolektivů“, „skupin“, „tříd“, a to potom vedlo ke keynesiánské ekonomii, která viděla makrosvět, agregáty apod. Metodologický individualismus se samozřejmě vytrácel a byl to úplně jiný svět. Tato část ekonomie se orientovala podle fyziky. Ekonomové četli fyzikální časopisy a přebírali jejich techniky. Učili se stejnou matematiku jakou používali fyzikové, takže dneska už někdy nerozeznáte ekonomický časopis od fyzikálního, protože používají stejnou matematiku. V poslední době se to ale zase dost vrací a rakouská škola začíná mít metodologicky navrch ..

Höschl: ...i ve Vás taky, jak tak cítím ..

Klaus: Mě to trápí, těší, zajímám se o to. Minulý týden byl ve Vídni týdenní kongres Montpelerinské společnosti, velmi exkluzivní instituce, kterou zakládal Hayek před 50 lety. Bylo tam m.j. pár nositelů Nobelovy ceny. Já tam přiletěl na 3 hodiny pronést svou přednášku, ale když jsem si potom odnesl celý balík dalších vystoupení a četl jsem si v nich, shledal jsem, že jedním tématem byl „Methodenstreit“, spor o metodologii mezi

neoklasickou teorií a rakouskou školou - právě tohleto vrácení se zpět k prazákladům ekonomie u Smithe a Ricarda. Takže ekonomové tím žijí.

Höschl: Napadá mne, že keynesiánská ekonomie je vlastně prazákladem dnešního socialistického přístupu k ekonomice. Dá se to tak říci?

Klaus: Letos, když bylo 50 let od úmrtí Keynese¹⁵, tak jsem ve svých pravidelných članečcích každou sobotu v Lidových novinách na něho také zavzpomínal, jakkoliv to zrovna není autor, kterého bych já nejčastěji citoval nebo nejvíc se k němu hlásil. Keynes znamenal přece jenom víc. Kdybychom takto zjednodušili jeho přínos, tak by to bylo myslím trošičku nefér. Keynes udělal něco jiného. Byl špičkovým ekonomem své doby, byl největším pokračovatelem Marshalla¹⁶, anglické větve ekonomie. Z pozice velmi vyspělého, kvalitního a vysoce postaveného ekonoma začal obhajovat státní regulaci, státní intervencionismus, státní zásahy. On neříkal jiné věci, než které říkali jiní kolem něj a před ním, ale najednou to řekl někdo z nejvlastnějšího jádra tehdejší ekonomie, řekl to hlasitě, silácky, neuvěřitelně přesvědčivě. Měl obrovský vliv, a tak se pak už leccos s jeho jménem spojovalo. Takže, abych byl spravedlivý, v ekonomii se to hemží dalšími knihami a texty jako *Keynes and the Keynesians* aj. Keynes se trošku hájil, že ho zploštili a zjednodušili, ale nepochybně k tomu sám mnoho přispěl, tedy k tomu měkkému socialismu, ne k tomu tvrdšímu.

Höschl: Samozřejmě, tak tomu také rozumím. Vy jste mně připomněl jednu z tezí ve Vaší přednášce¹⁷. Engliš zdůrazňoval čistotu ekonomických soustav, ať už té, která je založena na individuu jakožto subjektu. Vy tam ovšem upozorňujete, že se tyto soustavy v různé míře vždycky prolínají a že skutečnost je jakýmsi kompromisem mezi extrémními čistotami „systémů“. To znamená, že se určitého intervencionismu nebo role státu jakožto subjektu ekonomiky, který do ní aktivně vstupuje a reguluje, nelze asi nikdy úplně zbavit. A teď jde o to, jak si najít onu proporcii, jakých kritérií určit k onomu poměru a zda se toto dá dělat systémem pokus-omyl nebo zda jsou k tomu přecejenom vodítka. Každý problém se dá otočit a Vaši oponenti ho mohou naservírovat ze zcela opačné strany a říci, vidíte, kdyby se bylo bývalo toto zregulovalo, tak to mohlo tak a tak fungovat. A samozřejmě, že těch pravd je vždycky několik a zkušenost je z nich namíchána. Je zde nějaká proporce daná současným kontextem Evropy a světa konce 20. století, která se Vám zdá jako optimální pro poměr mezi intervencí a extrémně liberálním „laissez-faire“?

Klaus: Tak za prvé: určitě neexistuje žádné magické číslo, žádný magický poměr¹⁸. Jakýkoli poměr je vždycky dobově podmíněn. Je dán konkrétní situací. Jde pouze o to, máte-li správné kompas, správné návody, jestli máme správné teorie, jež nás vedou ke

šťastnému řešení pro každou chvíli, pro každou zemi, pro každou zvláštní situaci. Je naprosto evidentní, že úplně jiná úloha státu je v ekonomice naprosto stabilizované oproti ekonomice, která prochází sedmý rok transformací od komunismu ve svobodnou společnost. Je jasné, že v druhém případě je úloha státu větší, jakož i jeho zodpovědnost.

Höschl: To mi připomíná, že Vy dělíte časové periody vždycky na krátkodobé, tzn. bezprostřední (co musíme udělat teď hned, dnes, zítra), střednědobé a dlouhodobé. A možná, že jedno z odborných nedorozumění v naší společnosti a v dialogu s Vámi spočívá v tom, že toto si Vaši oponenti ne vždy uvědomují a dochází k tomu, že krátkodobé řešení může vypadat jako ideově odlišné od dlouhodobého a je třeba na to dlouhodobě jaksí nezapomínat a zdůraznit: ano, toto ale to platí pro periodu 5, 10, 20, 50 let a toto je třeba udělat zítra.

Klaus: Myslím, že toto je dost důležitá poznámka. Když vezmu sebe, který vystudoval tady někde Vysokou školu ekonomickou a pak se teprve setkal se skutečnou ekonomikou a skutečnou metodologií společenských věd, tak vím, jak pozdě a teprve tam jsem najednou objevil některé kánony, které jsou základními východisky. Například nepřetržitě oddělování krátkého, středního a dlouhého období. Okamžitě dělení si té houštiny faktorů, které před námi jsou a působí na ty, které jsou krátkodobě konstantní nebo krátkodobě variabilní, střednědobě, dlouhodobě... Myslím, že to je důležitý návyk, který lidé jako já v sobě musí mít, aby si okamžitě podvědomě rozdělovali, co je krátkodobě pevné, co není pevné, co se měnit dá, co se měnit nedá - a to myslím je jedna z důležitých věcí.

Höschl: Protože takovéto dialogy s Vámi neprobíhají často a Vám tyto věci připadají samozřejmé, tak jste potom třeba kritizován za něco, o čem samozřejmě víte, že dlouhodobě by tak být nemělo, ale krátkodobě je to nutné (a obráceně), a to je pak opravdu jenom „nedorozumění“, jak Vy často říkáte..

Klaus: Mohu k tomu ještě slůvko? Jak jste se ptal, jestli jsou nějaké ucelené návody, třeba na poměr „laissez-faire“, jak říkáte, a intervencionismu, tak si myslím, že kvantitativní návody nejsou. To byl obrovský sen fyzikalisticky uvažujících ekonomů, konstruktivistů a technokraticky uvažujících ekonomů, že najdou stejné parametry, stejné kvantitativní hodnoty, které se dají uplatňovat na lidskou společnost stejně jako na fyziku. Podle mého soudu to tak nejde. Nicméně *kvalitativní* návody existují. Máme na to jednu subdisciplínu ekonomické vědy, a tou je tzv. „Škola veřejné volby“ („Public Choice“). To slůvko už se tady také začíná více a více objevovat. Ono to nezní hezky česky a já to stále říkám s určitými rozpaky, ale je jasné, že ekonomie a společenské vědy vů-

bec, se zabývaly staletí otázkou „individual choice“, individuální volby. Člověk je, má ty a ty možnosti a v nich se rozhoduje. A úplně stranou zůstávala ona „public choice“, kolektivní nebo veřejná volba. To je volba, kterou koneckonců dělá stát, když provádí rozhodnutí za Vás či za mě o tom, jestli budou daně větší či menší, jestli postaví víc dálnic nebo železničních koridorů, jestli dá víc na armádu nebo koneckonců na zvýšení platů vás, vysokoškolských pánů profesorů. To je otázka „public choice“. V posledním čtvrtstoletí ji razí jedna obrovsky vlivná skupina ekonomů. Na špičce je asi nobelista James Buchanan¹⁹ a jeho teorie kolektivní volby. (Ona ta Nobelova cena je vždycky nahodilá, ale jak už ji někdo dostane, tak se jeho jméno nese éterem víc a má signální efekt). Najednou ekonomové řekli pozor, tady se lecos dělá jinak, než individuálním rozhodnutím. Škola veřejné volby najednou obrátila pozornost k tomu, kdo vlastně rozhoduje, co to je ten stát. Je to kolektivní entita? Rozhoduje opravdu stát nebo zase v tom státě rozhodují jednotlivci? Jakou mají motivaci? Proč rozhodují tak, jak rozhodují? To je najednou obrovský svět, pro většinu lidí úplně nový, před pár lety naprosto neznámý. Myslím, že kvalitativní úvahy o tom, co stát má a nemá rozhodovat, tam jsou. Tam je to všechno napsáno.

Höschl: Vy jste jednou použil pojem houština proměnných. Než se trošičku posuneme dál, mohl byste přiblížit termíny jako teze pozitivní, teze normativní²⁰? Co to je? A co jsou v ekonomii proměnné závislé a nezávislé? Možná to hraje důležitou roli v úvahách, co všechno ovlivňuje chování systému.

Klaus: Je to další z nejdůležitějších metodologických pouček. Ony jsou ovšem zároveň nesmírně praktické a pragmatické, protože není činu bez kompasu, který nás k němu vede, není rozhodnutí bez nějakého základu. Myslím, a to bylo velmi čistě vidět před 10, 20, 30 lety za socialismu, že veškeré texty, které u nás o společnosti byly psány, byly nesmírně nečisté. Teď nemluvíme o tom, zda tam autor zastával názor, který jsme Vy nebo já rádi slyšeli; to je jiná rovina. Ty texty však byly *kombinací pozitivního a normativního*. Kombinací jakoby analýzy (teď vynechme, jak hluboké) či výroků o skutečnosti s výroky o tom, *jak by to být mělo*.

Höschl: Čili pozitivní popisují, „jak se věci mají“, normativní „jak by věci měly být“.

Klaus: Ano. Toto odlišení, nemilosrdné střihání a kritizování textů ze společenských věd a zkoumání, nakolik autor drží nesmírně přísně ostrou hranici mezi těmito dvěma druhy tézí, to je metodologická poučka, kterou považuji za jednu z nejcennějších a byl bych strašně rád, kdyby někdo řekl, ano, Vy se toho míchání nedopouštíte nebo něco takového. Samozřejmě chybu v tomto smyslu asi člověk udělá leckdy, ale jako metodo-

logický návod (místo „jetřebismu“ se vrátit k přísnému oddělení těchto pohledů), to je dobře.

Höschl: Pane premiére, tahleta poznámka o nutnosti čistoty textu mi asociuje nutnost dokonalosti ve výstavbě jakéhokoliv díla. Nejenom textu, nejenom katedrály, nejenom filmu nebo divadla, ale také hudebního díla. V mých očích jedním z takových vrcholů dokonalosti, jak se složitě houští not dá propracovat, promyslet a nakonec interpretovat, je nahrávka Bachova temperovaného lavíru v provedení pianisty Glenna Goulda. Glenn Gould bohužel počátkem 80. let předčasně zemřel. Zanedbával své zdraví a možná, že jeho perfekcionismus se na tom také podílel - ale posuďme sami....

Höschl: Doznělo preludium a fuga G-dur z Bachova temperovaného klavíru. Houština not. Mně to trošku připomnělo výrok, který se traduje o Mozartovi. Když jednou odevzdal svou skladbu, byla vrchností okomentována slovy, že v ní je „příliš mnoho not“.

Klaus: To je hezké slovo, příliš mnoho not. Ekonomie - kdybych teď odstoupil na vteřinku od metodologického individualismu - vychází z pojmu vzácnost. Omezení. Díky tomu se člověk rozhoduje. Kdyby nebyla vzácnost, kdyby nebylo žádné omezení, tak rozhodování vůbec nemá smysl a není definováno. Takže mnohé se odvíjí z pojmu vzácnost. To samozřejmě předurčuje cenu apod. To se také váže na všechny naše dnešní katastrofické ekologické scénáře. Každý se obává, že dojde k vyčerpání všeho možného - jednou potravín, podruhé nafty, potřetí uhlí, počtvrté všeho možného. Asi před 100 lety jeden velký ekonom, Jevons²¹, byl to Angličan, předchůdce Marshalla v polovině minulého století, spekuloval o tom, jestli už vlastně všechny písně a hudební skladby nebyly konec konců v tom roce 1856 napsány. Proč? Protože not je omezený počet, je omezený počet i těch variant, co se z nich dá udělat. Jemu se zdálo, že všechny kombinace (písničky) už byly napsány a že žádná další hudba už nebude. Všichni dobře víme, že se v realitě samozřejmě nic takového nestalo a taky stát nemůže. Já to беру jako dobrý příklad i toho, že s tou ekologií to taky nebude tak hrozné.

Höschl: Vlastně bychom mohli na to téma rozvíjet další variace. Máme omezený počet písmen, tak bychom mohli říct, že za dostatečně dlouhou dobu všechna literární díla budou napsána a možnosti se vyčerpají. Nevím, jestli s těmi přírodními zdroji je to obdoba, kterou lze použít; nějak cítím, že tam může být logický zádrhel. Co se týče množství variací, tak jistě máte pravdu, ale ...

Klaus: Já myslím, že tam není logický zádrhel. To je možná na jinou debatu a Vy jste to asi chtěl vést jinudy. S těmi přírodními zdroji - ekonom ve mně, kdybychom se do tohohle pustili, by začal říkat: „Není nic jako přírodní zdroj“. Přírodní zdroj je opět,

teď bych řekl chybný, objektový pohled na svět. To je stejně jako objektový pohled na počet not, stejně jako objektový pohled na počet písmen á my všichni víme, že z těch pár not udělá Bach nekonečné množství variací a z těch písmenek udělá ten a ten pan spisovatel nekonečné množství variací. Neexistuje nic takového, jako přírodní zdroje. Přírodní zdroje jsou definovány až tím, že je někdo objeví, až tím, že se z té a té věci *stane* přírodní zdroj. Samozřejmě, před dvěma tisíci lety uran (nebo nafta) nebyl přírodní zdroj a kdyby tehdy filozofoval nějaký chytrý řecký filozof, ekonom, tak by si všiml, že zlata už na Peloponézském poloostrově ubývá a jaká to bude tragédie, až skončí a už nebude²². Takže přírodní zdroje jsou lidskou činností nepřetržitě teprve tvořeny a objevovány a měněny a posouvány někam úplně jinam. O tom, že někde téměř v nekonečnu jsou konečné stavy, nepochybuji. To jistě ano. Ale v kategoriích, ve kterých my o tom uvažujeme, tomu myslím tak není.

Höschl: V té anglišovské přednášce jste, pane premiére, upozorňoval, že Engliš nebyl spokojen s tím, že logika ekonomie byla zařízena pro přírodní, tedy kauzální vědy, tj. takové, které hledají vztah mezi příčinou a následkem a ne pro vědy účelové, jak on říkal teleologické. V přírodních vědách vědec zkoumá věci jako jsoucí a používá kauzální metodu, tzn. zkoumá vztah mezi příčinou a následkem. Vidí příušnice, tak hledá mikroorganismus, který je způsobuje. V ekonomii je tomu jinak. Engliš se pro ni pokoušel vytvořit jakousi národohospodářskou logiku, která na věci musí pohlížet jako na *chtěné*, *kýžené* a používá tudíž metodu teleologickou, která zkoumá vztah mezi *účelem* a *prostředkem*. Dá se to takhle ještě dnes říci?

Klaus: Engliš byl na naší scéně první poloviny 20. století v každém případě výjimečnou osobností jak ve své roli vědecko-teoretické, ve své činnosti profesorsko-pedagogické (byl rektorem), tak konec konců ve svém fungování politickém jako guvernér centrální banky a ministr financí. Kéž bychom takových měli více. Nemáme jich více a nevidím je. Pokus odtáhnout ekonomii od toho, čemu jsme zde říkali „objektová“ apod. u Engliše určitě byl. Já jenom nevím, jestli to neběželo trošičku jinudy než mělo, jestli Engliš nežil tak jako trošku moc „česky“: Jestli komunikoval v té chvíli se světem, jestli používal stejné termíny, jaké v tu chvíli používal svět. Jak já to dnes vidím, spor je spíše mezi neoklasickým a rakouským pohledem; mezi Smithovým na straně jedné a Ricardovým na straně druhé. Engliš to chápal trošku jinak. Z hlediska této diskuse mi připadá neproduktivní vracet se k Englišově terminologii a diskutovat o tom, jestli teleologie je přesně to nejužitečnější uvažování. Englišův teleologický pohled já dnes už subsumuji právě pod to, co se vede (zejména metodologicky) pod metodologickým individualismem a rakouskou školou. Takže teď skoro nemám pocit, že je neaktuálnější věcí Englišův přístup či jeho opakování.

Höschl: Dobře, ale hovoříte-li o rakouské škole a měníte objektový pohled v subjektivní (kdy člověk jako *homo economicus* sleduje účel maximalizovat svůj blahobyt a podle toho se tedy chová²³), to právě vede často ke kritice vás ekonomů jako cyniků, kteří nemají kulturní dimenzi, nemají emoce, neuvažují solidárně s bližními. A to přesto, že - jak Vy říkáte²⁴ - tvrzení v závorce předchází věty je testovatelným předpokladem, hypotézou, a ne empirickým soudem o realitě a už vůbec ne soudem normativním. (Je to přístup produktivní v tom, že se na něm dá stavět potom dál). Ovšem při zkratkovitém pochopení tohoto Vašeho postoje jste obviňováni, že zacházíte se společností vlastně jako s pavlovovskými psy, že měníte podmínky na vstupu a sledujete parametry na výstupu a vůbec se nezajímáte o to, co ten systém cítí, ať už jednotlivci v tom systému nebo skupiny, a že tedy škrtáte emoční, subjektivní složku, prožívání toho, jak se kdo při tom cítí. Že vám je to jaksi jedno. Mohl byste tohle krátce komentovat?

Klaus: Já vím, že Vy předpokládáte, že nebudu přijímat tuhleto trošku karikaturu ekonomického vidění. Za prvé bych řekl, že my vycházíme z toho, že člověk je *vědomě* se chovající entitou, *vědomě* se chovající bytostí. To je první věc. To znamená, že se chová racionálně, systematicky, opakovaně. Ne absolutně nahodile, ne iracionálně. To je první významná složka ekonomického uvažování a já si myslím, že v tom asi nejsme moc daleko od psychologických a sociologických disciplín. Díky tomu se vůbec snažíme onu racionální, opakovanou složku lidského chování hledat a vysvětlit. Nikdo z nás nikdy ani vteřinku neřekl, že neexistuje ta druhá složka, ta iracionální (nikoli v negativním slova smyslu), nahodilá, jasně definovanými faktory nevysvětlitelná. Samozřejmě jde jediné o to, jaký je vzájemný poměr těchto dvou složek a jestli předpoklad, že člověk je racionálně se chovající bytostí, není falešný. V takovém případě by byl zkrácený i můj pohled na svět, když z tohoto předpokladu vycházím. Sám zastávám hypotézu, že převládá racionální princip a že toho iracionálního, náhodného je méně. Proto stojí za to hrát s tím úvodním předpokladem. (Nemluvě o tom, že o iracionální složce zas až tak moc hypotéz nemám). Druhou věcí je, že radši než „maximalizace blahobytu“ (i když to často říkáme) používáme termín „maximalizace užítku“. Myslím, že to slovo „užitek“ je daleko neutrálnější než „blahobyt“. Pod blahobytem si člověk představuje mercedesy a materiální hodnoty, které může naskládat vedle sebe a říct, že ten je blahobytnější než ten druhý. Nic takového ekonom neříká. *Maximalizace užítku* znamená prostě maximalizaci toho, co člověk klade mezi věci, kterým dává znaménko plus oproti věcem, kterým dává znaménko minus. Člověk může maximalizovat užitek i tím, že se zabývá charitativní činností. Řadí si ji v této funkci k hodnotám, kterým on dává plusové znaménko. Takže nezužujeme užitek na materiální a už určitě ne na hromady mercedesů.

Höschl: Hovořili jsme zde o citové složce....

Klaus: ...a také o houštině vlivů, houštině faktorů, které chování člověka ovlivňují. Je jasné, že každá vědní disciplína si vybírá některý z nich a na něj se soustřeďuje. Je naprosto evidentní, že ekonom si vybere jedny, ale to vůbec neznamená, že si nechte knížku třeba psychiatra o emoční složce. Já si ji samozřejmě čtu, nicméně pro daný případ emoční složka pro mě vystupuje jako něco, co je dáno, co je v tu chvíli konstantou nebo veličinou predeterminovanou a já jsem přesvědčen, že to je legitimní metodologický přístup. Nelegitimní by to bylo pouze v tom případě, kdyby ta emoční složka byla dominantní. Pak od ní abstrahovat a zabývat se jinými ekonomicky významnými faktory, to by byla hloupost. Abychom to trochu odlehčili: Samozřejmě někteří kritické striktního ekonomického uvažování používají příměr, že zabývat se tímto je jako poslat lakýrníky, aby natírali horní palubu na potápějícím se Titaniku. Čili o to jde. Já jsem plně přesvědčen o tom, že pro mě emoční složka v konkrétním případě může být v krátkém období predeterminovanou veličinou a konstantou.

Höschl: Jistěže v krátkém období, protože celkové emoční naladění ve společnosti má určité charakteristiky, které jsou pro určité období společné. Např. postava vnějšího nepřítele nebo společného nepřítele paradoxně zlepšuje emoční stav v tom, že jsme všichni jako kamarádi a vůbec se nepozná, že bychom se vlastně mezi sebou normálně porvali. Společný nepřítel nás sjednotí, my cítíme určitou soudržnost a ta snižuje pocit nejistoty, zvyšuje přesvědčení, že jak smýšlím já je asi správné, protože nás to stmeluje, jsme synchronizováni, smýšlí tak i ostatní. Na tom je nakonec založeno bojové nadšení i u zvířat. Synchronizují se a postava jednak vůdce, jednak vnějšího nepřítele vždycky sjednotí tu tlupu řekněme primátů k nějakému výkonu, k boji. To je jeden stav. A teď: když tohleto pomine a najednou je absence vnějšího nepřítele, tak se to celé přeskupí jinak, nasadí se jiné „programy“. V přírodě můžeme třeba vidět, že když je určitého druhu termitů málo, tak se u nich spustí „program rozmnožování“. Když už jich je hodně, tak se to celé posune jinak a nasadí se program „stavba mraveniště“. A když už je mraveniště vystavěno, je jich hodně, tak se to zase celé posune jinak a převládne program třeba „obstarávání potravy“. Podobně je to i s preferencemi lidí. Epidemicky se šíří určité naladění, které je dáno kontextem, situací, v které ta společnost je. Jako nejsrozumitelnější jsem uvedl příklad přítomnosti nebo nepřítomnosti vnějšího nepřítele. To emočně zcela přeladí společnost. Když tu figura vnějšího nepřítele není (pokud není uměle vytvářena) a na povrch vyplavou individuální preference a kompetice se přesune jaksi o mnoho pater níž, vypadá to, že se všichni hádají, že jsou agresivní, že jsou na sebe zlí a že je každý sobec. Je to důsledek těchto mechanismů.

Klaus: Ale je to součástí evolučního pohledu na svět. Je to samozřejmě přeneseno do naší dnešní doby. Teď tady například každý spekuluje o tom, proč dopadly volby tak jak dopadly a jak je možné, že o dvě procenta hlasů více nebo méně a kdo to zavinil a co špatného řekl na poslední Debatě či Sedmičce atd. To jsou v té houštině faktorů nepochybně faktory též existující, ale já bych je dával svou vahou a svým významem hodně dozadu. Hlavní rozdíl byl asi v tom, že volby v roce 1992 se odehrávaly ještě v době revoluční. Vy jste řekl „vnější nepřítel“ nebo tak nějak. Tyto volby už se odehrávaly v době jasně porevoluční, tzn. víceméně normální, a tomu také ty modelové prvky chování odpovídaly. Je to logické a tato fáze se nedá přeskočit.

Höschl: Čili celkové *emoční vyladění* je vlastně *jiné*. Je zde posuv v tom, jak každý jednotlivec realitu prožívá. Já bych ale ještě rád navázal na to, co jste řekl před chvílí: že jedinec se chová tak, aby maximalizoval užitek. Sociobiologická škola reprezentovaná Wilsonem²⁵, v extrémním případě Dawkinsem²⁶, říká, že jedinec se chová tak, aby maximalizoval „fitness“ další generace. Co si jako reprodukční úspěch. Já překládám *fitness* jako „způsobilost“. Dawkins jde úplně nejdál a říká, že si můžeme představit, že v primordiální polévce, kdy tady nebyli žádní vyšší živočichové, soutěžily chemické molekuly vlastně o to, která přežije. Ty, které měly krátký poločas rozpadu, zmizely, už tam pak dál nebyly. Přežily ty, které byly odolné, vydržely tu teplotu a ty podmínky. Nakonec se vyselektovaly ty, které byly nejen samy stabilní, ale dokázaly navíc štípat²⁷ jiné a na jejich úkor tedy žít. Dlouhověkost si navíc zajišťovaly tvorbou obalů, které je chránily před štípáním molekulami konkurenčními. Nejdál v tom dospěla molekula dezoxyribonukleové kyseliny (DNA), která je tak „chytrá“, že už vyrábí jako své obaly dokonce lidi. Dawkins živočichům říká *survival machines*, přeživací stroje, které se chovají tak, aby maximalizovaly fitness, čili způsobilost té které molekuly DNA přežít do dalších generací²⁸. Rozmnožit se a nevymizet. Je to biologický způsob myšlení, ale je to svým způsobem vlastně ekonomický pohled na to, jak to ve světě chodí.

Klaus: Já nevím. Minimálně bych se v tuhleto chvíli musel vrátit k otázce časových dimenzí. Je legitimní uvažovat o chování v krátkém období, středním období, dlouhém období a nepochybně nesmírně zajímavé by bylo zkoumání vztahů těchto jednotlivých období. Já bych toto uvažování, které tady teď předvádíte, přijal pro chování lidstva v dlouhém období. Takhle bych ho nějak modeloval asi také. Jde o to, jestli to je přesně identické s krátkodobým rozhodováním a jestli to platí pro všechny typy rozhodování o všech věcech. Samozřejmě by ta úvaha musela být asi jemnější. Jinak řečeno, každý, kdo se pokouší formulovat a řešit nějaký problém, tak si musí uvědomit velikost *taktu*. Takt, krok nebo rytmus, chcete-li. Délka taktu, o kterém mluvíme: chování společnosti a jedince, chování Vašich termitů nebo kohokoliv jiného, taky mohu nějak „taktovat“. Jde o to říci si přesně, co je v krátkém období tou predeterminovanou konstantou a co

je proměnlivou veličinou, a totéž v období dlouhém. Tyto faktory lze navzájem mezi sebou prohodit. Pak je zajímavé zkoumat, jak se člověk každodenně chová vůči svému pravděpodobně dlouhodobému cíli.

Höschl: Mezi námi, já jsem sem tu poznámku dal proto, aby trochu provokovala, ne proto, že bych si myslel, že takhle to v přírodě univerzálně chodí.

Klaus: Pozor, řekl bych, že člověk samozřejmě má, a teď vůbec nemluvím o bankovníctví, jakýsi diskont, diskont času. My o tom v této terminologii uvažujeme a není to hokynářství. Pro Vás, koruna, desetikoruna, stokoruna, tisícikoruna dnes je o kousek něco jiného než stejná suma peněz za rok, za deset let. Vy ji dnes cítíte daleko silněji, daleko naléhavěji než v tom dlouhodobějším pohledu. Rozdíl je dán tím, čemu říkáme diskont, diskontní sazbou. Když Vy si tu korunu uložíte dnes na 10 let při úrokové míře, která je, tak za deset let budete mít tolik a tolik. Koruny dnes a za deset let nemají stejnou hodnotu. Ten rozdíl souvisí s tím, jakou má člověk preferenci času. Vy vidíte sebe dnes trochu silněji než sebe za deset let a než svého vnuka za sto let. A tohle je potřeba do toho konceptu „fitness“, jak Vy říkáte, asi zabudovat.

Höschl: Já bych úplně otočil list. Pane premiére, jakou oblast hudby, kdybyste měl chvíli čas a byl úplně sám v poklidu, byste si pustil.

Klaus: Různé typy hudby. Máme doma spoustu hudby klasické i jazzové - řekl bych takového toho náročnějšího jazzu, soudobého. To je druhý velký svět, který bych rád slyšel.

Höschl: Takže já Vám mohu vyhovět jenom částečně. Bude to jazz, bude to velikán, ale bude to spíš tradicional. Bude to skladba, kterou Louis Armstrong²⁹ hrával na pohřbech svých kamarádů v New Orleansu, kolébce amerického jazzu. Je to nahrávka z roku 1950, takže díky tomu, že je to vlastně vykopávka z naší archeologie, posluchači prominou nějaké to prskání nebo šelestění, ale zase je to nahrávka, kterou neslyší často.
(hudba)

Klaus: Pane profesore, to jste vybral moc pěkně z řady důvodů, ale já myslím, že kdo poslouchal tuhleto skladbu, tak ten přelom v ní, který nastává, to je něco strašně pěkného a já myslím, že všichni z těch blues známe a všichni víme, jak se v New Orleansu šlo na hřbitov, jak nejdříve ty tóny vážné a jak v určité chvíli se ta skladba začíná lámat, zrychlovat a začíná mířit kupředu, začíná dodávat úplně nový a jiný optimismus a takhle by to v životě být mělo. Něco končí a jít dál a jít dopředu, s elánem, s vizí.

Höschl: Tak. S vizí, že něco ohromného se začíná. Ono se někdy zdá, že nám ta vize chybí, že jsme se nesjednotili kolem nějaké myšlenky. Tady několik takových vizí vlastně zaznělo, ale v tom tempu, v jakém žijeme, v jakém žijete Vy, zejména, není čas na to zastavit se a zformulovat nějakou vizi, která by měla ten pozitivní sjednocující charakter, tu sílu a přitažlivost. Přitom asi taková vize - nějaká česká myšlenka - bude nezbytná.

Klaus: Já bych řekl, že negativní vize je snadná. Zřetelně tady taková vize zvítězila v polistopadové době. Kolem ní se drtivá většina národa shlukla, a proto také se podařilo udělat to, co se podařilo. Přejít od negativní vize („co nechceme“) k vizi pozitivní („co chceme“), to už je daleko těžší a je naprosto jasné, že tady už jsou konkurující vize nesené také na politické rovině konkurujícími si politickými subjekty a že ty vize nejsou identické. To je realita, kterou nemůžeme překonat. Proto se mi zdá při těch zřetelně odlišných vizích, nesených hlavními politickými subjekty, myšlenka, že by vznikla meta-vize, jakási nadpolitická, mimopolitická vize, kterou by podepsal každý z občanů České republiky v momentu, kdy by dostával občanský průkaz, nereálná. To je trochu marný úkol a taková vize by byla asi strašně malá, hubená, moc frázovitá. Já mám pocit, že nám jde spíše o pluralistickou společnost, kde konflikt vizí musí být umožněn a měl by být veden fér. Ty vize by měly dostávat rovnou šanci, aby byly obhajovány a realita ať je kombinací, průnikem všech těchto vizí. Že by jedna měla dominovat, to je možná k složitější debatě.

Höschl: Pane premiére, já jsem to snad ani tak nemyslel, že by měla jedna dominovat, ale jsou lidi, kteří to cítí řekněme podobně nebo v tom duchu, v jakém jste řadu věcí tady teď nastínil, ale nemají vůdtko, protože se zabývají něčím úplně jiným. Jejich každodennost spočívá v něčem naprosto jiném, než se zabývat ekonomickými teoriemi. A přesto, a to je ta emoční složka, je nezbytná určitá orientace, určitá stimulace, nutná ke snížení napětí, zvýšení pocitu jistoty, zvýšení pocitu bezpečí, který je doprovodem toho, když začínám něčemu rozumět, když to začínám chápat, když si umím věci, které mne znepokojují, vysvětlit. A možná, že na tomto poli jsou ještě nevyužitá množství. Že by mnohým z nás ke snížení pocitu napětí, nastraženosti a podezření někdy stačilo takových pár slov jako dnes.

Klaus: Určitě, určitě. To je přesné, ale trochu bych se bránil formulacím jako „vize“ či „orientace“, abychom tomu nedávali moc vznešená cizí jména. Není možné, aby se tak stalo v jednom hotovém kondenzovaném textu. Mně to připomíná, když se mně spousta lidí ptá „co je to ta ekonomie, dej mi jednu knížku a já si to přečtu“. A já říkám, pozor, žádnou jednu knížku, kde by sis to mohl přečíst. Takovou já neznám a také myslím, že nikdy napsána nebyla a nebude. Je to nepřetržitý tok knih, článků, mohu vyjmenovat pár nakladatelství, mohu vyjmenovat pár hlavních časopisů a tok textů v těchto časopi-

sech za posledních dvacet let. To je ekonomie. Myslím, že i s „vizí“ naší společnosti je to podobně. Je to konglomerát mnoha věcí.

Höschl: Víte, ale to je zásadní změna, k jaké došlo v zacházení státu s občanem. Jestliže dnes přesunete zodpovědnost i za *výběr* těch informací na jednotlivce, tak mu situaci samozřejmě zkomplikujete. Na tom je ovšem založena liberální politika. Také zodpovědnost za naše životy se přesouvá ze státu - otce (ať už trestajícího nebo odměňujícího) na nás, jednotlivce. To nám vlastně činí zátěž, stres. My najednou nejsme s to v některých okamžicích svoje vlastní rozhodnutí, svoji vlastní zodpovědnost unést, a to do určité míry sytí úzkost. A s informacemi je to také tak. Oč to bylo jednodušší v době jediné knihy.

Klaus: To je právě ono. Ale to je úplně jiné téma, které jsme teď našli. Já řeknu jeden případ. Tady nyní panuje určitá nejistota pohledu na ekonomiku této země. Teď nemyslím zrovna na jednu konkrétní banku, ale vůbec na kontext, ve kterém se to všechno odehrává a já jsem požádán měsíc dopředu, abych vystoupil 16. září v pondělí ve 14.00 hod. v rotundě brněnského výstaviště se zahajovacím projevem k letošnímu ročníku Brněnského veletrhu. Říkám si, ejhle, to je dobrá chvíle, kde bych mohl u nás pronést nějaký závažnější projev na toto téma. Takže putuji mezi Japonskem, Malajsíí, Singapurem a Prahou a píši tento projev a udělám z něj projev opravdu vážný. Přednesu jej ve 14:00 hodin v pondělí v Brně. Řada lidí na to reaguje: „no, to jsme nečekali“. Paní primátorka řekne: „to jsem nesmírně ráda, že jste si Brno vybral k takovémuhle zásadnímu projevu“. Přítomný místopředseda parlamentu řekne: „To jsem netušil, že pronesete takovýhle koncepční zásadní projev“. Nicméně ve všech sdělovacích prostředcích je z tohoto projevu jedna věta nebo pouze sdělení, že ten projev byl uskutečněn a pokus mého tiskového oddělení nabídnout některým novinám, aby ten projev druhý den otiskly, se ukázal jako zcela beznadějný, protože dnes žádné noviny nemají zájem projev premiéra otisknout. Já v tom vidím jeden obrovský problém. Chraň Bůh, že bych podporoval protlačování nějakého jednotlivčího názoru za každou cenu, ale k jisté ztrátě konzistence u nás podle mého soudu dochází i takto a ta ztráta se nám může vymstít. Je to ztráta moderní doby. Ono je bezvadné, že nemáme jeden český rozhlas, ale že máme najednou desítky stanic. Každý poslouchá jinou a dáte-li jako premiér rozhovor jedné, v dalších 57 vaše slova nezaznájí. Já se bez mučení přiznávám, že jsem jel k Vám na stanici Vltava a doma se ženou a synem jsme se dohadovali, kde to vlastně na tom rádiu je. Dneska prostě.....

Höschl: ...protože jste mi říkal, že máte ještě staré, s těmi VKV, na kterých se to nechytí...

Klaus: ...to zas má moje maminka; ale rodina má nepochybně nový, ale o to nejde. Já tím chci říci, že moje rodina je v tomto smyslu řekněme normální rodinou a začala složitě hledat, kde vysílá tady v Praze Vltava. To je jistá ztráta konzistence, které jsme všichni jak svědky, tak objekty. A je to také otázka vize, kterou byste docela rád měl jako celostní, jako zasahující co největší počet našich spoluobčanů. To já vidím jako strašlivý problém.

Höschl: A teď je otázka, jestli je to dobře nebo špatně. Možná něco dobré pro něco zlé. V každém případě je to tak. Já jsem za tu pluralitu vděčný, nicméně někdy určitá synchronizace a vyjasnění nedorozumění chybí. Pane premiére, litoval jste něčeho zásadně za tu svoji kariéru ministerského předsedy u nás? Že jste něco měl udělat zásadně jinak?

Klaus: Tak jedna věc je, jestli jsem litoval, že jsem se do toho pustil. Musím říci, že určitě ne. Samozřejmě měl člověk momenty, kdy by mávnul rukou a řekl, že to už snad nemá zapotřebí. To ano. Ale to jsou krátkodeché povzdechy sebe sama. V obecném smyslu ne.

Höschl: My jsme, pane premiére, možná nezdůraznili jednu, v mých očích důležitou věc: Že to z velké většiny, můžu říct z 90 %, nejsou problémy naše specificky české. Že jsou to zřejmě problémy současného světa, že jsou to problémy konce 20. století a že stačí vytáhnout paty do jižní Ameriky, do severní do západní Evropy, do Asie, aby člověk s překvapením zjistil, co tam je nového, ale zároveň se stejným překvapením zjistil, jak je to stejné. Vy jste se nedávno vrátil z Asie a pak jste v Lidových novinách měl článek s názvem „Je 21. století stoletím Asie?“. Zřejmě ten pohled trošičku zvnějšku, z vyšší než žabí perspektivy, je někdy nesmírně ozdravný.

Klaus: Člověk potřebuje odstup. Někdy si ho umí namodelovat sám a sedět tady hezky v centru naší zemičky a ten odstup si vytvářet intelektuálně. Někdy potřebuje odstup v čase, proto historik vidí věci leckdy lépe. A někdy potřebuje odstup v prostoru, a proto také ten obrovský význam cestování. Člověk když odjede na dovolenou do Tunisu (já jsem tam nikdy osobně nebyl), tak se nejenom dozvídá něco o Tunisu, ale strašně se moc dozvídá o sobě samém a vidí najednou na dálku svou vlastní zemi...

Höschl: ...a může zjistit, že řada našich soudobých problémů je možná někdy až precitlivěle chápána v přesvědčení, že jsou jenom naše, že to je naše mizérie a že někde na světě je nějaký ráj, kde to všechno funguje. Že tomu tak není, to bylo myslím jedno z největších překvapení po otevření hranic.

Klaus: Já nevím, jestli si to každý z toho cestování odnáší. Nejsem si tím jist. Když vytáhnete paty třeba na 3 hodiny do Rakouska, kde jsem byl ve Vídni minulý pátek, tak tam uvidíte nadpisy novin třeba jako ten den: „Krchující zadlužené zdravotní pojišťovny“...

Höschl: ...Totéž nedávno ve Francii...

Klaus: ...samozřejmě a v Německu taky. A my si myslíme, že máme nějaký neuvěřitelný, zvláštní, unikátní problém našeho zdravotního systému. To neznamená, že nemáme povinnost si své problémy vyřešit. Žádné Rakousko a Francie je za nás samozřejmě nevyřeší - ale jak říkáte, jsou to problémy dneška. Ptal jste se, zda něčeho lituji. Já myslím, že litovat se nemá, protože člověk něco dělá a musí to nést dál. Litovat, to už je pozdě, to se mělo předtím. Člověk se musí pokoušet všechno do sebe vstřebat, poučit se a postupovat dopředu.

Höschl: Pane premiére, my jsme dnešní diskusi začali tím, že se z několika aspektů pokusíme podívat, jak svět a společnost funguje. Samozřejmě, že na takové otázky nejsou jednoduché odpovědi. Já jsem kdesi zachytil Vámi citovaného Ronalda Reagana³⁰, který říká, že „Experti se nám snaží namluvit, že neexistují jednoduché odpovědi na naše otázky. Mýlí se. Jsou jednoduché odpovědi, pouze nejsou odpovědi snadné“. Protože ty odpovědi nejsou snadné, tak jsme si asi ani Vy ani já nemohli myslet, že najdeme definitivní řešení toho, co je zřejmě nekonečnou otázkou. A co vždycky asi bude předmětem lidského hledání a tápání v budoucnosti, která z mnoha voleb vždycky nakonec nabízí několik zásadních. Vy na otázku, jak svět a společnost funguje, odpovídáte jak tím, co jste tady dnes říkal, tak tím, co děláte jako premiér: že nejlepším z možných světů je asi ten, který je založen na ústavní demokracii, politickém pluralismu, na tržní ekonomice a na svobodě jednotlivce. Dovolíte-li, já těmi slovy ukončím naše dnešní Setkávání. Děkuji, že jste si v tom příšerném shonu našel čas na takovou, abych tak řekl, intelektuální zábavu.

Klaus: Pro mě je to zábava velmi pěkná. Člověk by nebyl zdravý, kdyby se nepokoušel nepřetržitě formulovat myšlenky, číst - kdyby na vteřinku přestal číst, tak by hygiena jeho uvažování strašlivě utrpěla. Jinými slovy: tuto debatu považuji za nesmírně cenný příspěvek, aspoň pro mě. Jestli jím je i pro někoho jiného, o to jsem radši.

3. verze přepisu. Editoval a poznámkami opatřil C.H.

¹ Albert Einstein (1879-1955), něm. fyzik. Od r.1933 v USA. 1911-12 prof. německé univerzity v Praze. Autor speciální (1905) a obecné (1916) teorie relativity. Nobelova cena (1921) za rozvoj teoretické fyziky, zejména za teorii fotoefektu.

² Sir Karl Raimund Popper (1902-1994), brit. myslitel rakouského původu. Kritický racionalista, formuluje princip falzifikace hypotéz (hypotézu lze pouze vyvrátit, nikoli potvrdit; souvisí s odmítáním indukce - nikdy nevíme, zda pozorovaná a zobecněná série jevů je konečná a zda tedy neexistují jevy, které zobecnění mohou vyvrátit). Vývoj vědeckého poznání považuje za soupeření a zamítání hypotéz. Kritik marxismu. Odmítá princip společenské zákonitosti ve prospěch reformismu. Autor: *Otevřená společnost a její nepřítelé, Bída historicismu, Logik der Forschung* (angl. překl. *Logic of scientific discovery, Logika vědeckého objevu*), intelektuální autobiografie *Unended Quest (Věčné hledání)*.

³ Friedrich August von Hayek (1899-1992), rak. ekonom. Zabýval se teorií peněz; zásadní odpůrce státních zásahů do ekonomiky. Nobelova cena (1974) za průkopnické práce v oboru finanční teorie a za analýzu vzájemné závislosti hospodářských, sociálních a institucionálních vztahů.

⁴ Karel Engliš (1880-1961), český národohospodář a politik, první rektor MU v Brně. Představitel „teleologické“ národohospodářské teorie, odborník na hospodářskou a finanční politiku, zastánce měnové stabilizace. Autor: *Soustava národního hospodářství* aj.

⁵ Darwinismus, vývojová teorie druhů organismů založená na přirozeném výběru - přežití nejlépe přizpůsobených.

⁶ $U=R \times I$, kde U značí napětí, R odpor a I proud. Platí pro ustálený stejnosměrný proud v kovech a elektrolytech.

⁷ Charles Robert Darwin (1809-1882), brit. přírodovědec, zakladatel evoluční teorie. Za hlavní příčinu přeměny organismů během generací pokládal přírodní výběr. Autor: *O vzniku druhů přírodním výběrem* aj.

⁸ Ivan Petrovič Pavlov (1849-1936), ruský fyziolog, tvůrce teorie trávení (Nobelova cena 1904) a teorie podmíněných reflexů (učení).

⁹ Viz D.R.Hofstadter: *Metamagical Themas. Am.Sci. 248, 1983, 5, s. 14-20*. Při jednorázové výměně zavazadel logika brání uskutečnění obchodu: Dám-li plnou tašku, mohu za ni dostat buď také plnou (malý zisk z obchodu), nebo prázdnou (velká ztráta). Dám-li však prázdnou, mohu mít buď žádný zisk (dostanu také prázdnou) nebo velký zisk (dostanu zboží za nic), nemohu však nic ztratit. Obdobně ovšem uvažuje i ten druhý. Opakuje-li se však výměna dlouhodobě a obchod je oboustranně výhodný, stojí za to vytvořit atmosféru důvěry a teprve pak získat terno podvodem. Určíme-li zisky tak, že při oboustranné spolupráci obdržíme oba 3 body ($Z=zisk$), při oboustranném podvodu 1 bod ($N=napomenutí$) a v ostatních případech má vždy podvodník 5 bodů ($T=terno$) a napálený 0 bodů ($H=hlupákova daň$), bude platit

(1) $T > Z > N > H$

(2) $< Z$

První vztah určuje, že výhodné je podvést, ať už druhý dělá cokoli. Druhý vztah však zajišťuje, že střídání podvodu s trestem („každý chvíli tahá pilku“) je méně vý-

hodné než spolupráce. A oboustranná spolupráce je samozřejmě výhodnější než nespoupráce. Tím vznikne zajímavá a pro řešení složitá situace, kdy neexistuje žádná strategie úspěšná za všech okolností.

¹⁰ Viz J.M. Bardwick in: Sachar E.J. (ed.): *Hormones, behaviour and psychopathology*. Raven Press. New York 1976, s.95-103.

¹¹ Adam Smith (1723-1790), brit. (skotský) ekonom a filozof. Prof. univ. v Glasgow. V hlavním díle „*Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*“ rozvíjí relativně ucelený systém ekonomických poznatků. Přispěl k vytvoření pracovní teorie hodnoty, vymezil směnnou a užitnou hodnotu zboží, charakterizoval zisk a rentu jako nezaplacenou srážku z produktivní práce aj. V poměru ke státu liberál. Mravnost odvozoval z vrozených morálních citů vlastních psychice jednotlivce („*Teorie mravních citů*“).

¹² David Ricardo (1772-1823), brit. ekonom, narozen v Londýně. Ve svých prvních pracích o ekonomické teorii („*Proof of the Depreciation of Bank Notes*“ /Důkaz devalvace bankovek - 1809/) prosazuje pevnou měnu založenou na kovu. Ve své nejvýznamnější práci „*Principles of Political Economy and Taxation*“ (Principy politické ekonomie a danění - 1817), Ricardo nabízí několik teorií založených na jeho zkoumání dlouhodobého rozložení bohatství. Ricardo měl obavy, že růst populace povede k úbytku produktivní půdy; jeho teorie renty je založena na relativní produktivitě půdy. Podporoval klasickou teorii mezinárodního obchodu s důrazem na národní specializace a volnou soutěž. Ve své teorii hodnoty, která ovlivnila Marxe, říká, že výdělky jsou určeny cenou potravin, která je určena náklady a ty jsou dány cenou práce nutné k produkci potravin. Jinými slovy, práce určuje hodnotu. Posledních pět let svého života byl Ricardo členem Britského parlamentu.

¹³ Karel Marx (1818-1883), něm. filozof, dialektik a materialista, zakladatel „vědeckého“ komunismu. Spolu s Engelsem sepsali *Manifest komunistické strany* (1848). Stěžejní dílo *Kapitál*.

¹⁴ Paul Samuelson (*1915), amer. ekonom, zabývá se zejména matematizací ekonomie. Autor učebnice *Economics*. Nositel Nobelovy ceny (1970).

¹⁵ John Maynard Keynes (1883-1946), brit. ekonom, jeden z nejvýznamnějších národohospodářů 20.stol. Zastáncé státem regulované ekonomiky v makroekonomické oblasti.

¹⁶ Alfred Marshall (1842-1924), brit. ekonom, zakladatel tzv. cambridžské školy a neoklasické teorie.

¹⁷ Václav Klaus: Karel Engliš, české ekonomické myšlení a naše doba. Přednáška u příležitosti udělení Ceny Karla Engliše pro rok 1995. Nadace Universitas Masarykiana a MU v Brně, nakl. Georgetown, Brno, 1996, 1-300 číslovaných výtisků.

¹⁸ In margine: v jiných souvislostech se někdy uvádí magický „Paretův princip“ (Vilfredo Pareto, sociolog, univ. prof. v Lausanne, 19. stol.): 20% obyvatelstva vlastní 80% majetku; 20% zákazníků přinese 80% obrátu; 20% časopisů obsahuje 80% informací;

20% trvání porady přinese 80% závěrů; 20% tvůrčí práce přinese 80% úspěchů; 20% výrobních chyb přinese 80% zmetků; 20% investovaného času přinese 80% výsledků atd. per analogiam. (Pozn. Höschl)

¹⁹ James McGill Buchanan (*1919), amer. ekonom. Zabývá se zejména finanční politikou a hraničními obory národohospodářských věd. Za rozvoj teoretických základů ekonomických a politických rozhodovacích procesů dostal r.1986 Nobelovu cenu.

²⁰ „Přesně odděluji teze pozitivní (co je) a teze normativní (co by mělo být), ... proměnné dělím na závislé (vysvětlované) a ...nezávislé (vysvětlující), ... exogenní (zvnějšku...systému) a endogenní (zevnitř)...“. Cit. Václav Klaus: *Karel Engliš, české ekonomické myšlení a naše doba*. Přednáška u příležitosti udělení Ceny Karla Engliše pro rok 1995. Nadace Universitas Masarykiana a MU v Brně, nakl. Georgetown, Brno, 1996, 1-300 číslovaných výtisků, str.13-14.

²¹ William Stanley Jevons (1835-1882), brit. logik, metodolog a ekonom. Rozvinul booleovskou algebru logiky. Byl jedním ze zakladatelů matematické školy v politické ekonomii.

²² Skutečně, dřevo bylo ve Starém Řecku jakož i ve Španělsku vytěženo na stavbu lodí. Nicméně vyčerpání této suroviny neznamenal konec mořeplavectví ani v těchto zemích. Zdroje i jejich čerpání se pouze přeskupily.

²³ Subjekt má nějaké své dlouhodobé preference a ty sleduje.

²⁴ Václav Klaus: *Karel Engliš, české ekonomické myšlení a naše doba*. Přednáška u příležitosti udělení Ceny Karla Engliše pro rok 1995. Nadace Universitas Masarykiana a MU v Brně, nakl. Georgetown, Brno, 1996, 1-300 číslovaných výtisků.

²⁵ Edward O. Wilson (nar.1929), amer. prof. přírodních věd na Harwardově univerzitě, jeden ze zakladatelů sociobiologie. Hlavní dílo *Sociobiology: The New Synthesis* (1975). U nás překlad *On Human Nature („O lidské přirozenosti“)*.

²⁶ Richard Dawkins, souč. brit. přírodovědec a sociobiolog, autor *The Selfish Gene, Extended Phenotype* aj.

²⁷ Chemicky, enzymaticky rozkládat.

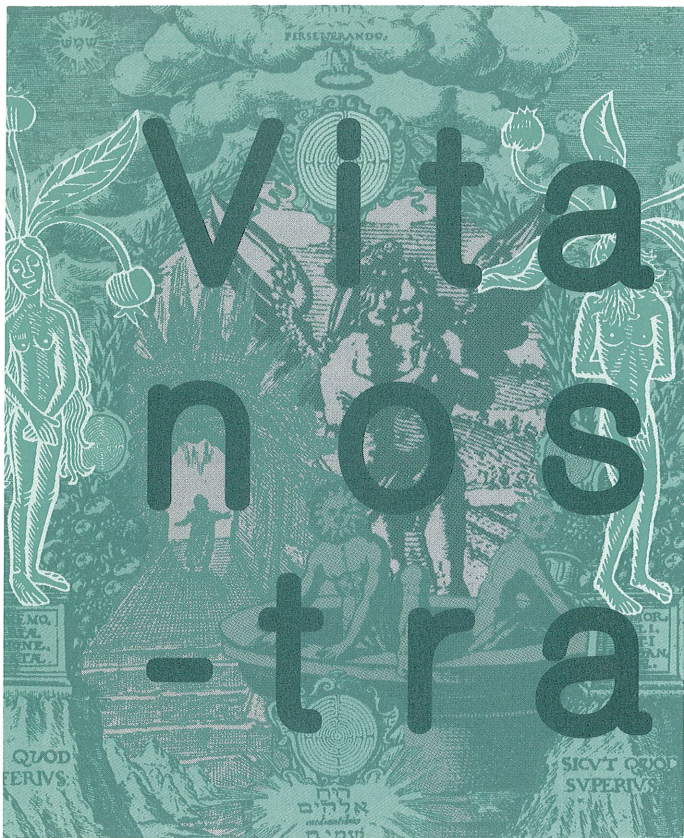
²⁸ Italové tomu říkají „se non č vero, č bene trovato“ (sice to není pravda, ale je to dobře vymyšleno).

²⁹ Louis Armstrong, zvaný Satchmo (1900-1971), amer. zpěvák a trumpetista, představitel neworleánského jazzu.

³⁰ Ronald Wilson Reagan (*1911), amer. politik, republikán. 1937-64 filmový herec a producent, 1964-74 guvernér Kalifornie, 1981-1988 prezident USA. Nekompromisní zahraniční politikou přispěl k urychlení rozpadu východního bloku.

3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA UK V PRAZE
RUSKÁ 87, 100 00 PRAHA 10 - KRÁLOVSKÉ VINOHRADY

2/97
časopis
3. lékařské
fakulty
university
karlovy
praha

r e v u e

VITA NOSTRA REVUE 2/97
sborník statí, článků, dokumentů, komentářů a textů
3. lékařské fakulty University Karlovy v Praze

Cena čísla: 30 Kč, pro studenty 15 Kč
Předplatné na rok: 60 Kč
Složenkou k předplacení obdržíte na děkanátě fakulty.

Redakce:

Prof. Pavel Gregor, Prof. Radana Königová,
MUDr. Jiří Ježek, Doc. Jiří Šimek, Prof. Milan Kment,
MUDr. Hana Bartáková

Sazba, grafická úprava a obálka
DIVUS

Kontaktní adresa:

VITA NOSTRA REVUE
Prof. Mudr. Pavel Gregor, DrSc.
II. interní klinika - pavilon S
Fakultní nemocnice Královské Vinohrady

Své příspěvky zasílejte pouze na disketě.
Diskety Vám budou po zkopírování vráceny.

Poděkování přispěvatelům.

Časopis si můžete zakoupit v prodejně skript
v budově děkanátu 3. LF UK.
Ruská 87, 100 00 Praha 10

FAKULTA

ZA PROFESOREM SYLLABOU:	7
Projev děkana 3. LF UK v Praze prof. MUDr. Michala Anděla	9
Proslov na II. interní klinice LFH v červenci roku 1970	11
<i>Jiří Syllaba</i>	

ZE ZAHRANIČÍ

Dětská nemocnice v USA	31
<i>Olga Džupová</i>	
“Mekka lymfomů” - Kolín nad Rýnem	35
<i>Jana Marková</i>	
Kláštery na hoře Athos - Kuriozita nebo nová zkušenost	41
<i>Milan Kment</i>	

TEXTY

Rozumět naší situaci	46
<i>(komentář k následujícím úvahám T.G.M.)</i>	
Demokracie musí rány vracet	47
<i>T.G.Masaryk</i>	

FAKULTA

ZA PROFESOREM SYLLABOU

V polovině května letošního roku odešel ve věku 95 let vzácný člověk a lékař, profesor, MUDr. Jiří Syllaba, DrSc., zakladatel moderní diabetologie a od 19. října 1996 též rytíř řádu Eques ordinis medicorum bohemicorum - rytíř českého lékařského stavu.

Narodil se 8. března 1902 jako syn profesora Ladislava Syllaby, osobního lékaře presidenta T.G.Masaryka. Za své lékařské kariéry se zasloužil o koncipování diabetologických programů stavěných na komplexní léčbě pacienta. Za svoji práci v tomto poli získal zlatou medaili Evropské diabetologické asociace. Během války byl vězněn v terezínské Malé pevnosti. Byl vyznamenán francouzskou vládou za záchranu francouzských vězňů a československým válečným křížem za osobní statečnost.

Profesor Syllaba překračoval rámec své odborné specializace. Ve svých úvahách se zabýval stresem, duševní hygienou a lékařskou etikou, kde zastával základní etický princip medicíny - zmírňovat tělesné a duševní utrpení. Byl velkým znalcem a milovníkem umění.

Až do konce života si zachoval značnou duševní i fyzickou svěžest, účastnil se společenských akcí, přednášek a symposií.

Profesor Syllaba je autorem téměř 250 odborných publikací, věnovaných zejména diabetu. Napsal také autobiografii, ve které se - podle svých vlastních slov - pokusil „zachovat minulost, uvést zkušenost jednoho lékařského a občanského života ve snaze o rozvoj medicíny i republiky, a přispět k nápravě chyb a křivd minulých desetiletí“.

Čest jeho památce!

Profesor Syllaba při slavnostním udělování řádu

PROJEV DĚKANA 3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE prof. MUDr. Michala Anděla

při rozloučení s prof. MUDr. Jiřím Syllabou, DrSc.,
ve strašnickém krematoriu dne 23. května 1997.

Vážení pozůstalí, vážení smuteční hosté, dámy a pánové, kolegové a kolegyně!

Pan profesor Syllaba umíral podobně, jako žil celý život. Klidně, vlídně a vyrovnaně. Den před svým odchodem z tohoto světa se nechal odnést na zahradu a na té pak obrátit ke stromům, aby se s nimi rozloučil. Myslím, že tato malá příhoda z minulého pátku charakterizuje pana profesora více, než sebedelší povídání. My, kteří jsme měli to štěstí, že jsme se s ním mohli setkávat, známe jeho vyrovnaný, vstřícný a milý přístup ke svému okolí, ke svým žákům i ke svým nemocným. Je na místě však poznamenat, že tento drobný a vlídný muž byl však také neobyčejně statečný. Prokázal to několikrát - během svého dvojího věznění za nacistické okupace, kdy zejména na sklonku války zachránil odvážnou intervencí u nacistického velitele v Malé terezínské pevnosti více než tisíc vězňů. Později, za období komunismu, se nikdy nenechal zlákat svody totalitní moci a zachoval si nezávislý postoj mravně pevného člověka.

Drobný, klidný, vyrovnaný, milý a vlídný muž nám zanechal neobyčejně rozsáhlé dílo. Pan profesor Syllaba založil celou českou diabetologii. Snad ho k tomu předurčil fakt, že ještě jako medik stál u lůžka prvního českého diabetika léčeného inzulinem. Později se zabýval klinickou fyziologií, především fyziologií kardiovaskulárního traktu a také látkové přeměny. Celý jeho lékařský vývoj vyvrcholil na poli vnitřního lékařství.

Po válečných útrapách profesor Syllaba založil ve Vinohradské nemocnici II. interní oddělení, později II. interní kliniku. V dalších pětadvaceti letech byl pak jejím přednostou. Pro celou generaci mediků byl oblíbeným učitelem vnitřního lékařství. Kromě diabetologie miloval interní propedeutiku. Dodnes jsou vzpomínána jeho skripta z tohoto oboru.

Pan profesor měl úžasně univerzální pohled na svět a na život. Dokumentují to nejen jeho knihy, ale i jeho překrásné obrazy. Je neuvěřitelné, že letos vyšla v prvním vydání jeho kniha italských akvarelů s neobyčejně svěžími cestopisnými postřehy. Jsou

svědectvím o hloubce vzdělání i o hloubce osobnosti pana profesora. Málokdo však ví, že kromě krásných akvarelů byl pan profesor Syllaba i autorem několika hlubokých básní. Napsal je doslova vlastní krví na samotce v období svého prvního válečného věznění.

Výjimečná osobnost pana profesora k sobě přitahovala celou řadu lidí z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pochopitelně nejvíce z oblasti medicíny a umění. Také však z nejrůznějších generací. Je typické, že mezi nejbližší přátele pana profesora patřil v posledních letech kolega z nejmladší lékařské generace. Schopností oslovit nejmladší kolegy vytvořil pan profesor Syllaba oblouk, který se táhne od Syllaby seniora, Pelnáře a snad ještě od starší české lékařské generace a který svým směřováním do budoucnosti, vytváří kontext české medicíny a její kontinuitu. Fakt, že nás pan profesor naučil vnímat naše historické kořeny je pro nás v tomto ohledu velmi zavazující. Nepřekvapí, že pan profesor byl jmenován mezi prvními rytíři českého lékařského stavu. Kdo ho blíže znal, ví, že byl skutečným šlechticem, šlechticem ducha.

Pozemská pouť pana profesora Syllaby se naplnila a on již ke svému vezdejšímu dílu bohužel nemůže dále přidávat. Poselství, které nám však zachovává je pro nás neobyčejně důležité. Je to poselství o medicíně i o životě naplněných praktickou humanitou. Poselství, které bude pro nás nejen závazkem, ale především radostným dědictvím. Dědictvím hodnot ducha, ale také hodnot činu.

Vážený pane profesore, zůstaly po Vás nejen stromy na Vaší zahradě na Barrandově, ale také mnoho jiných ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady a na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy, v České diabetologické společnosti i celé české lékařské obci. Chci Vás ubezpečit, že je budeme zalévat. A že si při tom vzpomeneme, kdo je sázel. A věřím, že když se na ně shora někdy podíváte, že se na nás usmějete svým vlídným úsměvem.

prof. MUDr. Michal Anděl,
děkan 3. LF UK

PROSLOV NA II. INTERNÍ KLINICE LFH V ČERVENCI ROKU 1970

Jiří Syllaba

Milí kliničtí spolupracovníci, milí přátelé!

Mnohokrát bylo v posledních letech hlášáno, že je zásadní rozdíl mezi věkem fyziologickým a kalendářním. Bylo to opakováno i z oficiálních míst tak často, že jsme všichni toto tvrzení brali za bernou minci. Náhle však je tohle všechno popřeno a přehlíženo a věková hranice 65 let má být stanovena jako doba odchodu z aktivní činnosti a tedy i vedení kliniky, nezávisle na tom, jak mlád či stár se kdo cítí, zda by dále pracovat chtěl a mohl. Při podobné příležitosti se pochopitelně ohlížíme zpět na vykonanou práci a retrospektivně se snažíme kriticky ji hodnotit. A tu mi dovoluete, milí přátelé, abych výjimečně hovořil také o sobě. Jak dobře nevíte, není to právě mým zvykem. Zdá se mi však, že takové dnešní zavzpomínání na minulá léta nebude bez zajímavostí a poučení ani pro vás a osvětlí vám ne jeden okamžik a ne jednu okolnost uplynulých let. Ostatně snad je to i určitý můj dluh vůči vám. Musím začít v dobách dávno minulých. Žil jsem ve čtyřech státních útvarech: v rakouskouherské monarchii, v první naší republice, v protektorátu za nacistické okupace a v poválečné republice. Za Rakouska-Uherska jsem vystudoval obecnou školu a klasické gymnasium s latinou a řečtinou do sexty, septimu a oktávu v předválečné republice. Na obecné škole na Vinohradech vzpomínám zvláště vděčně učitele Tittelbacha. Připomínal mi vždy principála z Raisových Zapadlých vlastenců: vzdělaný, laskavý, skromný, nezištný, lidský, veselý, mnoho znal ve všech možných oborech. Také učitel Brümer byl velmi dobrý, i ředitel Janáček. Na výborném gymnasiu v Hálkově ulici působili znamenití profesori – odborníci i pedagogové: Otakar Smrčka, známý překladatel antických básní i moderních dramát, vyrovnaný a ušlechtilý představitel Kalogagathie. Stal se důstojným nástupcem předchozího velmi dobrého ředitele Raise. Dále staříček profesor Bureš, který nás uvítal v primě a řada učitelů, z nichž někteří se později stali vysokoškolskými profesory, jako profesor Koláček, zeměpisec, popravený nacisty, Schäfferna a Wenig, oba zoologové, matematik Kössler a hlavně vynikající pozdější akademikové Josef Dobiáš a Jiří Horák. Avšak i ostatní profesori byli vesměs velmi dobří a na všechny mám pěkné vzpomínky snad s výjimkou prof. Lisického. Vždyť rakouskouherské školství na svou dobu – a jeho pokračování

v první republice – bylo po odborné stránce uznáváno za jedno z nejlepších na celém světě. Když vypukla 1. světová válka, bylo mi 12 let. Český národ byl tehdy celkem sjednocen, boje mezi Mladočechy a Staročechy už dávno odezněly a více méně všechen český lid s nadějí pohlížel do budoucna, na uskutečnění dávného snu – znovunabytí samostatnosti ztracené bělohorskou bitvou před 300 lety. Za první války nebyl život lehký, v posledních válečných letech vážlo silně zásobování a těžko se shánělo jídlo. Živě se pamatuji na zveřejnění 14 Wilsonových bodů, tolik nám slibujících a přinášejících, i na památný slavný 28. říjen 1918, kdy promluvil snad celý národ jedněmi ústy, ten podivuhodný národ, který téměř zanikl po 30leté válce, kdy českou řeč mluvilo prý jen 2 000 lidí a který se neuvěřitelným zázrakem vzkřísil vlastními silami a rychle pak rostl vedle souběžně se vyvíjejícího národa slovenského. Maturoval jsem již ve svobodné republice r. 1920 a po kratším váhání jsem se dal zapsat na lékařskou fakultu Karlovy university v Praze. Dříve bych však rád řekl několik slov o svých přátelích. Kromě rodičů jsou přece nejvýznamnější složkou při utváření mladické povahy a mimo rodiče a učitele mají největší vliv na mladého člověka! Z obecné školy mi bližší přátelé nezůstali. Bartoníček, Smolík, Engstler, Parthoň, František Malý – zůstávají již spíše jmény i když za nimi dobře vidím jejich podobu. Přece jsem však netušil, že smutné verše vepsané mi tehdy jedním spolužákem do chlapeckého památníku, se doslova uskuteční: „Brzy nás, příteli, osud zlý rozdělí – místo mne jen řádky uzříš...“ A skutečně jsem pak Vinkelbaura (tak se jmenoval) už nikdy neviděl, podobně jako Šejnohu a ani nevím, co se s nimi stalo. Na medicínu z nich mě doprovázel jen sympatický a laskavý Elis. Opravdoví blízcí a nejstarší přátelé byli Kája Stretti, pozdější můj švagr a bratři Nušlové, František a Honda, synové známého universitního profesora astronoma. Poznali jsme se ještě před první válkou a prožili spolu mnoho nezapomenutelných chvil jako skauti. Utvořili jsme kroužek S – N (Stretti, Syllaba, Nušlové), do něhož jsme později přijali Janka Šustu. Naše gymnasiální třída byla dobře sjednocená a kamarádská: dosud se příležitostně scházíme, Vránek, Mírko Novák, dnes profesor filosofické fakulty, Zdeněk Novák, Solnař, Srba, Pixa, Pachlopník, Posedil, Dan Růžička i jiní z naší třídy. Otřesnou událostí byla pro nás předčasná a neuvěřitelná smrt nadaného spolužáka Františka Ningera, který se po maturitě nakazil střevní úplavicí a zemřel dříve, než se mohl dát zapsat a práva. Nejbližšími ze spolužáků se mi během doby stali Vladimír Špinar (později lékař tragicky zemřelý, jehož synovi jsem byl za kmotra), pak Rudolf Grünvald, rovněž zesnulý a hlavně o několik let starší), Fěda Kühn, s nímž mě pojí dosud úzké a ničím nezkalené přátelství, trvajícím přes půl století. Velké nadání Grünvaldovo se v pozdějším životě tolik neuplatnilo, kolik slibovalo – snad pro povahovou roztržitost, která mu bránila usměrnit a dokončit pracovní úkoly. Postupně studoval filosofii, teologii, historii, ale i obchodní praxi. Několik let žil v Americe a v Paříži. Na utváření mého vzdělání a mého životního názoru měli všichni tři značný vliv, i když jsem zůstal svůj a prověřoval si vše vlastními úsudky a zkušenostmi. Lékařství nás stu-

dovalo celkem 5 ze třídy (kromě mě Špinar, Hertík, Povondra, Matějka). Další okruh přátel mi přinesl skauting: Vašek Jelen, bratři Filipové - nejstarší z nich můj drahý švagr - bratři Sedlákové a Nušlové, Ivan Laichter a Ivan Herben, Prokop Drtina, Janek Šusta, Sláva Bursík, sourozenci Bukovanští, Luděk Zeman, Jiří Vítek a jiní a jiní. Velmi jsem si vždy cenil skautingu: učí pozorovat, milovat přírodu, pomáhat bližním - a být připraven. Často mně v životě pomohl! Gymnasiální léta! Doba kvasu, hledání, zmatků i extasy! Celá má generace horečně navštěvovala divadla i koncerty a čtla vše možné: kromě naší literatury z klasiků Lessinga, Goetha a Schillera v originále, ale též Grillparzera, Rossegra, Sudermanna, Hauptmana, z Angličanů Tomáše Hardyho, později Gallswothyho, Shawa, Wallpolea, Aldingtona, z Američanů Dreisera, Uptona Sinclaira a Sinclaira Lewise, později Hemingwaye a Steinbecka, u Francouzů Zolu, Flauberta, Maupassanta a hlavně Balzaca, Anatola France a Maurois, soustavně ruskou beletrii - Puškina, Gogola, Turgeněva, Gončarova, Tolstoje, Dostojevského, Andrejeva a ostatní. Na fakultě jsem během studií získal spíše kolegy, ale i přátele: sourozence Pavlečkovy, Bedřicha Hejdu, Františka Herlesa, staršího Josefa Charváta a později Foita. Studium lékařství však zabralo mnoho času a na přátelské styky nezbývalo dosti volných chvil. A pokud zbyly, pohltilo je studium cizích jazyků, němčiny, angličtiny, francouzštiny, a itaštiny i sledování krásné literatury. Poslední, pozdní, avšak velmi vřelý zástup přátel nastoupil až po ukončení studií. Většina z nich byla seskupena v kroužku „Národ“, který za druhé světové války zahájil ilegální protinacistickou činnost. Jednak finančně i morálně podporoval vdovy po popravených a ženy uvězněných, jednak připravoval program osvobození. V protokolu gestapa, který jsem v roce 1944 při druhém zatčení byl nucen podepsat, je uvedeno: „velezrada s pokusem o odtržení protektorátu Čechy - Morava od Velkoněmecké říše“. Po několikaleté činnosti jsme byli prozrazeni gestapu, zatčeni a odsouzeni jako „političtí zrádové Říše“. Popraveni byli z naší skupiny dr. František Šmakal s chotí Ivou, dr. Václav Náprstek a ve vězení zemřeli JUDr. Hora, dr. Z. Chytil a dr. Buchtela, na následky věznění Ing. Ladislav Bártl a později Bohumil Biebl. Přežili kromě mne prof. Jiří Horák, prof. Karel Štípl, Jan Jína (pozdější ministr), dr. Kamil Krofta, Rudolf Konrád, Vladimír Reneš, Jožka Filip, Ing. Čapek, Ing. Bedřich Klíma, MUDr. Jiří Scheiner, prof. Jan Bělehrádek a několik dalších. To však už časově předbím ve svém líčení. Značný vliv na můj duševní život měli také někteří přátelé mého otce: z lékařských kruhů profesori Eduard Babák a Kamil Lhoták, Karel Weigner a Josef Pelnář, MUDr. Bohuš Stretti a MUDr. Jaroslav Švácha a vinohradský lékař MUDr. Červenka, z nelékařů právník-filosof prof. JUDr. Emil Svoboda, sochař Hanuš Folkman a snad nejvíce prof. Šusta, známý historik, žák Gollův, za první republiky přechodně ministr vyučování; dovedl na společných prázdninách v Třeboni poutavě vyprávět zajímavosti z historie naší i světové. Mými učiteli na lékařské fakultě byli profesori Janošík, Weigner, Srdínko, Mareš, Růžička, Kučera (fyzik), Němec, Posejpal, Formánek, Hlava a Kimla na teorii, z kliniků Pelnář, Kukula, Rudolf Jedlička, Dejl, Lešr, Šamber-

ger, Heveroch, Slavík a Kabrhel. Kromě nich jsem hodně získával i od jejich pozdějších nástupců, hlavně Heřmana Šikla a Arnolda Jiráska i od žáků otcových a Pelnářových: Jaroslava Jedličky, Kamila Hennera, Klementa Webera, Bohumila Prusika a Josefa Charváta. Během studií jsem fiškusoval jak na klinice svého otce, kde mě zaučoval do perku-se a auskultace hlavně Klement Weber, tak na druhé interní klinice Pelnářové pod vedením Františka Vanýska. Některé přátelské styky a vztahy přetrvaly dodnes, z pražských lékařských kruhů hlavně k Hejdovi, Herlesovi, Charvátovi, Hlaváčkovi, Vondráčkovi, v uměleckých řadách k Viktoru a Jaromíru i Mariovi Strettiovým, Cyrilu Boudovi a manželům Žikešovým. Později byla navázána cenná přátelství s Koreckými, Arslanianovými, Holzerovými a s naší rozmilou Fanynkou. Udržela se v rostoucí síle stará, osvědčená a krásná přátelství s Štiplovými, s drahými manželi Horákovými, s Fédou Kühnem a manželi Nušlovými, v daleké cizině s Charlie Hollubem, manželi Krallovými v Bostonu a Annou Ogilvie v Edinburghu. Prázdniny! Co znamenalo a snad stále znamená toto kouzelné slovo pro duši a život dítěte i mladého člověka: toulky přírodou, snění, plány, extase... V útlém dětství krásné prázdniny v Bystřici u Benešova, rodišti mých rodičů. Procházky po hrázi bystrického rybníka, do líšeňské obory, nedalekého lesíka Lísku nebo na vzdálenější zříceninu Kozlí, k chvojenskému kostelíku a na Chlum či Neštětickou horu. O několik let později prázdniny v Sedmihorkách, rozkošných lázníčkách v Českém Ráji, kam také zajížděli cestovatel Kořenský, historikové Pekař a Šusta, profesori Weigner, Lhoták a Pelnář, mladý docent Odstrčil i medik Laufberger. Kouzelná zákoutí u Trosek, Viskře (lov otokárků a barvoměnek!), Kozáková. Anebo prázdniny v Třeboni s celou poesíí jižních Čech a později na Zvičíně u Králové Dvora s výlety na nedaleký Kumburk, Pecku, Tábor n. Lomnicí, do Miletína i do Krkonoš. Prázdniny v Novém Městě na Moravě, v Bílé v Beskydách a opakované zájezdy na Šumavu či do Krkonoš. Za první světové války jsme pak trávili prázdniny u příbuzných ve Všenorech a odtamtud podnikali výlety do okolí, na Waldek či Tejřov a Skreje nebo další zájezdy na Špičák s návštěvou Ostrého, Pancíře, Javora anebo do Janských Lázní, odkud jsme se vypravili poprvé na pěší túru do Krkonoš od Labského vodopádu k Sněžce a Obřím Dolem na Černou Horu. Můj otec miloval pěší túry a výstupy a není snad v Čechách a na Moravě kopec či hora, kterou bychom byli neslezli, buď sami nebo s výtečným chodcem profesorem Chodounským či Lhotákem. Roku 1913 nás rodiče vzali poprvé za hranice: přes Liniec, Salzburg do Terstu a Benátek, kde nás přítomný profesor Šusta poprvé seznamoval s veledíly italského malířského umění. Válka cestování přerušila, až 1919 jsem jel jako skaut pro naše české děti do Švýcar přes Rakousko za nádherného podzimního počasí. Roku 1920 po maturitě jsme podnikli velkou pěší túru v Solné Komoře a spolu s Jurkou Bukovanským, Jiřím Vítkem, Pavlem Anzenbacherem a Ludkem Zemanem vystoupili na Schfberg, Schmittenhöhe, Gerlosplatte. - 1922 jsme s rodiči byli na prázdninách v tyrolském Jenbachu a podnikli zejména nádhernou několikadenní pěší túru Karwendelských Alpách. Po

prvním rigorosu mi otec povolil dvouměsíční cestu po Itálii s měsíčním pobytem v Římě, s návštěvou Florencie, Perugia, Sieny, Neapole a Capri. Znovu jsem se seznamoval s italskou renesancí a italským barokem, a poprvé s antikou a starokřesťanskými katakombami. Vše to byly nezapomenutelně silné dojmy, zakončené prázdninovým pobytem v překrásném, idylickém slovinském Jezersku. Roku 1924 mě vzal otec s sebou do jižní Francie: Arles, Nimes, Toulouse, Montpellier, Avignon a zájezd do Pyrenejí (Lourdes, Circle de Gavarnie, St. Bertrand de Comminges a j.). na této cestě jsme také s otcem zajeli do Paříže, kde jsme se setkali s mou sestrou Miladou. Poprvé jsem tak vstoupil do tohoto podivuhodného velkoměsta! Na podzim 1926 – již po doktorátě – jsme s Cyrilem Boudou uspořádali krásný zájezd na hornoitalská jezera, odtud do Francie a do Švýcar. Jak snadno a levně se tehdy cestovalo! Přátelské styky jsem nevyčerpal: později přistoupili další přátelé, jako arch. O. Máca, prof. Poter, Karáskovi a jiní. Velká pracovní zatížení však velmi znesnadňovalo časté styky. Promoci jsem měl v březnu 1926 a zároveň při ní svou první veřejnou přednášku: „Psychické vlivy na autonomní systém nervový“. Zajímaly mě tehdy psychofysické vztahy a tento zájem se stal jednou z příčin, které mě po promoci zavedly na uvolněné místo asistenta fyziologického ústavu v Praze. Lákala mě také osobnost jeho přednosta, profesora Františka Mareše. Znal jsem ho dobře z jeho zajímavých, strhujících přednášek i z jeho spisů, hlavně několikadílné „Fysiologie“, kterou jsem několikrát přečetl i z knihy „Idealismus a realismus v přírodních vědách“. Zvláštní, pozoruhodná to kniha o noetických problémech z péra lékařského fyziologa, podrobný rozbor Kantovy filosofie i myšlenek pokantovských. Ve světové fyziologii tehdy soupeřila dvě křídla: mechanisticko-materialistické a neovitalistické, hlásané zejména známým německým biologem a myslitelem Drieschem. K neovitalistickému směru také patřil Mareš, podobně jako v Anglii slavný fyziolog Haldane. Než na tomto místě nemohu rozvádět zásady a myšlenky obou směrů. Mareš byl velebný zjev starozákonního proroka a hloubavého jihočecha, přesvědčující strhující řečník, vášnivý a nebezpečný odpůrce v diskusích. V profesorském sboru před první válkou a během ní byl uznávanou autoritou a na tehdejší mladou generaci měl velký vliv. Jeho veřejný projev v pantheonu musea za první války byl neohrožený a prorocký. Byl čestným, nekompromisním, za první války horoucně vlastenecky cítícím mužem. Bohužel na sklonku svého dlouhého života se však dopouštěl řady chyb a omylů, které mu byly po jeho smrti (zemřel za II. světové války) vytýkány a kterými si pokazil svou velkou reputaci a vážnost. Avšak příčiny a motivace jeho omylů byly jiné, než jak mu byly později oficiálně přisuzovány. Nebyly výsledkem a plodem jeho filosofického smýšlení – jak bylo mylně tvrzeno – nýbrž důsledkem jeho vášnivého temperamentu a na prosté praktické neznalosti lidí. Právě zmíněným již spisem Idealismus a realismus se Mareš dostal již před I. světovou válkou do vědeckého sporu s T. G. Masarykem. Mareš – idealista, Masaryk – realista. Kdežto však T. G. M. byl v tomto sporu – jako vůbec ve všem konání – věcný a neosobní, Mareš se nedovedl oprostít od pocitu uraženosti a po

celý svůj další život vášnivě zanevřel nejen na realismus, nýbrž i na Masaryka a na vše co s ním souviselo, na vše „hradní“, jak pak říkal. To se na př. už týkalo i sporu o Rukopisy, kde Mareš hájil jejich pravost proti důkazům Gebauerovým a Masarykovým. Nicméně po stránce čistě filosofické Marešovo pojetí Kantovy filosofie bylo patrně v lecčems správné. Měl jsem ostatně možnost a vzácné štěstí osobně s T. G. M. o některých těchto věcech hovořit. A v pozdních létech prý T. G. M. připouštěl, že se ve sporu o Kanta v některých bodech mýlil a že Marešův výklad byl někde přílehavější. To však vím už jen z z nezaručeného doslechu. Hlavní rozdíl mezi oběma mysliteli byl však ten, že Mareš zůstal teoretizujícím vědcem za katedrou bez pravé znalosti denního života, kdežto T. G. M. převáděl svou filosofii úspěšně do denní praxe a stal se opravdovým vůdcem národa. Mareš naproti tomu se dal snadno napálit mazaným chlapíkem a tak nepochybně bylo záměrně zneužito jeho jména a vážnosti Vlajkaři, kteří se k němu obratně vetřeli, aniž si Mareš jasně uvědomil co tento neblahý směr představuje a jaké škody může způsobit. V roce 1951 jsem byl neprávem osočen, že jsem v roce 1946 hájil svého učitele, aniž by bylo vůbec pochopeno a zváženo, co jsem na Marešovi hájil, co jsem uznával, ale v čem jsem s ním naprosto nesouhlasil a co jsem odsuzoval snad ještě více než jeho odpůrci, kteří ho snad ani neznali. Tehdy jsem poukazoval na Marešovo pojetí účeloslovného, teleologického výkladu přírodních jevů. Chtěl jsem opravit zaujatý a nespravedlivý názor na Mareše a rozlišit úrodnou brázdou, kterou vyoral v naší fyziologii a přírodovědě od jeho chybných a škodlivých myšlenek politických. Šlo mně jen a jen o akt spravedlivého a nezaujatého objektivního posouzení. Nesouhlasil jsem naprosto s Marešem-politikem, šel jsem tu za Masarykem a za Eduardem Benešem, ale respektoval jsem Marešovy zásluhy v českém lékařství a některé jeho názory noeticko-filosofické. Mluvil jsem poněkud déle o Marešovi, protože byl přes všechny omyly významnou naší osobností před první světovou válkou a za ní a krátce po ní, uznávanou našimi předními lékařskými představiteli - Hlavou, Thomayerem, Heverochem, Pelnářem a mým otcem - a přitom po své smrti, kdy už se nemohl hájit, postavou zkreslovanou, napadanou a mladé generaci málo známou. Musím se také zmínit o zcela originelních a vynikajících praktikách (dnes bychom řekli stážích), které Mareš ve svém ústavu zavedl a která tu byla po léta praktikována. Nejenže probouzela pozornost, zájem a nadšení o vědecký přístup myšlení, ale učila také logice a kritičnosti. Zájem o filosofii a o její vztah k lékařství mě také přiměl, že jsem soustavně chodil na přednášky na filosofické fakultě. Poslouchal jsem Krejčího, Zicha, Šerackého, trochu i Kozáka, ale nejvíce mě upoutal Vl. Hoppe. V mladých letech jsem studoval Kanta, Bergsona, Nietzscheho, trochu Schoppenhauera, Tagora a ovšem Masaryka i Marxův Kapitál. Politicky jsem nikdy nepracoval a neangažoval se stranicky. Byl jsem jen zapojen do skupiny kolem časopisu „Demokratický střed“, vydávaného Dr. Zdeňkem Chytilém a sdružující část naší inteligence. Avšak namáhavé a časově náročné studium lékařství a později vědecká výzkumná práce zabíraly všechnen čas. Kromě filosofie jsem se tehdy

velmi zajímavý o historii umění. Prostudoval jsem pečlivě šestisvazkové dílo Matějčkovy, knihy Mutherovy, které mi byly bližší než podobné francouzské práce Elie Faura, i řadu odborných monografií o umění z pera spisovatelů domácích i cizích. Na fyziologickém ústavu v Praze kromě mne tehdy pracovali Dr. Hons, František Karásek, můj ročníkový kolega, o něco starší Skládala a teprve později Skruta a Poupa. Roku 1928 jsem se dostal na rok do Anglie, do fyziologického ústavu Josefa Barcrofta v Cambridge. Josef Barcroft byl světově uznávaným fyziologem, nositelem Nobelovy ceny a přitom prostým, laskavým člověkem. Mě, neznámého 26letého doktora, srdečně přijal a vlastnoručně zaučil do methodiky plynových analys a i později se ke mně vždy přátelsky choval. Mám uschovaný jeho laskavý, mě doporučující dopis. Práce v jeho slavné laboratoři, kde současně působilo hodně cizinců ze všech koutů světa, byla pro mě ovšem novinkou. Postupně jsem se tam seznámil poprvé v životě s mladými doktory indickými, japonskými, čínskými a navázal dobrá přátelství. S profesorem Narciso Cordero z Filipín jsem si pak po řadu let dopisoval, stýkal jsem se s francouzským Abelousem, Němcem Lemmelem a ovšem s Angličany i Američany. V cambridgeském fyziologickém ústavu trvale působil také Adrian, pozdější slavný neurofyziolog a nositel Nobelovy ceny a Anrep, žák Pavlovův. Anrep do Anglie emigroval. Byl vynikajícím experimentátorem a dovedl během několika minut vypreparovat třeba brániční nerv nebo zavést kanylu do ductus pancreaticus u pokusného psa apod. Prodělával jsem také jeho velmi navštěvovaný kurs operační techniky u zvířat. Anrep rovněž přeložil do angličtiny rozsáhlé Pavlovovo dílo o podmíněných reflexech (vyšlo roku 1928), čímž je uvedl v bližší známost v anglosaském světě. Dílo mě zaujalo a pod jeho vlivem jsem připadl na myšlenku sledovat glykemickou křivku a respirační kvocient po sacharinu. Skutečně jsem zjistil po podání sacharinu u králíků i u lidí reaktivní hyperglykémii, kterou jsem vysvětloval podmíněně reflektoricky sladkou chutí. V práci jsem pak pokračoval i v londýnském Guy's hospital u dr. Poultona. V jiné nemocnici, v St. Thomas's hospital – naproti parlamentu – jsem pracoval na jiných problémech společně se svým vrstevníkem, Georgem Pickeringem, který se později stal „Regius professor“ v Oxfordu. V Cambridge jsem se ještě seznámil s Harisonem (autorem známého textbooku o vnitřním lékařství) a Robinsonem. Oba byli Američané. Společně jsme studovali pokusně chování kyslíkové kapacity krve po krátkodobém tělesném cvičení. Protože jsme zároveň sami sobě byli zkušebními projekty, jednoho večera jsem při pokusu během vdechování směsi chudé kyslíkem ztratil vědomí a nahnal tím oběma spoluautorům hodně strachu! Práce byla pak uveřejněna v anglickém Journal of Physiology. Svě výsledky o vlivu sacharinu jsem o rok později přednesl na mezinárodním fyziologickém sjezdu v Bostonu, kde jsem měl také možnost osobně poznat Pavlova a řadu významných fyziologických pracovníků z celého světa. Svou práci o sacharinu jsem vlastně vyslovil praktický doklad směru označovaného o čtvrt století později jako kortikoviscerální teorie. V Americe a v Kanadě jsme byli pohromadě s docentem Drastichem z Brna

a s Richardem Foitem, a s prof. B. Němcem a dr. Kříženeckým. Tam i zpět jsme jeli ovšem lodí a zažili mnoho pěkných chvil. Pobyt v Anglii pro mě znamenal pro celý další život: líbil se mi kladný přístup a postup práce, solidnost prostředí, věcné jednání anglických kolegů, pevná přátelství – a vedle toho romantika anglické krajiny, hornatý Wales, velkolepé Skotsko, smysl pro tradici a vůbec celé chápání života – to vše mi zůstalo trvalým celoživotním přínosem znovu oživeným při mé další návštěvě, k níž došlo kupodivu a bohužel až po čtyřiceti letech, kdy jsem v roce 1966 přednášel v Oxfordu a byl po několik dnů se svou ženou hostem dávného přítele, nyní Sira George Pickeringa. V téže době jsem přednášel v Edinburghu a byli jsme hosty druhého přítele, známého pathologa dr. Ogilvie, brzy na to tragicky zesnulého u nás v Luhačovicích. Slavnostní banket v starobylé Royal College of Physicians v Edinburghu s celou tradiční ceremonií byl pro nás nezvyklým zážitkem, podobně jako byla večeře v oxfordské koleji s profesorským sborem a se zčernalými portréty slavných žáků koleje na stěnách. Má práce ve fyziologickém ústavu v Praze byla celkem náhle přerušena na rozhraní roků 1930/1931 a to z několika příčin: předně nečekaně zemřel můj otec na samém konci roku 1930, když několik let před tím náhle skonal otcův přítel, Eduard Babák, vynikající žák Marešův, světová kapacita v oboru srovnávací fyziologie dýchání. Babák, zakladatel a první rektor Masarykovy university v Brně, designovaný nástupce Marešův, koncipoval velkoryse nově budovaný fyziologický ústav v Praze a počítal se mnou pro jedno odvětví ústavu, a to klinické fyziologie smyslů a psychofyziologie. Stolicí fyziologie po Marešovi místo zesnulého Babáka pak dostal mladší Marešův žák Hanák, tehdy profesor fyziologie v Bratislavě, brzy však rovněž tragicky zesnulý na břišní tyfus získaný při návštěvě Sovětského Svazu. Hanák byl průměrný dobrý pracovník, avšak mnohem omezenějšího formátu než velkorysý Babák, pro jehož moderní a originální velkou koncepci neměl pochopení. Nezbylo mi proto, než po pěti letech práce fyziologický ústav opustit. Publikoval jsem odtamtud několik prací, zejména o sympatickém nervstvu a krevních plynech. Tehdy, po všech stránkách pro mě těžké době, přijal mě v roce 1931 za asistenta nejprve nehonorovaného, později honorovaného, profesor Pelnář na II. interní kliniku v Praze. Pracoviště nebylo pro mě nové, vždyť jsem tam působil jako fiškus ve skupině asistenta Františka Vanýska a měl tam přátelské vztahy jak k starším kolegům – Charvátovi, Volicerovi, Gjuriciovi, Herlesovi, Vančurovi – tak k mým vrstevníkům Hejdovi, Věšínovi, Teisingerovi a mladšímu Mathonovi. Zapadl jsem proto rychle to tamního pracovního teamu tím spíše, že prof. Pelnář měl pro mé fyziologické zaměření velké pochopení. Po čtyřleté práci na klinice mě Pelnář vybídl k habilitaci. Jako habilitační práci jsem roku 1934 předložil monografii o minutovém srdečním objemu. Šlo o novou moderní methodiku (nekrvavou), zavedenou krátce před tím do fyziologie Američanem Grollmanem. Na klinice u lidí ji tehdy zatím nikdo přede mnou nepoužil. Pracovali jsme na ní nejprve s B. Hejdou a uplatnil jsem tu své gasometrické zkušenosti z Anglie. Naše klinické výsledky, pokud vím, byly tehdy první

na světě. U celé řady chorobných stavů jsme měli vůbec prioritu - jak cituje a uznává ve své mnohem pozdější monografii I Fejfar. Prováděl jsem tehdy komplexní vyšetření, a to plynů alveolárních i krevních, z krve žilné i tepenné, pak alkalickou rezervu, pH krve a minutový objem srdeční. Vyšetření u jednoho nemocného trvalo 6 - 8 hodin. Své výsledky jsem také přednesl na sjezdu v Poznani, pak v Tübingen i jinde. Habilitační řízení proběhlo hladce na podzim 1934 a v lednu 1935 následujícího roku jsem odjel na půl roku do Paříže na francouzské stipendium. Pracoval jsem tam u známého hepatologa, profesora Noëla Fiessingera, ale pilně jsem též navštěvoval jiná pracoviště, hlavně diabetologické Ratheryho, gastroenterologické Gutmanovo, Benzaudeovo a Carnotovo. Život v předválečné Paříži, kde jsem pobyl současně s Piťhovými, Kruťou, Herfortem, Kuthanem a Fillo - byl překrásný. Paříž tehdy byla nejlevnějším evropským velkoměstem: studentský pokojík stál měsíčně 200 - 400 franků, skromný oběd 3 - 4 franky - a frank platil 80 našich haléřů! Obdržet cestovní pas a příslušné visum bylo záležitostí 24 hodin! Paříž jsem již dobře znal z několika svých předchozích pobytů a vychutnával veškerá její kouzla nejen po stránce odborné, nýbrž i umělecké a všeobecně kulturní. Jediné prostředí s pulsujícím životem národním a mezinárodním, světová musea, výstavy, koncerty a divadla, široké prospekty i intimní zákoutí, paláce, bulváry i úzké uličky, parky, kostely a nábřeží Seiny... Fiessinger, Elsasan, spojoval v sobě galský esprit a elán s německou důkladností. Zapojil jsem se do jeho pracovního kolektivu: prováděly se tam jaterní perfuse u psů a já určoval při tom obsah kyslíku v promývané krvi arteriální, vrátnicové i žilné ve v.hepatica a z rozdílu pak přepočítával spotřebu kyslíku v promývaných játrech za různých pokusných podmínek. Fiessinger, zprvu poněkud odměřený vůči neznámému cizinci, roztál, když jsem mu předložil svou hotovou a francouzsky napsanou práci, uveřejněnou pak v Journal de Physiologie et Pathologie. Od té doby mi byl velmi nakloněn, navštívil též Prahu a stal se upřímným přítelem Československa. Postavení pařížských profesorů bylo tehdy ovšem jiné než u nás. Byli to grandseigneuri s vysokými honoráři a nemalými příjmy. Říkalo se například, že Fiessinger - ač naprosto sám nebyl obchodně zaměřen - obdržel za konsiliární návštěvu k Ataturovi předválečných 100.000 franků. Válku Fiessinger přežil, zemřel však brzy po ní náhle při výkonu svého povolání mozkovou mrtvicí, podobně jako Josef Barcroft. Po návratu z Paříže jsem se stal nehonorovaným asistentem na Pelnářově klinice. To byl za I.republiky obvyklý postup: po habilitaci pracoval docent vědecky zdarma na klinice celé dopoledne asi po 6 hodin, aby tak uvolnil placené místo mladším kolegům. Na živobytí si pak musel vydělávat odpolední praxí (soukromou), zpravidla 2krát či 3krát do týdne ovšem platil výdělkovou daň. Tak jsem pracoval i já. Tento systém umožňoval zachování rozsáhlého a objemného vědeckého kádry: tak na Pelnářově klinice pracovalo v letech 1922 - 1938 každoročně až 50 vědeckých pracovníků včetně 2 - 3 mimořádných profesorů (Cmunta, Prusíka, a později Charváta), asi 14 docentů, několika placených a mnoha neplacených asistentů, demonstrátorů, vě-

deckých sil a fiškusů. O výběru vhodných pracovníků a o případné rehabilitaci rozhodoval přednosta kliniky. On navrhoval kandidáty pro rehabilitaci a další postup. Profesorský sbor pak zpravidla - i když ne vždy - návrhy akceptoval. Nehabilitovaní lékaři se po určité době ucházeli o místa primářská anebo pracovali v pokladenské, závodní nebo soukromé praxi. Ve čtyřech letních měsících jsem v letech 1932 - 1938 působil v Karlových Varech. I to bylo součástí Pelnářova plánu: jednak postavit lázeňské lékařství z obchodního zaměření spíše na vědeckou základnu a jednak je také počesťovat. Proto Pelnář poslal Pirchana do Jáchymova, Šimka do Františkových, Vančuru do Mariánských Lázní, Hejdu do Bohdanče a pak Luhačovic, mě do Karlových Varů. Tam jsem pracoval nejprve společně s dávno tam usedlým lékařem, dr. Milanem Mixou, který se mi brzy stal otcovským přítelem. Byl to velmi zkušený praktik a ve své době znamenitý lázeňský lékař s výtečnou erudicí. Pracoval začátkem století na různých klinikách, pak v Paříži a také půl roku v předválečném Rusku u Pavlova. V Karlových Varech jsem měl bohatou příležitost seznámit se s rozmanitými akutními chorobnými stavy. Ve dne v noci jsem ošetřoval žlučové a ledvinové koliky, občas akutní pankreatidy, srdeční infarkty, vzácně ileus a trombózu mesaraiiky. Získával jsem tak hodně praktických zkušeností v diferenciální diagnostice i léčbě těchto akutních stavů a doplňoval své znalosti klinické. I po stránce vědecké šlo těžit z bohatého seznamu nemocných a tak vznikly práce o latentních cholecystopatiích a o průběhu a lázeňské léčbě úplavice cukrové. Dr. Mixa se svou bystrou a vzdělanou chotí hostili ve svém bytě mnoho domácích i zahraničních pacientů a utvořili kolem sebe jedinečné přátelské a společenské prostředí. Zároveň jsem však právě v Karlových varech mohl dobře pozorovat, jak se stahují politická mračna nad bezbrannou a neschopnou Evropou. Ordneři s hákovými kříži se častěji a častěji srocovali na hranicích i v pohraničí a jejich bojové písně zněly stále výhrůžněji. Přesto jsem v posledních předválečných letech mohl ještě podniknout některé vědecké i rekreační cesty spojené s návštěvou cizích klinik a ústavů: do Paříže, Vídně, Švýcar, Itálie, Jugoslávie, Bulharska, Řecka, Turecka a Polska. Vypuknutí druhé světové války vše zastavilo. Začátek války byl pro valnou většinu Čechů úlevou a známkou naděje i víry v možnost lepších dnů a osvobození, i když jsme tehdy nemohli odhadnout, co vše nás očekává, jak dlouho a v jakém utrpení budeme muset ještě žít! Uvědomovali jsme si však, že jedine světová válka - i když za cenu obrovských obětí - může zlomit nacistickou nadvládu dříve než nás rozdrtí. - V červnu 1940 jsem byl poprvé zatčen gestapem a uvězněn v samovazbě pankrácké trestnice. Když nás tři - dr. Jínu, dr. Vodseďálka a mě - gestapácká mercedeska odvážela z „Pečkárný“ na Pankrác, srazila se v plné rychlosti s rychle sjíždějící tramvají. Ačkoli jsem seděl právě na postižené straně vozu, zázrakem nic vážného se mi nestalo. V tom jsem tehdy spatřoval příznivé znamení. Za to jsem si však nikdy před tím nepředstavil, jakou hrůzu může znamenat samovazba - zejména u gestapa. A nikdo to nepochopí, kdo takové vězení sám neprodělal! Nevědět, co a kolik gestapo ví, nevědět, jak dlouho bude věznění trvat

- zda měsíce či roky či zda vůbec kdy vysvitne světlo svobody! Dnes se ovšem všechno zdá snazší než tehdy, v izolaci temné kobky, v těžkých dobách, kdy právě padla Paříž a kdy nacistické přesile a zbesilosti čelila jediné samotná a nepřipravená Anglie - tu bylo třeba sebrat a zmobilizovat veškerou morální sílu, aby vězeň nepropadl zoufalství a beznaději. Psal jsem své dojmy potajmu vlastní krví, získanou zrezavělým špendlíkem, který v podlahové rýze unikl pátravému zraku bedlivého bachaře. Krví a bílou zubní pastou jsem také natřel šachové figurky, které jsem si uhnětl ze zbytků plesnivého chleba. V přetěžkých chvílích mi byl oporou vězeň ze sousední cely, nezapomenutelný major letectva Hamšík, později nacisty popravený. Statečný a krásný muž fyzicky i duševně. Nikdy jsem s ním nemluvil jinak než přes zeď vyfukáváním Morseovy abecedy, v níž jsme se oba tak vycvičili, že jsme klepali stejně rychle jako bychom spolu mluvili a sdělili si tak celý běh svých životních poutí. Jednou nás při tom chytil jeden z nejhorších bachařů, který se potichu v bačkorách připlížil podle cel a slídlil špehýrkou. Oba nás ztloukl, ale nedostal z nás ani slovo. Konečně jednoho rána mi bylo spěšně oznámeno, že po dvouměsíční samovazbě se mám dostavit k výslechu. A jak často u gestapa, tak i tentokrát zahrála úloha náhoda, tedy výjimečně v příznivém světle. Vyslýchajícím komisařem byl totiž mladý německý medik. Choval se nečekaně slušně a hned na počátku výslechu mi prozradil, že budu téhož dne propuštěn pro nedostatek důkazů. Toto potěšující sdělení pochopitelně pro mě mnoho znamenalo při šesti hodinovém výslechu a usměrnilo i mé odpovědi. A tak jsem se šťastně dostal na svobodu, sice vyhublý (zhubl jsem více než 20 kg!), avšak již při jízdě tramvají z Pankráce domů šťastný. A obědvat u bílé prostřeného domácího stolu, ležet ve vlastní posteli, mluvit s lidmi - to vše se mi zdálo vrcholem blaha! Během okupace jsem se v roce 1942 oženil s vzácnou a drahou mi manželkou Boženou, která pak statečně se mnou snášela krušné doby válečné i mé druhé zatčení gestapem na podzim 1944. Situace byla jiná než při prvním věznění: politicky výhledově slibnější, ale vyslýchající komisař (Giesewetr) sadistický, bachaři surovější a jídla málo. V těsné cele jsme byli namačkání tři až čtyři. Výslechy tvrdé, mlácené oloveným kabelem. Z Pankráce nás pak dopravili na jaře 1945 do Malé Pevnosti terezínské. Tam jsem pak prožil tři zlé měsíce až do konce války, viděl a zažil tam neuvěřitelná zvěrstva a zrůdné až apokalyptické scény nelidskosti a ukrutnosti. Nakonec ke všem bédám se v táboře rozmohly zavlečené epidemie dysenterie, břišního i skvrnitého tyfu! Denně umírali kamarádi kolem mně, denně bylo naskládáno na 50 vyzábělých mrtvol u márnice opodál hromádek jejich ubohých vězeňských svršků, v nichž jako v mraveništi se hemžily tisíce vši přenášejících dále skvrnivku.... a já, přes značnou expozici - vždyť denně jsem prolézal po čtyřech zavšivené palandy cel a ošetřoval nakažené - jsem jako zázrakem neonemocněl. Domů jsem se dostal až 12. května, kdy už byl v Praze klid. A tak přes opětovné výhrůžné ujišťování gestapa, že nikdo se nedostal z jeho sevření, kdo v jeho spárech uvízl podruhé, jsem se přece jen šťastně vrátil domů, več jsem ostatně od počátku pevně věřil. Odmítl jsem tehdy jakoukoli fi-

nanční odměnu státem mi nabízenou - ač ztráty na majetku jsme prodělali veliké a po náletu se nám zřítil v bytě strop a rozbila všechna okna i několik dveří! Považoval jsem však svou protinacistickou činnost za samozřejmou národní povinnost. A tak zatímco mnozí vynášeli do popředí své tzv.zásluhy, v mých očích nejednou pochybné nebo nepatrné, sám jsem se stáhl do pozadí. Přičilo se mi blýskat se svými zásluhami a využívat jich pro obohacení nebo získání posice a moci. - Snad bych měl přece však uvést aspoň jednu svou zásluhu; nikdy jsem ji však nezveřejnil a z ní neprofitoval. Když koncem dubna 1945 začly řádit v Malé Pevnosti infekční epidemie, naskytla se možnost využít situace v prospěch vězňů a zdůvodněním potřebné isolační karantény docílit uvolnění několika cel a tím předčasného propuštění více než tisíce vězňů. Byl v tom však háček: s návrhem bylo nutno předstoupit před obávaného velitele tábora, Obersturmbannführera Jäckla, nazývaného Pindou a to si netroufali ani jeho vlastní esesáci. Tolik se báli jeho pověstné síly a nevypočitatelné vznětlivosti. Po zvážení celé situace jsem se odhodlal přednést mu požadavek propuštění a riskoval tím vlastní bezpečnost i život. „Pinda“ sice zahřměl, ale ani mě neuhodil a dobrá věc se nakonec podařila: výbornému vrchnímu „kápovi“ Mirko Charvátovi a mně se tak poštětilo docílit propuštění asi 1100 vězňů, mezi nimi několika set žen. Mnohým z nich byl tak zachráněn život předčasným propuštěním v době, kdy nejvíce začla řádit skvrnivka. M. Charvát byl bývalým důstojníkem čsl.generálního štábu. - Sám jsem se na listinu navržených k propuštění nevěpsal, ač jsem mohl a byl k tomu nepřímou vyzván. Chtěl jsem však vytrvat do konce a neopustit zbylé kamarády. - V Malé Pevnosti jsem také ošetřoval několik anglických i francouzských politických vězňů. Velmi mě potěšilo poděkování francouzského ministra pro repatriaci politických vězňů. Po dlouhou dobu to bylo jediné veřejné uznání, které se mi dostalo. Teprve později mi byl udělen Čsl. válečný kříž, který bohužel byl však leckdy udělován i jedincům bez zvláštních zásluh. Nepotrpěl jsem si však na vyznamenání a jen jsem si někdy v skrytu povzdechl slovy Cyranovými: „Nosit v nitru své elegance květ“. Tím vším, co tu uvádím, se nechci vynášet, nenadsazuji, líčím jen objektivně některé události a skutečnosti, jak se opravdu sebehly. Ostatně mnoho neznámých hrdinů během okupace vykonalo podstatně více a vytrpělo nesrovnatelně více, aniž by jejich jména byla vůbec kde uvedena: buď zemřeli nepoznání ve vězeních nebo dosud žijí v soukromí, aniž by se dožadovali uznání. To je ale osud stíhající slušné lidi všech dob a ve všech zemích. - Po osvobození v roce 1945 mi nečekaně bylo nabídnuto uprázdněné místo přednosta interního oddělení vinohradské nemocnice, kde byl tehdy ředitelem primář MUDr. Jindřich Wagner a kde z dnešních přednostů pracovali už tehdy Emerich Polák, Vladimír Hlaváček, J. Štolz. V roce 1948 byl nucen odejít docent Tachezy, několik kolegů zemřelo: Tománek, Šebek, Knobloch, Janků a později Burian. - A na vinohradském interním oddělení, přeměněném v roce 1954 na interní kliniku lékařské hygienické fakulty, jsem pak působil po 25 let až dodnes, od roku 1946 jako mimořádný, od roku 1954 jako řádný profesor.

Několik desítek lékařů se na naší klinice vystřídalo a vyškolilo, někteří pobýli krátce, jiné déle, dokonce po řadu let. Vzpomínám jen na některé z nich: Em. Macháčka, Neumanna, Suškovou, Rozkovce, Starostu, Krčilkovou, Totuškovou, Dvořáčka, Karla Fišera, Rotrekla, Mackiewičovou, Stopkovou, Hamplovou, Jitku Petříkovou, Růžkovou. Někteří odešli do ciziny: Durek, Králová, Ehrlich, Šlechta, Skamenová, Vichnerová, Schreiber, Lochař a můj spolupracovník Opplt. - Pracovní podmínky na našem pracovišti nebyly vždy snadné, naopak někdy velmi neutěšené. Lékařů bylo málo, přístroje takřka žádné. Svůj vlastní elektrokardiografický přístroj jsem byl nucen dát na kliniku k dispozici, abychom vůbec mohli pracovat. Během doby pochopitelně vzal za své, podobně jako moje diathermie a rentgenový přístroj. Přirozeně nikdo mi nepoděkoval. Nelpěl jsem nikdy na majetku, avšak přeče jen ten, kdo si musel v mládí mnoho šetřit na vybavení vlastní ordinace, pochopí, jak jsem se v duchu s těmito věcmi loučil! Vždyť byly součástí mého života a pracovního úsilí! Veškeré žádosti, prosby, urgency, intervence a naléhání o lepší vybavení kliniky zůstávaly (úmyslně?) nepovšimnuty. V tzv.době deformací vše se přeče řešilo jen jednostranně. I vědecké cesty do ciziny byly podle určitého kříže někomu opakovaně a hladce povolovány a jiným bezdůvodně odmítány. Ke kolika neodpustitelným chybám a škodám tehdy docházelo! - Ostatně někteří z vás, kteří jste tehdy na kliniku přišli, se sami pamatujete na naše obtíže. Mohli jsme všichni vykonat mnohem více, kdyby nám nebylo házeno tolik klacků pod nohy, většinou z nepochopení, neinformovanosti, omezenosti, nevšímavosti, tuposti a závisti! V posledních deseti letech se rozbourená hladina poněkud a na čas uklidnila a našemu milému kolektivu bylo dopřáno, aby se zkonsolidoval. A tu bych vám všem chtěl poděkovat za dlouholetou spolupráci. Nebylo nikdy mezi námi vážnějších rozporů. Přírostli jste mi k srdci. Někteří z vás mi někdy snad trochu zazlívali, že jsem nebyl dost tvrdý a přísný přednosta. Ano, snad je to pravda. Snad jsem někdy mohl či měl být přísnější, ale to se jaksí přičilo mému založení. Každý z nás je jiný. Měl jsem vždy za to, že povinnost jakéhokoli druhu je samozřejmostí, k níž nikdo nemá a nemusí být donucován. Chtěl jsem přesvědčovat nikoli z posice moci, nýbrž v duchu vzájemného porozumění. Nepotrpěl jsem si na zdůrazňovanou osobní prestiž, tak běžnou u německých kolegů. Na klinice jsem nechtěl vydupávat disciplínu křikem a strohými rozkazy. Cítil jsem se prostě jako první mezi rovnými. Jsem přesvědčen, že v moderní klinice neučí jen přednosta, učí se všichni od všech, jeden od druhého a to je právě v klinickém životě tak krásné. Učí se i lékař od nemocného, i od sestry a věřím, že dobrá zkušená sestra-ošetřovatelka je stejně cennou pracovní silou na klinice jako lékař, ba mnohdy i cennější. Vážil jsem si vždy velice a vážím si sestry a jejich práce. Snad též vlivem toho, co jsem v tomto směru viděl doma (od svého otce, od prof. Rudolfa Jedličky, Weignera, Arnoalda Jirásky) i v cizině, hlavně angloamerické. To vše je mé vlastní credo o moderní klinice, chcete-li o klinice zítřka, o klinice budoucnosti. Proto ne dost pochopitelným a smutným překvapením pro mě bylo, když jsem se doslechl, že jeden z mých spolupra-

covníků, kterého jsem měl rád a na jehož oddanost jsem věřil, se prý vyjádřil, že „práci, kterou jsem na klinice vykonal, by byl zastal kdokoli jiný.....“ Nepostřehl můj přínos? Neuvědomil si, co jsem do klinického myšlení a konání přinesl? Neporozuměl mému snažení? Proč? Z pouhého nepochopení či závisti? Anebo se sám v sobě mýlím? Přeceňuje se? Nikdy jsem nepřemýšlel mnoho o sobě, spíše o své práci a o vytyčených úkolech a cílech, kterých jsem se snažil dosáhnout. Mýlil jsem se ve významu a ceně těchto cílů či v hodnotě, jak jsem je v daných, skromných a snad úmyslně oklešovaných podmínkách realizovat mohl? Útěchou a opačným ujištěním, že bagatelizující úsudek mladšího spolupracovníka byl snad přece jen mylným a nedoceňujícím, jsou krásné dopisy, které jsem dostával od žáků, učitelů i přátel - domácích i zahraničních. A přece... zůstalo trochu smutku v duši, kam ukápla kapka jedu... Záleží ovšem na kritériích...V mládí si mnohý z nás představoval, že se mu podaří velký objev... Objevit průvodce rakoviny, bělokrevnosti... Ano, při srovnání mladických snů a výtěžků celoživotní práce ovšem se jeví vykonané dílo jako nedostatečné torso... Na druhé straně však všichni víme, jak epochálních objevů je v dnešním lékařství po zřídku a to i v bohatých zemích, kde podmínky pracovní jsou nesrovnatelně snazší! Vědecký pracovník malého národa si musí v čas doznat a uvědomit, které z vytyčených cílů jsou uskutečnitelné a které jsou pro národ nutné. Postavení a úkoly universitního učitele na lékařských fakultách jsou u nás těžší než v mnohých vyspělých zemích. U nás v osobě universitního učitele jsou sdruženy alespoň čtyři hlavní funkce: výzkumně - badatelská, učitelská, léčitelská a administrativní - nehledě k úloze obecně kulturní a společenské. Každá z těchto funkcí by vlastně vyžadovala jednoho celého člověka, měly-li být úkoly s tím spojené prováděny optimálně a k plné vlastní spokojenosti. Věnuje-li se přednosta převážně nebo jediné stránce léčitelské a administrativní, může být vynikajícím primářem, ale nikoli universitním učitelem s úkoly badacími a pedagogickými. A k nim přistupují ještě naléhavé úkoly organizační, povahy celostátní apod. Vezměme např. jen činnost učitelskou: nejde přece jen o to, sdělovat své zkušenosti a poznatky. Vysokoškolský učitel musí studenty naučit také pozorovat, vědecky logicky myslet a odborně se vyjadřovat! A především: má v nich vzbudit o obor zájem, či spíše nadšení a zvědavost a utvrdit je v přesvědčení, že skromnost a vědecká poctivost jsou nezbytnými a stálými vlastnostmi jak vědeckého pracovníka, tak lékaře ve všech dobách... a že pravda ve vědě na konec vždy zvítězí..... Universitní profesor má prostě být příkladnou osobností. V cizině dnes jednotlivé uváděné funkce byly mnohdy rozvrženy na několik pracovníků, u nás bylo možno vše obstojně zastat jen díky dobré spolupráci mých zástupců. V duchu si reviduji, co jsem během svého působení na klinice mohl vykonat. Vypracoval jsem původní, nově koncipovanou interní propedeutiku a uveřejnil o ní kolektivní monografii (a později Scripta). Kniha stále slouží při výuce na různých československých pracovištích. Z vlastní výzkumné práce vzpomínám na práce z doby předválečné i poválečné: o krevních plynech, o vlastním indexu dušnosti

z poměru kyslíkové nabídky a spotřeby, práci o minutovém objemu srdečním, studie o jaterních chorobách (např. o primární biliární cholangiolitické hepatitis a cirhóze v době, kdy tato nosologická jednotka se teprve rodila), o různých formách chronické hepatitis, o jaterním kómatu, o spotřebě kyslíku v játrech, dále o prediabetu, diabetické nefropatii a retinopatii, diabetickém kómatu, diabetické mikroangiopatii a jiná a jiná themata. V celku jde asi o 180 publikací a o stovku referátů na půdě domácí a asi přes 40 referátů v zahraničí. A k tomu přistupuje přes 60 posudků a oponentur, návrhy na habilitace a profesury. Kolik jen tohle je tisíců pracovních hodin - a většinou po tzv. pracovním čase, po večerech, sobotách a nedělích..... Jen oponentury disertačních, kandidátských, doktorských a habilitačních prací! A to vše konáno z valné části zadarmo. Chtěl jsem však svými posudky povzbudit mladé kolegy k vědecké práci a zároveň jim polepšit jejich finanční základnu. Jak rádo se na to vše u nás zapomíná - a my všichni jsme příliš ukáznění a skromní, než abychom i tuto nikoli zanedbatelnou pracovní činnost vyzdvihovali! A což teprve přednášky pro studenty! Od roku 1935 jsem přednášel studentům - s výjimkou válečných let zavřené university - až do letošního roku. Přednášel jsem rád, vždy zpaměti, snažil jsem se upozornit na důležité. Přednášky jsem každoročně doplňoval a vylepšoval. Pokud také vím, byly přednášky z naší kliniky hodnoceny jako jedny z nejlepších na celé fakultě a ne jeden dopis, psaný mi po letech mým bývalým posluchačem, je toho svědectvím i tichým zadostiučiněním, neboť fakulta se nikdy nestarala o to, aby projevila jakékoli uznání. Nevím vůbec, zda ji skutečný vědecký život na klinikách zajímal... Další mou snahou vždy bylo pomoci nemocným. Vcítoval jsem se do jejich rozpoložení, snažil se pochopit jejich nitro a chápat jejich obavy, úzkosti i malé prohřešky. A kde nebyla už možná pomoc odborně lékařská, chtěl jsem alespoň slovem zmírnit jejich trápení. Lékařské povolání jsem nikdy nepojímal jako obchodní záležitost. Peníze mi byly vždy prostředkem, nikdy účelem. Ostatně jsem je mnohonásobně vrátil nákupem lékařských knih a časopisů a výlohami spojenými se špatně placenými služebními a studijními cestami, atd. Měl jsem vždy, za všech okolností a situací, před sebou několik hlavních cílů: snažil jsem se podle svých sil a možností přispět k tomu, aby československé vnitřní lékařství a československá diabetologie se dostaly na evropskou výši, aby se stále vyzouvaly z domácích střeviců. O to jsem se snažil svými publikacemi, monografiemi, četnými projevy na různých zahraničních sjezdech a pracovištích v Evropě, Americe, Kanadě. Při tom mi šlo vždy o úspěchy naší vlasti, o úspěchy odborné, obecně kulturní i společenské. Nikoli o osobní prospěch. Vědecký pracovník má být v cizině kulturním vyslancem svého národa. Proto jsem se od dětství učil cizím řečem. - V těsné spolupráci s Vančurou, Riedlem, Šmahalem, Herlesem, Luklem, Horákem, Pojerem, Štejfou, Polčákem, Ondřejíčkou, Holománěm a ostatními se nám podařilo přivést k rozkvětu čl. Internistickou společnost, již po řadu let předsedám a která má dnes přes 3 000 členů. Kromě toho s Foitem, B. Hejdou, Sieberovou, Dubem, Korcem, Roštilapilem, Svobodou, Skamenovou, Op-

pltem, Zrůstovou, Jar. Rybkou, Šimurdou, Horním, Dolejší i ostatními diabetology jsem mohl položit dobré základy čl. Společnosti diabetologické a navázat mezinárodní vztahy a přátelství. Milí přátelé, přehlédl jsem před vámi část svého života. Životní pouť vědeckého pracovníka a lékaře se zdá na první pohled sušší a jednodušší než třeba život umělce. Denní pohroužení v knihách, psaní u pracovního stolu, pozorování, experimenty, vyšetřování a léčení nemocných..... A přece je to život bohatý, i když plný odříkání, pestrý svým konkrétním stykem s lidmi nejrůznějších vrstev, povolání a povah a život přinášející sladké pocity zadostiučinění při záchraně života nebo zmírnění lidského utrpení! A proto jsem měl své povolání rád a vždy bych je patrně zvolil znovu. Kromě vlastního povolání mi opravdovou radost v životě přinášelo umění, částečně i aktivní - malování akvarelem - a studium přírody. A tak přehlédnou-li nazpět svůj život, nacházím v něm mnoho radostných kladů, šťastných chvil i okolností: měl jsem jedinečné rodiče, vzácnou ženu, výborné sestry, švagry, neteře, prasynovce i praneče, věrné přátele, vynikající učitele, schopné žáky, krásné povolání a celkem dobré zdraví. Musím proto být za vše osudu vděčen a jsem vděčen. Nechtěl jsem tak dlouho mluvit o sobě a omlouvám se za to. Sotva však se kdy ještě naskytne příležitost k podobné celoživotní bilanci. Ostatně máte také právo znát minulost, názory, přesvědčení a credo svého učitele. Několik slov pro vás: mnozí z vás se v budoucnu dostanou do ciziny, na kratší nebo delší dobu. Je to správné, cenné, ba nutné. Mnoho nového tam uvidíte, mnohému se můžete přiučit. Mnoho věcí je tam lepších než u nás. Dokonalé a složité přístroje, bezvadná automatizace... to vše znamená mnoho, nikoli však všechno. Neďte se hned oslnit prvními dojmy. Přístroje mohou zklamat, nestojí-li za nimi soudný lidský mozek. Jsou to jen prostředky a nikoli smysl a účel vědecké práce, jejíž největší podstatou zůstává lidská myšlenka, nápad, pozorování, experiment, dedukce a syntéza tvořená a použitá za určitým cílem - pomoci člověku. A vrátíte-li se z ciziny, nemyslete si, že jste vše pochopili a že jste schopni neomezené kritiky. Poznali jste jen začátek a mnohokrát se budete muset do ciziny vracet, než začnete lépe a hlouběji chápat cizí zemi a její lid! Pozor také na statistiku: je to důležitá pomocná metoda, ale není samoučelná. Pravda, v lékařství nelze spoléhat jen na povšechné dojmy a zkušenost neopřenu o přesná čísla. Ale i statistika může zklamat, není-li jí účelně a správně použito, není-li přiměřeně hodnocena a očekává-li se od ní více, než skutečně může poskytnout. Ostatně podobným způsobem posuzuje statistiku např. Hans Selye ve své knize „From dream to discovery“. Na straně 258 Selye píše: „mnoho škody bylo natropeno nesprávným užitím statistiky, která někdy budí jen zdání větší přesnosti a objektivity. To neznamená nedostatky statistiky, nýbrž jen omezení jejího hodnocení. Velký prospěch, který přinesla některým odvětvím vzbudil dojem, že téměř žádný výzkum nemá být uveřejňován bez matematicko - statistického doprovodu. Řada autorů pak začla užívat statistických kalkulací i tam, kde naprosto nejsou na místě. Statistika se prostě nemá přeceňovat...“ Tolik Selye (v mém překladu). A především vám všem kladu na srdce: za

všech okolností si zachovejte neporušenou vlastní čest a čistý štít! - Pro vás, kteří se hodláte věnovat vědecké dráze, bych rád připomněl několik životních rad: předně nikdy neváhejte přiznat svůj omyl nebo svou chybu. Netvrďte nic apodikticky. Neuzavírejte se před míněním a přesvědčením druhých. Uznejte váhu logických uzávěrů při pravdivých premisách. Nemyslete se nikdy, že všemu nejlépe rozumíte. Neztraťte zájem o dosud nepoznané a schopnost stále se učit. A pro vás, kteří budete působit jako obvodní nebo závodní lékaři: nedejte se strhnout k šabloně! Každý nemocný je svým způsobem jedinečný a neopakovatelný - ne-li medicínsky, pak určitě psychologicky a lidsky. Vystříhejte se pohodlné paušalisace a schematisace. Hleďte nemocného pochopit a najdete k němu i lidský přístup a klíč. Blížím se ke konci svého vyprávění. A tu bych rád ještě jednou poděkoval vám všem, kteří jste šli se mnou: asistentu dr. Karlu Starostovi, kritickému, spolehlivému a vzdělanému Jiřímu Lenfeldovi, podnikavému a pilnému Jiřímu Roštlapilovi, laskavému a moudrému Vladimíru Bartošovi, serióznímu Rosovi, čipernému Flekovi, bystrému Kmentovi, rozvážné dr. Kletenské a všem milým, vlídným a snaživým našim lékařkám - Malákové, Zpěvákové, Petírové, Bejšovcové, Hlaváčkové, Suškové, Dryákové a Málkové, i všem ostatním lékařům, kteří třeba jen po kratší dobu u nás pracovali, i těm, kteří nás opustili a žijí toho času v cizině. Ale stejně vděčně chci poděkovat i všem vrchním sestřám, které se tu za čtvrt století vystřídaly, zvláště vrchní sestře Benešové, Horákové, Kristě, Košťálové, Prágerové, Dvořákové, Králíkoví a Pražákoví, Jitce, Petře, Marušce i všem ostatním našim sestřám, vesměs s velmi dobrou úrovní odbornou a cennými lidskými vlastnostmi, děkuji také všem sekretářkám, zejména poslední, obětavé a laskavé Janě Novotné, i našim pomocnicím. Jakým pokladem byla např. taková paní Lacinová, nebo vrátný pan Zapletal a další a další! Velkou oporou mi byli kolegové přednostové, v naší nemocnici byl celkem dobrý kolektiv, včetně moudrého posledního ředitele dr. Skally i správce Borského. Všichni a všechny mnoho znamenali v celkové struktuře také naší kliniky a pomohli v těžké a zodpovědné práci. Každý a každá se stali nezbytnými kamenky v celkové mozaice. Sledoval jsem jejich osudy z povzdálí sice, avšak snad pozorněji než sami tušili. Byl bych chtěl všechny podporovat více, kdyby mě nebylo zdržovalo tolik jiných naléhavých funkcí a pracovních povinností mě kladených. Nechci však ukončit své úvahy sentimentální notou, i když pochopitelně se nelze zcela ubránit nádechu smutku. Neloučím se s vámi. Budu se snažit i nadále s vámi pracovat a být vám nápomocen radou i pomocí. Ovšem - vše už bude poněkud jiné. Můj vztah k vám i ke klinice nebude záležet jen na mně. Dnes vám všem přeji především zdraví, co nejvíce osobních úspěchů a spokojenosti i v životě soukromém. Můj zesnulý učitel, profesor Josef Pelnář, nejednou humorně říkával, že každý dobrý asistent může a má občas na svého šéfa zahubovat a ho kritizovat. I vy to dělejte - a přece mi zachovejte tak dobrou paměť, jako jsme my ji chovali a zachovali vůči němu.

ZE ZAHRANIČÍ

DĚTSKÁ NEMOCNICE V USA

Olga Džupová

V březnu a dubnu letošního roku jsem absolvovala zahraniční stáž v USA. Stáž byla zprostředkována a sponzorovaná Výborem dobré vůle Nadace Olgy Havlové ahrpóhala v Baystate Medical Center ve Springfieldu ve státě Massachusetts. Springfield je druhé největší město státu, které má i s předměstími asi 500 000 obyvatel. Baystate Medical Center (BMC) je státní nemocnice, která zajišťuje zdravotní péči na úrovni nemocnice III. typu pro západní polovinu státu Massachusetts a přilehlé části okolních států Vermont, New Hampshire a Connecticut. Není universitní nemocnicí v pravém slova smyslu, ale úzce spolupracuje s lékařskou fakultou Tufts University v Bostonu.

Systém péče o pacienty s infekčními chorobami v USA je jiný než u nás. Nejsou tam specializovaná infekční oddělení. Pacienti jsou hospitalizováni nejčastěji na dětském, interním nebo chirurgickém oddělení, případně jiném podle konkrétní lokalizace chorobného procesu, a infektolog o ně pečuje formou konzilií.

Byla jsem přiřazena k týmu dětských infektologů představovaném dvěma lékařkami. Zúčastnila jsem se jako pozorovatel jejich každodenní práce. Od prvního konziliárního vyšetření infektoložka pacienta dále denně kontrolovala, sledovala klinický průběh a vyjadřovala se k léčbě až do zvládnutí infekčního procesu. Byla v úzkém kontaktu s mikrobiologickou laboratoří, každý den se osobně v laboratoři informovala o aktuálních výsledcích. Pravidelně jednou v týdnu se konala v mikrobiologické laboratoři schůzka infektologů, mikrobiologů a nemocničního epidemiologa. Mikrobiolog ve spolupráci se svými laboranty připravil na každé setkání krátký seminář, obvykle na nějaké právě aktuální téma, někdy šlo jen o kasuistiku doplněnou o předvedení kultivačních a mikroskopických nálezů. Na tuto schůzku navazoval seminář infektologický, opět společný i pro mikrobiology, kde se obvykle prezentovaly zajímavé kasuistiky a jednu měsíčně publikace z časopisů.

Dva půldny v týdnu byly vyhrazeny pro ambulantní konzilia a kontroly dispenzarizovaných HIV pozitivních dětí. Jde především o děti afroameričanů a přistěhovalců z karibské oblasti, bílých dětí s HIV infekcí je v této oblasti málo. Ve většině případů se jedná o infekci perinatální, zcela ojediněle o infekci přenesenou krevním derivátem. Většina dětí byla bez klinických projevů infekce. Byly léčené obvykle dvoj- až trojkom-

binací antiretrovirových preparátů, některé byly zařazeny do právě probíhající klinické studie porovnávající tři různé kombinace virostatik.

Bezprostředním ošetřujícím lékařem hospitalizovaného dítěte byl rezident, tedy mladý lékař po promoci zahrnutý do tříletého pediatrického postgraduálního vzdělávacího programu. Rezident denně konzultoval vyšetřovací a léčebný postup jednak sh„attending physician“, což je vlastně obvodní pediatr mající dítě v péči, jednak s konziliáři dalších odborností a na jednotce intenzivní péče také s vedoucím oddělení. V nemocnici dále pracoval tým tzv. „respiratory care“, středních zdravotnických pracovníků zajišťujících péči o dýchací cesty, především podáváním inhalací a prováděním dechových cvičení a masáží, a tým nutricionistů, rovněž středních zdravotních pracovníků, kteří na ordinaci ošetřujícího lékaře propočítali a navrhli vhodnou výživu pro hospitalizovaného pacienta.

Základní úřední údaje o pacientovi, všechny výsledky vyšetření provedených v BMC, podávaná léčba a některé další údaje o každém pacientovi byly obsaženy v databázi nemocničního informačního systému. Na každém oddělení bylo několik terminálů. Rentgenové snímky byly trvale k dispozici na RTG oddělení ve stejné budově, vždy byl po ruce i rentgenolog ochotný zhodnotit snímek na místě.

Spektrum dětských pacientů i infekčních nemocí u dětí v této oblasti bylo téměř stejné jako u nás. Na první dojem se tam zdá, že děti přijímané na lůžko jsou vážněji nemocné než děti hospitalizované na našich pediatrických nebo infekčních odděleních. Poznání je pak takové, že k hospitalizaci jsou odeslány opravdu pouze děti hodně nemocné, zatímco o ty ostatní se starají jejich terénní pediatři. Děti byly propuštěny do domácí péče hned, jak to dovolil jejich zdravotní stav. Pokud léčba vyžadovala ještě intravenózní podávání antibiotik, byl zaveden centrální žilní katétr periferní cestou a dítě šlo domů s infúzní pumpou naprogramovanou na požadované intervaly a dávky podávaného antibiotika. Rodiče byly zaškoleni, jak pumpu obsluhovat, a každý den přišla léčbu zkontrolovat terénní sestra. Tento postup byl podstatně levnější než prodlužování hospitalizace.

Rozdíly v kvalitě nebo pokrokovosti vyšetřovacího a léčebného postupu v mnou navštívené americké nemocnici a u nás podle mého názoru nejsou. Vyšetřujeme a léčíme naše pacienty na téměř stejné úrovni znalostí. Jsou zde však jiné odlišnosti, více či méně výrazné.

Některé vyšetřovací metody a léčebné prostředky jsou snáze dostupné. Nebyl problém nechat dítě vyšetřit CT nebo MR týž den, kdy bylo vyšetření naordinováno. Výběr léků je podobně jako u nás do určité míry limitován. Obdobou našeho pozitivního listu specifického pro každou nemocnici je tzv. „formula list“. Antibiotika zahrnutá do tohoto seznamu vybírá mikrobiolog a infektolog. Ostatní antibiotika lze podat jen s vyžádaným souhlasem těchto specialistů. Možnost volby parenterálních antibiotik byla omezena na jednoho zástupce antibiotické třídy. Infektologové se snaží stejně jako my

dodržovat zásady racionální terapie antibiotiky, avšak z forenzních důvodů jsou při výběru empirické terapie nuceni často užít kombinaci dvou či tří velmi drahých antibiotik, aby pacienta zajistili i proti málo pravděpodobným etiologickým agens. Cena antibiotika v těchto situacích nerozhoduje. Po zjištění kultivačních nálezů a ověření citlivosti se antibiotická léčba náležitě upraví.

Další velmi markantní rozdíl byl v komfortu poskytovaném pacientům. Pokoje byly maximálně dvoulůžkové s vlastním příslušenstvím a barevnou televizí, i když prostoro- vě celkem skromné. Každé lůžko bylo elektricky nastavitelné do různých poloh. S hospitalizovaným dítětem mohli být v nemocnici zdarma rodiče, k dispozici jim bylo rozkládací křeslo k lůžku, stravu si pochopitelně kupovali sami. Několik pracovníků mělo na starosti zaměstnat hospitalizované děti hrou či jinou výchovou a větší děti poučit a psychicky připravit na náročnější vyšetření a léčbu. Na oddělení byla velká dětská herna. Strava pro pacienty byla jednotná, odpovídající předepsané dietě, podle mého názoru dostatečně pestrá, každý chod obsahoval malé porce ovoce a džusu.

Rovněž zdravotnický personál, především lékaři, měli pro svou práci příznivé podmínky. Jako příklad bych chtěla zmínit velmi samostatně pracující sestry, vybavenost vyšetřoven, vstřícné a nápomocné sekretářky, které mimo jiné denně přepisují z diktafonu lékařské zprávy o ambulantních pacientech i výsledky konzilií, takže této kancelářské práce bývá lékař ušetřen. Zdroje odborných informací jsou snadno dostupné. Lékařská knihovna denně otevřená do večera včetně soboty a neděle disponovala kromě množství literatury několika kopírkami a řadou PC pro potřeby lékařů. Snadno jsem získala na dobu pobytu přístup do Internetu včetně e-mailové adresy.

Další vymožeností pro zaměstnance i pacienty a jejich příbuzné byla 24 hodin denně otevřená jídelna nabízející poměrně bohatý výběr teplé i studené kuchyně. Zaměstnanci nemocnice měli slevu asi 25 procent z ceny.

Pracovalo se v poklidném tempu, z mého pohledu bez stresů. Lékaři obvykle zůstávali v práci déle než byla jejich pracovní doba, ale celkové kvantum práce nebylo větší než kolik produkují naši lékaři.

Další odlišnou skutečností byl dobře propracovaný systém postgraduálního vzdělávání rezidentů, který jsem mohla během dvou měsíců sledovat. Každý den ještě před ranním hlášením se konala malá přednáška, kterou si na dané téma připravil jeden z rezidentů. Vždy v úterý se konala tzv. „Grand Rounds“, což byla přednáška některého z místních lékařských pedagogů a jednou měsíčně byl k přednesu pozván nějaký extramurální pedagog. Tříkrát týdně se konaly tzv. „Attending Rounds“, kde se v podstatě také probíralo vždy jedno téma. Když se objevil u některého dítěte méně obvyklý medicínský problém, ošetřující rezident automaticky obstaral kopie dostupných literárních informací.

V BMC probíhala i výuka studentů medicíny z Tufts University. Studenti sem přicházejí na tzv. „rotations“, což jsou vlastně několikátýdenní až několikaměsíční bloko-

vé klinické stáže v různých oborech. Na jejich výuce se účastní jak členové „faculty“, tedy asistenti a docenti, tak i samotní rezidenti.

Chování amerických lékařů i ostatního personálu ke mně bylo velmi přátelské, avšak jejich zdánlivý zájem a celý vztah ke mně se posléze projevil jako zcela povrchní.

Domnívám se, že můj pobyt ve Spojených státech byl přínosný. Potěšující bylo zjištění, že vyšetřovací a léčebné postupy používané v naší infekční medicíně se v zásadě neliší a spektrum léčebných prostředků je zcela srovnatelné s tím, co se užívá v americké nemocnici. Cením si toho, že jsem mohla sledovat a zčásti poznat provoz takové nemocnice. Neméně si vážím osobní zkušenosti, že je možné se adaptovat a celkem dobře zorientovat v neznámém prostředí s celkem minimální pomocí ostatních.

26.6.1997

MUDr. Olga Džupová

Infekční klinika 3.LF UK, Nemocnice Na Bulovce

Budínova 2, 180 81 Praha 8

„MEKKA LYMFOMŮ“ - KOLÍN NAD RÝNEM

Několik postřehů ze studijního pobytu na hemato-onkologickém oddělení I. interní kliniky University v Kolíně nad Rýnem

Jana Marková

Začátkem tohoto roku jsem absolvovala 6 týdenní stáž na I. interní klinice University v Kolíně nad Rýnem. Tato klinika je téměř výlučně zaměřená na hemato-onkologickou problematiku a patří v tomto oboru k uznávaným světovým pracovištím. Léčení jsou zde převážně pacienti se zhoubným onemocněním lymfatického systému (tak zvanými maligními lymfomy). Ne náhodou je Kolín nad Rýnem v odborné veřejnosti nazýván „Mekkou lymfomů“. Vzhledem k početnému týmu odborníků v dané problematice se sem soustřeďují z celého Německa primární onemocnění a hlavně jejich komplikované progredující a relabující formy.

Věhlas si toto pracoviště dobylo zvláště v oblasti výzkumu a léčby Hodgkinovy choroby. Na klinice sídlí sekretariát Německé studijní skupiny Hodgkinovy choroby - Deutsche Hodgkin Lymphom Studiengruppe (DHSG), který koordinuje léčbu tohoto onemocnění ve více než 280 centrech z Německa, Rakouska, Švýcarska, Itálie, Norska, Švédska. Od roku 1995 se k těmto centrům přiřadilo i Oddělení klinické hematologie, Radioterapeutická a onkologická klinika a Ústav patologie FN Královské Vinohrady v Praze.

Klinika v Kolíně nad Rýnem má pro tento výzkum a koordinaci rozsáhlé zázemí laboratoří, statistiků a dalších administrativních pracovníků. Výzkum Hodgkinovy choroby je podporován grantem Německého ministerstva zdravotnictví a organizací Deutsche Krebshilfe.

Kliniku vede věhlasný odborník v oboru hemato-onkologie, prof. Volker Diehl, který je zároveň prezidentem Německé společnosti pro hematologii a onkologii. Je to osobnost známá po celém světě, což je mimo jiné také zárukou úrovně a kvality práce celého týmu. Kromě vědeckých kvalit je to i výborný manažer, který dokáže svým nadšením a autoritou pozitivně ovlivnit své pracovníky a udržet celý velký tým v tvůrčí aktivitě a přátelské atmosféře. Ačkoli kliniku vede velmi demokraticky, vládne na ní přísná

hierarchie a kázeň. Jasným zařazením jednotlivých členů týmu a vymezením jejich úkolů se předchází interpersonálním střetům, člověk se zde téměř nesetká s nervozitou, lidé jsou klidní, přátelští, sebevědomí.

Co do stavby je universitní nemocnice v Kolíně nad Rýnem obrovský objekt, jehož základ tvoří původní pavilony. Uprostřed pavilonů byl vybudován dvacetipatrový kolos - lůžková část, který je chodbou spojen s další rozsáhlou budovou, kde se nalézají laboratoře, jídelna, kavárna a universitní knihovna, patřící k nejlépe vybaveným knihovnám ve světě.

Kliniku prof. Diehla jsem navštívila již několikrát, v minulých letech jsem však měla možnost jen krátkodobého pobytu. Letošní delší stáž mi umožnila lépe proniknout do problematiky současného německého zdravotnictví, které se rovněž potýká s velkými finančními problémy. Šetří se doslova na každém kroku a rozhodně nelze mluvit o luxusu. Pokoje pacientů jsou vybaveny poměrně skromně, jsou většinou dvoulůžkové, některé jednolůžkové. Samozřejmostí je však hygienické zázemí každého pokoje a telefon. Zato málo pohodlí je pro personál, například pracovna sester je na naše poměry dosti malá. Lékařský pokoj slouží i medikům. Vedoucí lékař stanice má však svoji samostatnou místnost. Místem se zde tedy šetří, myslím, že mnohdy z nás by byl s takovými pracovními podmínkami nespokojen.

Dokonalá je však organizace práce sester a lékařů. Na pokojích pacientů mají sestry ve skříních nezbytné pomůcky, roušky na jedno použití, různý materiál i speciální koš na odpadky, takže neběhají pro všechno na svou pracovnu. Administrativní práci pro pojišťovny (psaní kódů výkonů nebo jejich zadávání do počítače) z nich nikdo, tak jak je běžné u nás, nevykonává.

Oddělení, kde jsem stážovala (Stanice vysokodávkované chemoterapie a autologní transplantace kostní dřeně ev. periferních kmenových buněk) mělo 16 lůžek, kde leželi převážně pacienti s relapsy lymfomů a v jedné místnosti se prováděly separace periferních kmenových buněk. Pět jednolůžkových pokojů bylo uzpůsobeno k provádění autologních transplantací, ale vzhledem k úsporným opatřením byla k tomuto účelu využívána maximálně dvě lůžka. Tuto intenzivní léčbu zajišťovalo celkem třináct sester (včetně sestry staniční). Při tom čtyři sestry pracovaly v ranní, dvě v odpolední a jedna sestra v noční směně. Úklid a dezinfekci lůžka po odchodu každého pacienta měl na starost úklidový personál.

V Německu existuje v současné době desetiprocentní nezaměstnanost, což se dotýká i zdravotních sester, které jsou jako u nás v porovnání s jinými profesemi, málo placené. Toho využívá vedení nemocnice a snaží se snížit počet středně zdravotnických pracovníků na minimum. Například za sestru, která odejde, nedostane oddělení šest měsíců náhradu. Tato drastická úsporná opatření vedou k nutnosti přesně organizovat práci sester a podle mého názoru, mnohdy až k jejich přílišnému zatížení. Postěžovat si asi nemohou, protože za branami nemocnice čekají na volné místo další zájemci.

Lékaři pracovali na tomto oddělení čtyři (vedoucí lékař, dva lékaři zařazení do specializační přípravy vnitřního lékařství, jeden lékař vykonávající dvouletou povinnou popromoční praxi a dva medicové, kteří zde dlouhodobě pracují - poslední rok před ukončením studia).

Vizitu dělali vždy společně na všech pokojích, dvakrát týdně pod vedením šéfa oddělení. Znali tedy všichni všechny pacienty, po vizitě si rozdělili práci (kanylace centrálních žil, lumbální punkce, příjmy nových pacientů, medicové zařizovali různá vyšetření atd.). Propouštěcí zprávy psali lékaři sami na počítačích, tak jak je obvyklé u nás. Vedoucí lékař určoval léčbu nových pacientů a dohlížel na chod oddělení. Prof. Diehl každý den obešel vybrané komplikované případy na celé klinice a většina léčeb nových pacientů s ním byla konzultována.

Stále mně udivovala jednoduchost léčeb i u složitých případů, rozvaha, s jakou byl každý jednotlivý lék aplikován.

Uvědomila jsem si, že tyto léčby (relapsy lymfomů, autologní transplantace periferních kmenových buněk) jsou zde vedeny velmi úspěšně možná za polovinu ceny než u nás.

Systém kapitační platby na diagnózu, obrovská zkušenost vedoucího lékaře, přísné pozitivní listy léků kliniky, vypracované standardizované postupy léčeb jednotlivých hematologických onemocnění, to všechno jsou zřejmě faktory umožňující úspory nejen finanční, ale snižující i pracovní zátěž sester. Tento systém vylučuje pravděpodobně i ovlivňování jednotlivých lékařů farmaceutickými firmami příslibem různých výhod.

Oddělení, kde jsem pracovala, bylo jedno z několika hematologicko - onkologických oddělení na klinice. Jednou týdně se všichni lékaři, včetně laborantek z laboratoře pro transplantaci kostní dřeně, která sídlila v jiné budově, sester z transplantačního oddělení, scházeli na tzv. transplantační vizitě. K dispozici byly vytištěné přehledy o pacientech na celém poschodí, které obsahovaly údaj o primární diagnóze, léčbě relapsů, současné „salvage terapii“ (záchranné léčbě) a plánovaných separacích periferních kmenových buněk a přípravných režimech před autologní transplantací. Prezentovali se tam též nové zajímavé případy. Sbírat tyto dokumenty bylo pro mne nesmírně přínosné, neboť shrnovaly strategii léčeb zde ležících pacientů s různými druhy maligních lymfomů. Vizit se většinou účastnil i prof. Diehl. V centrálním traktu hematologického patra byl umístěn mikroskop, kterým mohlo sledovat demonstrovatelný preparát současně alespoň šest osob. Každou novou diagnózu současně ověřovali vedoucí lékaři všech oddělení a mohli o ní diskutovat i mladší lékaři, kteří ošetřovali pacienta na oddělení. Možnosti zvyšovat si odbornost jsou na této klinice pestré. Mimo I. interní kliniku zaměřenou na hematologicko - onkologickou problematiku jsou v budově ještě další tři interní kliniky. Všechny čtyři tvoří spolu vlastně jeden propojený celek. Ranní „kolektiv“, kde jsou přítomni lékaři ze všech klinik (odhadem 80 lékařů), se koná ve velké posluchárně a začíná denně RTG seminářem. RTG a CT snímky jsou

jako v kině promítány na plátno. Stručně se referuje o nových příjmech a úmrtích na všech klinikách. V úterý ráno na tuto běžnou proceduru navazovala vždy asi hodinka věnovaná problémům I. interní kliniky. Ve středu ráno se pak konal odborný seminář s kardiologickou, pneumologickou či jinou odbornou tematikou. Ve čtvrtek odpoledne navazoval výše zmíněný transplantační seminář v centrální místnosti hemato-onkologického patra a v pátek o poledni to završoval odborný seminář vedený vždy jen lékaři I. interní kliniky a zaměřený na jejich problematiku.

Měla jsem štěstí, že v době mého pobytu na klinice proběhlo několik významných konferencí - např. hodnocení současných na klinice probíhajících studií non-hodgkinových lymfomů a léčby relapsů Hodgkinova lymfomu. Měla jsem možnost přehlédnout obrovské soubory těchto pacientů léčených na klinice, vidět výsledky a slyšet závěry pro další léčbu. Jednoznačně vyplynuly špatné výsledky léčby primárně progredujících onemocnění Hodgkinovou chorobou a malé naděje pacientů s relapsem tohoto onemocnění po autologní transplantaci periferních kmenových buněk. Z tohoto byly samozřejmě činné i ekonomické závěry a doporučení k indikacím těchto léčeb. Právě možnost rychlého ověření nové strategie léčby na velkém počtu pacientů je velmi cennou devízou tohoto obrovského centra.

Účastnila jsem se též panelového zasedání DHSG připravujícího nové studie, kde byli přítomni delegáti z předních německých, rakouských a švýcarských universit. Sledovala jsem, jak těžko se „rodí“ nová generace studijních protokolů DHSG.

Každý týden jsem se účastnila též schůzek studijního sekretariátu DHSG a pozorovala mravenčí práci, která provází hodnocení výsledků. Udivil mne však počet lidí, kteří zde pracují (úřednice, několik studijních lékařů, statistici, laboratorní pracovníci). Výzkum v SRN snad zatím nepostihly tvrdé restriktce jako nemocnice. Na tyto schůzky přijížděli pravidelně referenční patologové studie z Würzburgu a Hannoveru. Měla jsem možnost s nimi prodiskutovat naše problémy a myslím, že se mi podařilo získat s těmito referenčními centry patologie lymfomů v Německu velmi cenný kontakt.

Na tomto místě bych ráda podotkla, že vážnost a úcta, s jakou se mnou tyto přední němečtí patologové hovořili, je zároveň uznáním pro úroveň naší patologie. Referenční patologii studie DHSG, které se naše kliniky účastní, provádí u nás Dr. Stríteský, jemuž patří dík za podrobné anglicky psané histologické nálezy, které získaly obdiv těchto odborníků.

Pobyt na I. interní klinice v Kolíně nad Rýnem, který se uskutečnil na pozvání profesora Diehla v rámci spolupráce naší kliniky v oblasti léčby Hodgkinovy choroby, byl pro mne velkým přínosem nejen po odborné stránce, ale hlavně cenným poučením o organizaci a ekonomičnosti provozu včetně cen léčeb.

Přesvědčil mne, že „zeštíhlování“ našeho zdravotnictví je oprávněné. Bohaté Německo nemá finanční prostředky na tak drahé zdravotnictví, jako je naše. Celou situaci

posuzují však jako internista - hematolog. Je známo, že právě léčby hematologických pacientů jsou jedny z nejdražších.

Mnohé by vyřešila otázka kvalitního vedení klinik, organizace práce, vytvoření standardizovaných postupů a bohužel musím napsat i nepopulární závěr, že mnohé by vyřešil i tlak na pracovní místa sester a pomocného personálu, což zatím, např. alespoň v Praze nepřichází v úvahu.

Na závěr ještě několik postřehů. V Německu je systém pojišťoven podobný našemu. Péče v nemocnicích je plně pojišťovnamí hrazena, obdobně jako u nás si pacient v ambulantním ošetření doplácí na určité léky. Vzhledem k velké nezaměstnanosti lékařů v Německu, lékařská komora činí některé regulační kroky: lékaři v soukromých praxích smějí odpracovat jen určitý počet výkonů, mají-li více „bodů“ než povolených 100 %, není jim toto proplaceno. Některí lékaři s velkou klientelou pracují tedy pak již zadarmo, nebo nevezmou další pacienty a jsou donuceni je přenechat méně zavedeným kolegům. V současné době některé nově otevřené, např. interní praxe, v Kolíně, Düsseldorfu a jiných velkých městech krachují. Lékařská komora proto nepovoluje v celých rozsáhlých oblastech Německa otvírání nových praxí. Tím méně lékařů může z nemocnic odcházet a dalších se tam zase dostat. Komora též brání Univerzitní klinice v Kolíně nad Rýnem v rozvoji větší ambulance, i když vzhledem k věhlasu tohoto centra funguje v budově velká, dobře organizovaná ambulance, kde jsou prováděny i složité chemoterapie a hemoterapie. Za pacienta zde ošetřeného však je pojišťovnou vyplaceno o 70 DM méně než privátní praxi. Proto většina pacientů je z lůžka kliniky předávána do soukromých hemato-onkologických praxí, kde díky standardizovaným postupům a protokolům léčeb je zaručena kontinuita péče o tyto složité pacienty.

14. 8. 1997

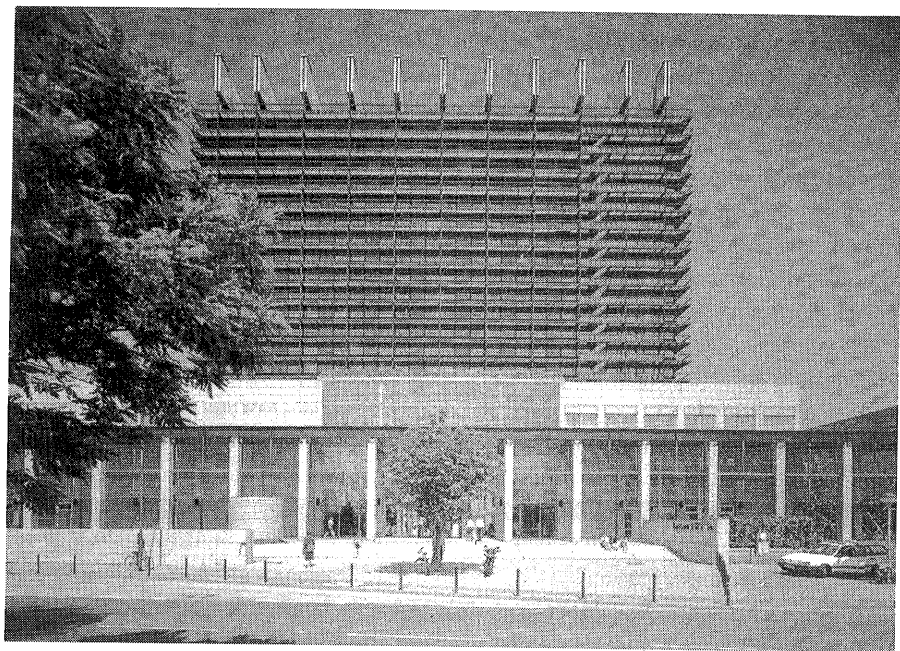
MUDr. Jana Marková

Oddělení klinické hematologie

FN Královské Vinohrady

Šrobárova 50

100 34 Praha 10

Klinika Univerzity v Kolíně nad Rýnem

KLÁŠTERY NA HOŘE ATHOS - KURIOZITA NEBO NOVÁ ZKUŠENOST?

Milan Kment

Hlubokou noc náhle prolomí zvláštní rytmické klepání na dřevěné prkénko. Začíná doba východu slunce a s ní i první bohoslužba dne.

Černě oděni mniši spolu s civilními návštěvníky kláštera spěchají do klášterního kostela, katolikonu, aby se účastnili jitřní bohoslužby, nazývané orthros. Kostel je spoře osvětlen blikajícími lampami a svíčkami, osvěcujícími tváře ikon Bohorodičky a Krista, které přichozí líbají. Chrám je rozdělen na 3 části: předsíň pro nepokřtěné - katechumeny (narthex) je určena i nám římským katolíkům („papistům“) a ostatním, loď (naos) je pro pravoslavné a kněžiště (iera) pouze pro kněze a přísluhující při bohoslužbě. V katolikonu již několik mnichů zpívá temnými hlasy žalmy, ostatní usebraně strídavě sedí a vstávají z křesel, umístěných pouze podél jednotlivých stěn příslušného oddílu (podobně jako je tomu na př. ve Staronové synagoze v Praze). Na středoevropana, zvyklého na bohaté osvětlení a racionální pojetí světa a tedy i bohoslužby, působí zážitky tajemně až mysticky. Po několika hodinách začíná vlastní liturgie. Celou bohoslužbu kněz zpívá, stejně tak jsou zpívány i odpovědi mnichů. Po skončení bohoslužby dostávají orthodoxní posvěcený chléb (antidoron = namísto daru), který zapíjejí vodou a sloužící mnichům zároveň jako snídaně. Tento způsob vzájemného sdílení společného chleba v západní církvi bohužel neexistuje. Mezi 7 - 8 hodinou obřad končí a všichni odcházejí za svou prací. Je všední den v klášteře Stavronikita (Nikity od Kříže) na Svaté Hoře Athos, Řecko, červen 1997.

Poloostrov, vybihající jako třetí prst z oblasti řecké Makedonie v okolí Soluně a mířící směrem k Turecku, silně zalesněný, hostí již více než 1000 let mnichy pouze mužského pohlaví orthodoxní (= pravoslavné) církve. Existence ženského pohlaví, a to i samic zvířat, je zde totiž přísně zakázána. Orthodoxní církve jsou autokefální (= samostatné) a nemají tedy společného nadřízeného, jakým je u římských katolíků papež. Připomeňme, že k tomuto rozdělení universální církve došlo v roce 1054. Někdy uváděná představa, že v Řecku jsou katolíci řečtí, je mylná. Jsou to členové orthodoxní, tedy

pravoslavné církve. Podobnou funkcí jako papež má v těchto církvích, avšak pouze v ideologickém smyslu, nikoliv jurisdikčním, konstantinopolský patriarcha („primus inter pares“ - první mezi rovnými), který je také duchovní hlavou tohoto mnišského státu.

Oblast se nazývá Svatá Hora (Agion Oros) s jižně uloženou horou Athos (2033 m) a je právem uctívána všemi pravoslavnými. Většina klášterů, kterých je v současné době v provozu 20, jsou obývány řeckými mnichy. Ale i Slované jsou zde zastoupeni. V klášteře sv. Pantelejmona (Rusikon) sídlí Rusové, v klášteře Zografu Bulhaři a v nám nejbližším Chilandaru Srbové. Vždyť v tomto klášteře působil koncem minulého století Sáva Chilandarec, Čech, který opustil vlast, přijal pravoslavi a jako mnich se věnoval v tomto klášteře do své smrti převážně úřednické a správní činnosti. O svém působení, historii i současnosti klášterů na Athosu napsal zajímavou a objemnou knihu. Málokdo však ví, že v létech asi 1935 - 1955 zde žil jiný Čech, který přijal jméno Alypij, a o kterém se zmiňuje Enrico Molnár (bratr českého protestantského theologa A. Molnára) ve své knize „Republika bez žen“, jak zjistil J. Bartoň. Jaké bylo naše překvapení, když jsme se setkali s devadesátiletým čiperným mnichem otcem Pavlem, který si na Alypije pamatoval. Jeho vzpomínku potvrdil i jeho o něco mladší kolega. Dosud žijící autor zmíněné publikace však Alypijovi, se kterým se na Athosu setkal, slíbil nevyzradit jeho občanské jméno. Dle otce Pavla byl prý Alypij velmi dobrý a velmi vzdělaný člověk. Chtěli jsme sice zprvu pátrat v archivech po bližších údajích, ale pro nedostatek času jsme svého pátrání zanechali. Kdysi se hovořilo o spisovateli Emanuelu Bozděchovi, autorovi divadelních her, který tajemně navždy zmizel z Čech v meziválečném období. O to více nás překvapila existence současného mnicha českého původu otce Kyrilla, který byl naším milým společníkem na naší pouti a vzorně se o nás staral, jak mu jeho klášterní povinnosti dovolily.

Kromě klášterů, tedy zděných budov, budovaných většinou u moře nebo ve skále nad mořem, se objevují i skyty a kelie. Skyt je útvar, skládající se z centrálního chrámu, kam chodí okolní mniši ze svých poustev (kelií) pro jídla a k návštěvě bohoslužeb. Toto rozdělení je dáno dvojím způsobem mnišského života orthodoxních, společným (kenovia) nebo izolovaným (idiorythmickým).

Křesťanství západního typu, jehož racionalita je vystupňována v protestantských církvích, ostře kontrastuje s pro nás poněkud nadměrným množstvím tajemna a mystiky orthodoxních klášterů. Pokusili jsme se tedy nechat působit prostředí východní spirituality na naše západní duše bez předsudků i bez nadměrného entuziasmu.

Svatá Hora již dávno není pustinou, kde by se pohybovali pouze mniši a mezci po cestách vyšlapaných staletými Renovace klášterů, nové komunikace, zahraniční dělníci, osobní i nákladní auta a stavební stroje značně modernizují donedávna ztichlý Athos. Dnes již není příliš obtížné vykonat pouť na Svatou Horu i pro příslušníky neorthodoxní církve či dokonce osoby bez vyznání. U nás často používané slovo ekumenismus je zde chápáno různě, od pochopení až ke striktnímu odmítání, neboť je často interpre-

toováno jako kotel, do kterého by se měla všechna křesťanská náboženství smíchat. Tato představa ekumenismu byla však i nám cizí, což naši hostitelé uvítali. Extrémní názory ve vztahu k ekumenismu reprezentuje na Athosu komunita mnichů v klášteře Esfygmenu. Nad jejich přímořsky uloženým klášteřem vlaje černá vlajka s nápisem Orthodoxia i thanatos (orthodoxie nebo smrt). O tom, do jaké míry jsou ovšem tamní mniši ochotni svou deklaraci realizovat, existují pouze dohady.

Podíváme se nyní na strukturu dne orthodoxních mnichů (= monachů) na Svaté Hoře. Po ranní bohoslužbě odcházejí mniši do zaměstnání (práce na vinici, práce v kuchyni, nákup). Kolem poledne přichází na řadu trapeza (= stůl), tedy společné jídlo. V tichosti přicházejí mniši i laici pod vedením představeného klášteřa (= igumena) do podlouhlé jídelny, většinou hojně dekorované freskami. Usedají ke stolu, aby na pokyn povstali, pokřičovali se a po krátké modlitbě usedli ke společné hostině, během níž některý mnich předčítá ze životopisů svatých. Na igumenův pokyn četba i jídlo končí a všichni odcházejí. Tam stojí igumen (opat) žehnající prsty pravé ruky složenými do tvaru písmen ICXC (Isus Christos). Strava je ve všech klášteřech, nazývaných iera moni (= svatý monastýr), je podobná s drobnými lokálními odchylkami. Podává se vždy již naservírovaná na cínovém nádobí a je tedy většinou více než vlažná. Maso se zásadně nepodává s výjimkou občasného masa rybiho, jinak luštěniny, těstoviny, polévky, chléb. Jako doplňky zeleninový salát, olivy, někde i moučník a ovoce, k pití voda, někde červené víno. Orthodoxní praxe však nařizuje časté tvrdé posty, při jednom z nich jsme si vyzkoušeli požívání chlebových kůrek zapíjených vodou. Při zvláštních svátcích se na ukončení trapezy podává koliva. Je to směs obilnin, oříšků a hrozinek, podávaných přímo lžičkou do úst na památku zemřelých. Podobně organizovaná trapeza se koná také po večerní bohoslužbě. Po skončení večere následují pro civilní návštěvníky procházky v okolí klášteřa a duchovně zaměřené rozhovory. Po západu slunce, kdy začíná nový den, se zavírá brána klášteřa a všichni odcházejí spát, neboť budou brzy vstávat na ranní bohoslužbu. V klášteřech na Athosu panuje i zvláštní čas, ukazovaný na klášteřních hodinách, který nikterak nekoresponduje s běžnými hodinami. Při značně intenzivním styku s okolním světem, jako pošta, lodní a autobusová doprava a další činí jistě mnichům určité problémy. Ani elektřina se ve většině klášteřů nepoužívá, osvětluje se petrolejovými lampami a svíčkami, vaří se v kamnech na tuhá paliva. Telefony včetně automatů na karty jsou však v provozu ve většině klášteřů.

Návštěvník, který se rozhodne navštívit Svatou Horu, se musí na svou pouť připravit nejen duchovně, ale i technicky. Získání zvláštního víza pro návštěvu Svaté Hory (diamonitirion) vyžaduje několikaměsíční úsilí. V Soluni nám byl ochotně nápomocen český honorární konzul Nikolaos Bumbaris, jehož skvělá čeština je opravdu vynikající. Po nezbytné návštěvě ministerstva v Soluni odjíždí poutník další den ráno do Uranopolisu, odkud odjíždí loď do přístavu Dafné a dále se pokračuje autobusem do správního střediska Karies, kde je několik obchodů, hostinců i pošta. Zde také sídlí presidium

představených klášterů, nazývajících se Iera Epistasia, řídící stát po dobu jednoho roku. Z Karies se vypravují poutníci do jednotlivých klášterů, kde zůstávají většinou po dobu jednoho dne. Do dalších klášterů pak putují pěšky, lodí či dokonce taxíkem. Povolenou dobou návštěvy na Svaté Hoře pro neorthodoxní jsou 4 dny. Většinu návštěvníků tvoří Řekové, členové zahraničních orthodoxních církví, častými hosty jsou zde i Němci a Rakušané. Setkali jsme se i s několika Čechy.

Každý klášter většinou něčím vyniká. V klášteře Iveron je zázračná ikona Portaitissa (Matka boží střežící vchod). Legenda praví, že jejím odcizením skončí i existence klášterů na Athosu. Podle známek čilého stavebního i cestovního ruchu bychom se příliš nedivili, kdyby tato doba přišla brzy (snad ještě před příchodem Mac Donaldů či až po nich?). Jihovýchodní pobřeží poloostrova je zase známo skyty, kde žije mezi poustevníky i mnoho „starců“, jakýchsi světců ještě za svého života. Klášter Simonospetras je zase charakterizován vzorovým přístupem k laickým návštěvníkům a především nádherně zpívajícím sborem mnichů. Je proto právem považován za vrchol intelektuálního života na Athosu a cizinci proto hojně navštěvován. Megisti (Veliká) Lávr je nejstarším a největším klášterem, jakousi „Mekkou“ Athosu. Spirituální a meditativní prostředí nabízí zase klášter Stavronikita. Mnichy v Chilandaru jsme zase zastihli v plné přípravě na výstavu athonských ikon v Soluni, které za své existence dosud nespátřily světlo profánního světa.

K čemu tedy může posloužit pobyt na Athosu?

Prostředí dlouhotrvajících monotónně zpívaných obřadů a tajemně vyhlížejících temných svatyní a bohatě zdobených ikon, osvětlených pouze mihotavými záblesky svíček a lamp, působí útlum racionality a zapojuje do funkce další složky naší psychiky.

Omezením zbytečné konverzace a nadměrné konzumace jídla jsme přišli na chuť alespoň chvilkové askesi. Většina našich běžných denních rozhovorů je totiž spíše zbytečná a naše energetické nároky jsou opravdu nadměrné. Výstup na horu Athos o několika sušenkách a lahvích vody nás o tom přesvědčil. Nevyvolal ani úpal, ani ztrátu vědomí či smrt vyčerpáním, pouze zdravou lehkou únavu.

TEXTY

přišli sem, mluvili o Hitlerovi a vyslovovali obavy. Pozoroval jsem vývoj této věci příliš mnoho desetiletí, než abych mohl býti znepokojen. Po všechna tato desetiletí pangermanismus, to je pravda, byl jen hnutím. Dnes toto hnutí je vtěleno do německého státu. A celé hnutí jako dnešní německý stát je vybudováno na koncepci, že Němci jsou Herrenvolk - rasa vládařů. Je to vážná věc, jestliže národ o 65 milionech lidí je veden tímto směrem. - Ironický záblesk se objevil v prezidentových očích. Pak jeho hlas zdrsněl.

V Evropě není volných území

Říkají: Francie vládne dnes Evropě - ale Evropě budeme vládnout my. Mluví o potřebě země, o potřebě území. Ale co to znamená? Což je v Evropě nějaká země, nějaké území, které není dosud obydleno? Mluví o tlaku na východ. Ale co to znamená? Polsko a Rusko? Mluví o koloniích. Ale co to znamená? Afrika? A jestliže ano, co to znamená pro státy, které tam mají své kolonie? Vidíte, Němci jsou vážný problém pro celou Evropu. Nemůžeme však dělati nic lepšího než pozorovati a studovati je. Měl byste vidět mou knihovnu o hitlerismu. Při studiu německé revoluce nesmíme se dát odváděti zjevy, jež provázejí její dny násilí. V každé revoluci lid je rozčilen a dopouští se nesmyslných činů. Což nebylo takových činů ve francouzské a v americké revoluci? Hitlerova revoluce je skutečně velká revoluce.

Smlouvy jsou neporušitelné

Avšak dnes - a president si vzdychl - díváme-li se na věci, jedno nás může utěšiti: Hitler dvakrát prohlásil, že se vzdává Alsaska-Lotrinska. Může se mu věřit? Ano, dvakrát tak prohlásil. Co tedy zbývá jako příčina konfliktu s Francií? Sárské území? To může být rozřešeno. Ovšem - versailleská smlouva - nejsem z těch, kdož se domnívají, že smlouvy jsou uzavírány proto, aby byly porušovány. Je pravda, že Němci kdysi táhli Belgií a že učinili cárem papíru smlouvu, zaručující neutralitu. Holandsko a Belgie, hlavně Antverpy, byly částí pangermánského programu. Pokusili se o to a prohráli. To by mohla býti dostatečná odpověď.

O hitlerovcích v Československu

Německá hakenkreuzlerská strana v Československu chtěla odtrhnouti část našeho území a dáti je Německu. Dobře, rozpustili jsme ji. Demokracie neznamená, že musíme dovoliti každému hrubci, aby nás políčkoval a nebyl za to potrestán. Demokracie musí rány vracet. Což vaše americká demokracie nebojovala proti Jihu? V kritickém období demokracie má bojovati. Avšak, je-li na ni útočeno, neznamená to, že je poražena nebo že bude poražena.

Na válku není peněz

Nevěřím, že válka se blíží - řekl president zvolna, přemýšlivě. Je možné, že některý národ by chtěl válku. Víím, že některé národy mají chuť do války, avšak kde jsou peníze na její vedení? Každá země na světě má dnes hladové lidi. Jak by mohla některá země živiti armádu, aby vedla válku? - Byla však Evropa tak bohatá v r. 1914? - Mnohem bohatší než dnes ovšem. Podívejte se na hodnotu peněz, jak klesla. Podívejte se na svůj vlastní dolar. Ano, víím, že některé národy mají chuť do války, avšak nemají peněz, a to je silný argument proti válce. Děláme, co můžeme, končil, abychom sdružili všechny přátele míru. Musíme býti připraveni; nejen naše armáda. Jsme připraveni ve svém přesvědčení a to je nejdůležitější. A naše přesvědčení zní: Mír!

**3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA UK V PRAZE
RUSKÁ 87, 100 00 PRAHA 10 - KRÁLOVSKÉ VINOHRADY**

